

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СПАСОВА Катерина Іванівна

УДК 347.426.4/6:(347.15/17:316.776)

ДИСЕРТАЦІЯ
**ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ПРИ ПОРУШЕННІ
НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ**

Спеціальність: 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук.
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.І. Спасова

Науковий керівник:

Харитонов Євген Олегович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент НАПрН України

Одеса – 2021

АНОТАЦІЯ

Спасова К.І. Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

У межах дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз законодавства та правозастовчої практики з питань відшкодування моральної шкоди, завданої саме в соціальних мережах. Відзначено, що більшість дослідників концентрують увагу на одному конкретному аспекті відшкодування моральної шкоди (цивільно-процесуальний порядок стягнення коштів, середній розмір компенсацій, позасудовий спосіб відшкодування), що додатково свідчить про актуальність спеціального комплексного дослідження субінституту відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

Визначено, що правова природа соціальних мереж є новим і дуже динамічним феноменом сучасного суспільства. У роботі було виокремлено основні проблеми правового характеру щодо їх використання, пов'язані з їх стрімким розвитком, а саме: відсутність нормативно-правової бази регулювання відносин у цій сфері, а також положень щодо захисту персональних даних, захисту честі, гідності та ділової репутації як фізичних, так і юридичних осіб, спростування недостовірної інформації тощо, порушених в соціальних мережах. Існуючі українські та міжнародні нормативно-правові акти містять лише окремі положення щодо врегулювання зазначених відносин та не вирішують усіх вищезазначених питань, а отже потребують значних доповнень. Акцентовано увагу на тому,

що майбутнє правове регулювання має в першу чергу вирішувати приватноправові питання функціонування соціальних мереж, а не завдання патріотичного виховання і національної політики.

Сформовано авторське визначення категорії «соціальна мережа», запропоновано розуміти соціальну мережу як відокремлену платформу, онлайн-сервіс або сайт, що передбачає можливість для користувачів здійснювати комунікацію та обмін інформацією в межах певної категорії відносин.

Виокремлено критерії класифікації соціальних мереж, які мають відобразити різноманітність та специфіку окремих платформ, а також враховувати динаміку їх розвитку. Визначено, що соціальні мережі можуть бути класифіковані за критеріями: 1) суб'єктного складу; 2) сфери дії; 3) територіальної дії; 4) доступності.

Розмежовано поняття «соціальна мережа» з іншими суміжними поняттями, такими як «соціальні медіа», «онлайн-соціальні мережі», «сайти соціальних мереж» з метою коректного визначення обсягу особистих немайнових прав, що порушуються в соціальних мережах. Систематизовано та співвіднесено підходи до захисту персональних даних осіб, що містяться у вітчизняному законодавстві та законодавстві зарубіжних країн, таких як Німеччина, Франція, Фінляндія, Нідерланди, Великобританія та США, визначено спільні риси та відмінності правових режимів захисту персональних даних від порушень.

Надано характеристику проблем захисту прав персональних даних, необхідних для вирішення питань, пов'язаних із новітніми цифровими технологіями, в основі яких лежить феномен соціальних мереж. Визначено поняття «персональних даних», окреслено коло цивільних правовідносин, які порушуються в соціальних мережах.

Проаналізовано правове регулювання відповідальності за порушення норм щодо використання персональних даних. Проаналізовано судову

практику України та країн Європейського Союзу, США щодо гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних.

З метою уніфікації судової практики та уникнення негативних правових наслідків для осіб при вирішенні справи, обґрунтовано доцільність розширення законодавчого підходу до визначення місць потенційного порушення немайнових прав фізичної особи. Запропоновано додати до місць вчинення відповідних правопорушень, передбачених чч.1–2 ст. 278 ЦК України Інтернет та соціальні мережі.

Удосконалено класифікацію особистих немайнових прав осіб з урахуванням особливостей здійснення та захисту останніх у соціальних мережах. Запропоновано виділяти такі види особистих немайнових прав осіб як: 1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи; 2) особисті немайнові права, пов'язані з сімейними цінностями; 3) особисті немайнові права, пов'язані з ім'ям та індивідуальністю особи; 4) особисті немайнові права осіб щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; 5) особисті немайнові права, пов'язані з недоторканністю приватного життя; 6) особисті немайнові права інтелектуальної власності; 7) особисті немайнові права юридичних осіб.

Диференційовано суб'єктів деліктних правовідносин, що виникають при порушенні немайнових прав у соціальних мережах; визначено специфіку характеристик суб'єктів порушення немайнових прав осіб у соціальних мережах, що зумовлюють труднощі при визначенні суб'єктного складу відповідних деліктних правовідносин, а саме анонімність особи в соціальній мережі, що створює перепони до ідентифікації її особи, а також екстериторіальний характер статусу власників соціальних мереж, які зареєстровані та діють поза юрисдикцією української держави;

дістало подальшого розвитку: теоретичне обґрунтування методології вдосконалення чинного законодавства у сфері захисту персональних даних від розкриття в соціальних мережах, а саме запропоновано адаптувати положення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, таких

як Правила General Data Protection Regulation; обґрунтування необхідності закріплення основних підходів та критеріїв визначення меж розміру відшкодування моральної шкоди на рівні роз'яснень Пленуму Верховного Суду у справах про відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

Доведено, що необхідний перегляд чинного законодавства України з метою визначення особливостей і ознак соціальних мереж як об'єкта правової охорони з урахуванням відповідних цивільно-правових способів регулювання суспільних відносин, а також визначити правовий статус кожного з учасників інформаційних відносин та механізм захисту честі, гідності та ділової репутації в разі поширення відомостей за допомогою соціальних мереж.

Зазначено, що нині основними тенденціями розвитку інституту відшкодування моральної шкоди є рух у напрямі подолання концептуальних протиріч щодо засад такого інституту й прогалин у регулюванні. До таких проблем, зокрема, можна віднести невизначеність кола осіб, що можуть претендувати на компенсацію моральної шкоди, відсутність порядку, критеріїв розрахунку такого відшкодування, неоднозначність визначення в Цивільному кодексі України, непослідовність і протиріччя в судовій практиці тощо.

Проаналізовано судову практику у справах про відшкодування моральної шкоди при порушенні особистих немайнових прав осіб у соціальних мережах. Встановлено, що розмір визначення компенсації вираховується виключно на розсуд і внутрішнє переконання суду, тому детально проаналізовано і сформульовано висновки про підходи до встановлення максимального та мінімального розміру такого відшкодування, виділено коло суб'єктів, які мають право на таке відшкодування.

Обґрунтовано доцільність надання на законодавчому рівні обов'язкового характеру зверненню позивача у справах про відшкодування

моральної шкоди за отриманням судово-психологічної експертизи з метою коректного визначення розміру компенсації моральної шкоди. Охарактеризовано інститут судово-психіатричної експертизи, який діє при Міністерстві юстиції України. Відзначено, що судово-психологічна експертиза може бути підготовлена у справах про встановлення моральних страждань за фактом приниження честі, гідності та ділової репутації, яка є однією з найпоширеніших експертиз, експертиза встановлення факту заподіяння моральних страждань (моральної шкоди) та розміру їх можливої компенсації за фактом протиправних дій, однак вказані вище експертизи не охоплюють весь спектр суперечок про відшкодування моральної шкоди заподіяного немайновим правам у соціальних мережах.

Обґрунтовано теоретичне та практичне значення удосконалення чинного законодавства та правозастосування з метою вирішення проблеми фіксації та визнання належними доказів у справах про порушення немайнових прав у соціальних мережах шляхом конкретизації положень законодавства та вироблення судової практики щодо сукупності та змісту доказів по даним справам. Вмотивовано доцільність використання поширювального підходу до конструювання назви Другої книги чинного ЦК України, аргументовано викласти назву книги у вигляді «Особисті немайнові права» з метою включення до неї положень щодо захисту особистих немайнових прав інших учасників цивільних відносин, відмінних від фізичних осіб. Запропоновано в окремих главах книги другої ЦК України розмістити положення щодо видів, порядку виникнення, здійснення та захисту немайнових прав юридичної особи.

Доведено практичну необхідність уточнення положень цивільного законодавства щодо визначення розміру відшкодування моральної шкоди. Звертається увага на те, що роз'яснення Верховного Суду щодо відшкодування моральної шкоди потребують формулювання єдиної правової позиції з метою однакового застосування норм права щодо відшкодування моральної шкоди при порушенні особистих немайнових

прав у соціальних мережах. Вказано на необхідність прийняття на державному рівні єдиної методики визначення (розрахунку) розміру відшкодування моральної шкоди.

Охарактеризовано судову практику США та деяких країн Європейського Союзу щодо відшкодування моральної (немайнової шкоди). Досліджено порядок визначення розміру компенсації в зарубіжних країнах та зроблено висновки щодо можливої імплементації зарубіжного досвіду в національну практику й законодавство.

Ключові слова: відшкодування шкоди, збитки, моральна шкода, особисті немайнові права, соціальні мережі, право на достовірну інформацію, захист персональних даних, немайнові права інтелектуальної власності.

ABSTRACT

Spasova K.I. Compensation for non-pecuniary damage in case of violation of non-property rights on social media. – Manuscript.

Thesis for the Candidate of Law Degree in the Specialty 12. 00. 03 – Civil Law and Procedure, Matrimonial Law, International Private Law. – National University "Odessa Law Academy", Odessa, 2021.

The dissertation is the first in the national science of civil law special comprehensive study of compensation for non-pecuniary damage in case of violation of non-property rights on social media.

A comprehensive analysis of legislation and law enforcement practices on compensation for non-pecuniary damage caused in social media was conducted in this research. It is noted that most researchers focus on one specific aspect of compensation for non-pecuniary damage (civil procedure for recovery of funds, the average amount of compensation, extrajudicial compensation), which further indicates the relevance of a special comprehensive study of the substitution of non-pecuniary damages.

It is determined that the legal nature of social media is a new and very dynamic phenomenon of modern society. The dissertation highlighted the main legal problems regarding the use of social media, related to their rapid development, namely: the lack of legal framework for regulating relations in this area, provisions for personal data protection, protection of honor, dignity and business reputation of individuals and legal entities, refutation of inaccurate information, etc. violated on social media. Existing Ukrainian and international regulations contain only certain provisions for the settlement of these relations and do not address all of the above issues, and therefore require significant additions. It was emphasized that the future legal regulation should primarily address private law issues of social media, rather than the task of patriotic education and national policy.

The author's definition of the category "social media" is formed, it is suggested to understand the social media as a separate platform, online service or site, which provides an opportunity for users who are social objects to communicate and exchange information within a particular network.

The criteria for the classification of social media are highlighted, which should reflect the diversity and specificity of individual platforms, as well as take into account the dynamics of their development. It is determined that social media can be classified according to the following criteria: 1) subject composition; 2) scope; 3) territorial action; 4) accessibility;

The concept of "social media" is distinguished from other related concepts, such as "social networks", "online social networks", "social network sites" in order to correctly determine the amount of personal non-property rights violated in social media. The approaches to the protection of personal data of persons contained in domestic and foreign legislation, such as Germany, France, Finland, the Netherlands, Great Britain and the USA, are systematized and correlated, common features and differences of legal regimes of personal data protection from violations are identified.

It describes the problems of personal data protection needed to address issues related to the latest digital technologies, which are based on the phenomenon of social media. The concept of "personal data" is defined, the range of civil legal relations that are violated in social media is outlined.

The legal regulation of liability for violation of the rules on the use of personal data is analyzed. The case law of Ukraine and the countries of the European Union, the United States on ensuring the security of circulation and processing of personal data is analyzed.

In order to unify judicial practice and avoid negative legal consequences for individuals in resolving the case, the expediency of expanding the legislative approach to determining the places of potential violation of non-property rights of an individual is substantiated. It is proposed to add to the places of commission of the relevant offenses under Part 1-2 of Art. 278 of the Civil Code of Ukraine Internet and social media.

The classification of personal non-property rights of persons has been improved, taking into account the peculiarities of the implementation and protection of the latter in social media. It is proposed to distinguish the following types of personal non-property rights of persons: 1) personal non-property rights that ensure the natural existence of an individual; 2) personal non-property rights related to family values; 3) personal non-property rights related to the name and individuality of the person; 4) personal non-property rights of persons to protect honor, dignity and business reputation; 5) personal non-property rights related to privacy; 6) personal intangible intellectual property rights; 7) personal intangible rights of legal entities.

The subjects of tortious legal relations that arise when violating non-property rights in social media are differentiated. The specifics of the characteristics of the subjects of violation of non-property rights of persons in social media, which cause difficulties in determining the subject composition of the relevant tort, namely the anonymity of the person in the social media, which creates obstacles to identifying a person, as well as the extraterritorial nature of

the status of owners of social media that are registered and operate outside the jurisdiction of the Ukrainian state.

The further development received: theoretical justification of the methodology for improving the current legislation in the field of personal data protection from disclosure on social media, namely, it is proposed to adapt the provisions of domestic legislation to international standards, such as the General Data Protection Regulation; substantiation of the need to consolidate the main approaches and criteria for determining the limits of the amount of compensation for non-pecuniary damage at the level of explanations of the Plenum of the Supreme Court in cases of compensation for non-pecuniary damage, in violation of non-property rights on social media.

It is proved that the current legislation of Ukraine needs to be revised in order to determine the features and characteristics of social networks as an object of legal protection taking into account the relevant civil law methods of regulating public relations, as well as to determine the legal status of each participant in information relations and protection mechanism. business reputation in the case of dissemination of information through social networks.

Judicial practice on compensation for non-pecuniary damage in case of violation of personal non-property rights of persons in social medias is analyzed. It is established that the amount of compensation is determined solely at the discretion and internal conviction of the court, that is why approaches to determining the maximum and minimum amount of such compensation were analyzed in detail as well as a range of entities entitled to such compensation were identified.

The expediency of making the claim of the plaintiff in the lawsuit in cases of compensation for non-pecuniary damage after obtaining a forensic psychological examination in order to correctly determine the amount of compensation for non-pecuniary damage is substantiated. The institute of forensic psychiatric examination, which operates under the Ministry of Justice of Ukraine, is described. It is noted that forensic psychological examination can be

prepared in cases of establishing moral suffering on the fact of humiliation of honor, dignity and business reputation, as well as examination of establishing the fact of causing moral suffering (moral damage) and the amount of their possible compensation for illegal actions. However, the above examinations do not cover the full range of disputes over compensation for non-pecuniary damage caused by non-property rights on social media.

Theoretical and practical significance of improving the current legislation and law enforcement in order to solve the problem of fixing and recognizing appropriate evidence in cases of violation of non-property rights in social media by specifying the provisions of law and case law on the totality and content of evidence in these cases. The expediency of using a disseminating approach to constructing the title of the Second Book of the current Civil Code of Ukraine is motivated, the title of the book is reasoned in the form of "Personal non-property rights" in order to include provisions for protection of personal non-property rights of other civil relations. It is proposed to place provisions on the types, procedure of origin, exercise and protection of non-property rights of a legal entity in separate chapters of the second book of the Civil Code of Ukraine.

The practical necessity of clarifying the provisions of the civil legislation on determining the amount of compensation for non-pecuniary damage has been proved. The special attention is drawn to the fact that the explanations of the Supreme Court on compensation for non-pecuniary damage require the formulation of a single legal position in order to uniformly apply the rules of law on compensation for non-pecuniary damage in violation of personal non-property rights on social media. The necessity of adoption of the uniform technique of definition (calculation) of the size of compensation of moral damage at the state level is noted.

The case law of the USA and some countries of the European Union on compensation of moral (non-pecuniary damage) is described. The procedure for determining the amount of compensation in foreign countries has been studied

and conclusions have been drawn regarding the possible implementation of foreign experience in national practice and legislation.

It is noted that currently the main trends in the development of the institution of compensation for non-pecuniary damage are the movement towards overcoming conceptual contradictions regarding the principles of such an institution and gaps in its regulation. Such problems include, in particular, the uncertainty of the range of persons who can claim compensation for non-pecuniary damage, lack of procedure, criteria for calculating such compensation, ambiguity in the definition given by the Civil Code of Ukraine, inconsistency and contradictions in judicial practice and more.

Keywords: compensation for damage, losses, non-pecuniary damage, personal intangible rights, social media, the right to reliable information, protection of personal data, intangible intellectual property rights

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спасова К. І. Загальна характеристика компенсації моральної шкоди як способу захисту порушених прав у соціальних мережах. *Юридичний вісник*. 2018. №2. С. 116–120.
2. Спасова К. І. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування онлайнових соціальних мереж. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. С. 104–110.
3. Спасова К. І. Порушення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3–1. С. 126–130.
4. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 162–165.
5. Spasova E. Protection of personal data in social networks. *Visegrad journal on human rights*. № 1 (volume 3). 2019. P. 275–280.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Спасова К. І. Деякі питання недоговірних зобов'язань: від римського права до принципів DCFR. *Від засад римського права до принципів приватного права ЄС* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 травня 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С.23–27.
7. Спасова К. І. Законодавство ЄС в сфері недоговірних зобов'язань. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Т.2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 533–535.

8. Спасова К. І. Відшкодування шкоди, завданої цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листопада, 2016 р.) Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 240–244.

9. Спасова К. І. Відшкодування шкоди внаслідок поширення недостовірної інформації в Мережі. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 230–234.

10. Спасова К. І. Особливості інституту цивільної відповідальності за римським приватним правом. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні*: матер. міжн. колокви. (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 37–40.

11. Спасова К. І. Реклама та інформаційна безпека в соціальних мережах. *Шерешевські читання «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю академіка В. В. Луця (м. Одеса, 7 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. Ч. II. С. 45-48.

12. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації у соціальних мережах. *Шерешевські читання «Рекодифікація договірної права в умовах інтеграційного розвитку України»* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 грудня 2019 р.) Одеса : Фенікс, 2019. С. 63–66.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Спасова К. І., Бааджи Н. П. Відшкодування шкоди за порушення авторських прав у ІТ-сфері. *ІТ-право та інформаційна безпека*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Фенікс, 2017. С. 149–161 (Особистий внесок: 5 стр).

14. . Spasova E., Baadzy N.P. Plagiarism in the framework of info sphere *Information security and IT law in conditions of integration*: collective monograph. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017. P. 146–154 (Особистий внесок: 4 стр.).

15. Спасова К. І., Харитонов Є. О. Відшкодування шкоди у відносинах з присутністю штучного інтелекту. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Юридична література, 2018. С. 129–138 (Особистий внесок: 3 стр.).

16. Spasova, E., Goncharenko, V., Kalitenko, O. Protection of civil rights and legal interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 8 (22). 2019. P. 135–140. <http://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/37> (Особистий внесок: 3 стр.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ, ВИБІР НАПРЯМКІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ	13
1.1. Огляд літератури та вибір напрямків наукового дослідження ..	13
1.2. Науково-методологічні засади дослідження соціальних мереж	30
1.3. Поняття і класифікація немайнових прав	50
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	69
2.1. Право на захист персональних даних у соціальних мережах	69
2.2. Захист немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах	94
2.3. Спростування недостовірної інформації в соціальних мережах	109
РОЗДІЛ 3. ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРИ ПОРУШЕННІ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ.....	129
3.1. Поняття та підстави відшкодування моральної шкоди	129
3.2. Розмір відшкодування моральної шкоди	140
3.3. Вирішення спорів про відшкодування моральної шкоди.....	153
ВИСНОВКИ	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	181
ДОДАТОК 1.	220
ДОДАТОК 2.	224

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. XXI століття – епоха новітніх технологій. Із кожним днем стан розвитку інформаційних технологій (далі – ІТ) відкриває неосяжне поле можливостей. Однак прогрес породжує не тільки позитивні чинники для розвитку держави і суспільства, а й негативні. На сучасному етапі розвитку суспільства, з урахуванням досягнутого рівня розвитку ІТ, з'явилися нові засоби та способи поширення інформації, такі як он-лайн платформи, веб-сайти, соціальні мережі тощо, які створили нові загрози для завдання шкоди особам. Прослідковується тенденція зростання кількості порушень особистих немайнових прав фізичних та юридичних осіб у соціальних мережах, внаслідок чого виникає необхідність дослідження питання відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах. Вивчення існуючих проблем компенсації моральної шкоди та пошук шляху їх вирішення є досить актуальним завданням.

На сьогодні соціальні мережі є невід'ємною частиною життя людини. Дані соціологічних досліджень свідчать, що саме за допомогою соціальних мереж поширюється значна кількість інформації, і саме такий спосіб обміну та отримання інформації на сьогодні практично витіснив живе спілкування. Прийнято вважати, що соціальні мережі – це простір, де кожен може висловити свою думку, виявити волю та бути почутим.

Однак навіть у соціальних мережах не дозволяється вчинення дій, що порушують особисті немайнові права осіб. Відповідно до статті 23 Цивільного кодексу України, кожна особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

Проблеми відшкодування моральної шкоди залишаються вже багато років предметом наукових дискусій, що пов'язано не тільки з відсутністю єдиної і обґрунтованої системи визначення розміру компенсації моральної шкоди, а й з проблемою визначення суб'єктного складу правовідносин з

відшкодування моральної шкоди. Особливої уваги питання відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах набувають у зв'язку з відсутністю комплексних наукових досліджень у цивільному праві України. Останнім часом кількість судових справ щодо відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у соціальних мережах незмінно зростає. Суди різних інстанцій при винесенні судових рішень неоднаково застосовують норми цивільного законодавства щодо відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах, що призводить до формування суперечливої судової практики.

Теоретичною основою дослідження є праці таких науковців як М. М. Агаркова, Н. П. Бааджи, О. О. Боярського, Ю. Д. Белова, В. В. Вітрянського, О. А. Волкова, В. Д. Гавловського, Ю. О. Гаркуши, О. А. Гончаренко, С. Д. Гринько, І. М. Грищенко, М. Є. Дирдіна, А. І. Дрішлюка, О. В. Жили, І. М. Забари, А. Ю. Карпець, Т. С. Ківалової, А. А. Крижановської, Т. Є. Крисань, П. О. Лиска, О. О. Лов'як, І. П. Майстер, Г. К. Матвєєва, В. П. Мироненко, М. В. Москаленко, Г. О. Огнев'юк, О. С. Онищенко, В. П. Паліюка, Г. Л. Пендяги, Д. Ф. Плачкова, В. Д. Примака, О. В. Пушкіна, Р. І. Радейко, О. П. Радкевича, С. Я. Ременяк, С. В. Селезеня, В. О. Серьогіна, С. Є. Сиротенко, П. Р. Стависького, Р. О. Стефанчука, М. М. Фролової, О. І. Харитонової, Є. О. Харитонова, Д. С. Шапошнікової, С. І. Шимон, А. В. Янчук, С. В. Ясечко та ін.

Однак питання відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах не були предметом окремого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»

«Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011–2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності і права» на 2011–2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексний загальнотеоретичний аналіз сучасного стану правового регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з відшкодуванням моральної шкоди, заподіяної порушенням немайнових прав у соціальних мережах.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

визначити правову природу соціальних мереж;

охарактеризувати поняття та надати класифікацію особистих немайнових прав;

охарактеризувати правові аспекти захисту особистих немайнових прав у соціальних мережах;

надати характеристику праву на захист персональних даних у соціальних мережах;

визначити види особистих немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах та засоби їх захисту в разі порушення;

з'ясувати сутність права осіб на достовірну інформацію у соціальних мережах;

виявити особливості відшкодування моральної шкоди як способу захисту порушених немайнових прав у соціальних мережах;

з'ясувати порядок визначення розміру відшкодування моральної шкоди;

запропонувати варіанти вирішення проблеми (підхід до критеріїв і принципів, які повинні бути покладені в основу методик визначення розмірів компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах);

проаналізувати судову практику з питань відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення цивільного законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди;

виробити пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання захисту особистих немайнових прав у соціальних мережах.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, що виникають у зв'язку з відшкодуванням моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у соціальних мережах.

Предметом дослідження є відшкодування моральної шкоди при порушенні особистих немайнових прав у соціальних мережах.

Методи дослідження. При написанні дисертаційної роботи були використані загальнонаукові методи: діалектичний, лінгвістичний, системно-аналітичний, а також такі спеціальні методи: формально-логічний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий.

Використання діалектичного методу дозволило проаналізувати різні доктринальні концепції щодо визначення поняття та правової природи соціальних мереж (підрозділ 1.2.), розглянути особливості цивільно-правових відносин, що виникають у соціальних мережах, як виду ІТ-відносин

(підрозділ 1.2). За допомогою лінгвістичного і системно-аналітичного методів дослідження визначені поняття «право на недоторканність персональних даних», «немайнові права інтелектуальної власності», «право на спростування недостовірної інформації» тощо (розділ 2). Формально-логічний метод застосовувався при визначенні основних правових понять та категорій, які становлять зміст цього дослідження, для з'ясування особливостей, підстав і умов відшкодування моральної шкоди, проблем визначення обсягу розміру відшкодування, аналізу судової практики (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). За допомогою структурно-функціонального методу було проаналізовано приватно-правові відносини, що виникають у соціальних мережах (підрозділ 1.2, 1.3). Порівняльно-правовий метод надав можливість виявити характерні ознаки захисту немайнових прав у соціальних мережах за законодавством України та окремих зарубіжних країн (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних питань відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах, виконаним із урахуванням особливостей формування, а також у контексті сучасних новел у цивільному праві України.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, які містять наукову новизну:

вперше:

вироблено визначення соціальної мережі як відокремленої платформи, онлайн-сервісу або сайту, що передбачає можливість для користувачів здійснювати комунікацію та обмін інформацією в межах певної категорії відносин; розмежовано поняття «соціальної мережі» з іншими суміжними поняттями, такими як «соціальні медіа», «онлайніві соціальні мережі»,

«сайти соціальних мереж» з метою коректного визначення обсягу особистих немайнових прав, що порушуються в соціальних мережах;

систематизовано та співвіднесено підходи до захисту персональних даних осіб, що містяться у вітчизняному законодавстві та законодавстві зарубіжних країн, таких як Німеччина, Франція, Фінляндія, Нідерланди, Великобританія та США; визначено спільні риси та відмінності правових режимів захисту персональних даних від порушень;

диференційовано суб'єктів деліктних правовідносин, що виникають при порушенні немайнових прав у соціальних мережах; визначено специфіку характеристик суб'єктів порушення немайнових прав осіб у соціальних мережах, що зумовлюють труднощі при визначенні суб'єктного складу відповідних деліктних правовідносин, а саме анонімність особи в соціальній мережі, що створює перепони до ідентифікації її особи, а також екстериторіальний характер статусу власників соціальних мереж, які зареєстровані та діють поза юрисдикцією української держави;

обґрунтовано теоретичне та практичне значення удосконалення чинного законодавства та правозастосування з метою вирішення проблеми фіксації та визнання належними доказів у справах про порушення немайнових прав у соціальних мережах шляхом конкретизації положень законодавства та вироблення судової практики щодо сукупності та змісту доказів по даним справам;

вмотивовано доцільність використання поширювального підходу до конструювання назви Другої книги чинного ЦК України, аргументовано викласти назву книги у вигляді «Особисті немайнові права» з метою включення до неї положень щодо захисту особистих немайнових прав інших учасників цивільних відносин, відмінних від фізичних осіб; запропоновано в окремих главах книги другої ЦК України розмістити положення щодо видів, порядку виникнення, здійснення та захисту немайнових прав юридичної особи;

доведено практичну необхідність уточнення положень цивільного законодавства щодо визначення розміру відшкодування моральної шкоди; запропоновано викласти ч. 3 ст. 23 ЦК України у такій редакції: «Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Розмір відшкодування моральної шкоди не може бути меншим ніж три прожиткових мінімуми в Україні»;

теоретично обґрунтовано доцільність надання на законодавчому рівні обов'язкового характеру зверненню позивача у справах про відшкодування моральної шкоди за отриманням судово-психологічної експертизи з метою коректного визначення розміру компенсації моральної шкоди;

обґрунтовано доцільність розширення законодавчого підходу до визначення місць, де можуть бути порушені немайнові права фізичної особи, з метою уніфікації судової практики та уникнення негативних правових наслідків для осіб при вирішенні справи, в результаті чого запропоновано додати до місць вчинення відповідних правопорушень, передбачених чч.1–2 ст. 278 ЦК України Інтернет та соціальні мережі;

вдосконалено:

положення щодо критеріїв класифікації соціальних мереж, які мають відобразити різноманітність та специфіку окремих платформ, а також враховувати динаміку їх розвитку; визначено, що соціальні мережі можуть бути класифіковані за критеріями: 1) суб'єктного складу; 2) сфери дії; 3) територіальної дії; 4) доступності;

положення щодо класифікації особистих немайнових прав осіб з урахуванням особливостей здійснення та захисту останніх у соціальних мережах; запропоновано виділяти такі критерії класифікації особистих немайнових прав осіб як: 1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи; 2) особисті немайнові права, пов'язані з сімейними цінностями; 3) особисті немайнові права, пов'язані з ім'ям та індивідуальністю особи; 4) особисті немайнові права осіб щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; 5) особисті немайнові права, пов'язані з недоторканністю приватного життя; 6) особисті немайнові права інтелектуальної власності; 7) особисті немайнові права юридичних осіб;

дістало подальшого розвитку:

теоретичне обґрунтування методології вдосконалення чинного законодавства у сфері захисту персональних даних від розкриття в соціальних мережах, а саме запропоновано адаптувати положення вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів, таких як Правила General Data Protection Regulation;

обґрунтування необхідності закріплення основних підходів та критеріїв визначення меж розміру відшкодування моральної шкоди на рівні роз'яснень Пленуму Верховного Суду у справах про відшкодування моральної шкоди, при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності — для подальших наукових розвідок у галузі цивільного права, ІТ-права, ІТ-права та інформаційної безпеки тощо;

правотворчій діяльності — для вдосконалення положень актів цивільного законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування нормативно-правових актів, якими регулюється відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах;

навчальному процесі – при викладанні таких навчальних дисциплін як «Цивільне право», «ІТ-право та інформаційна безпека», «ІТ-право», «Право інтелектуальної власності», «Захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет», підготовці підручників, навчальних посібників, монографій, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Особистий внесок здобувача полягає у дослідженні поняття і сутності захисту прав та інтересів, встановленні розмежування між такими категоріями як «форма», «спосіб», «засіб» захисту, визначені специфіки та можливості застосування цивільно-правових способів захисту суб'єктивних цивільних прав щодо захисту законного інтересу.

Визначені підстави виникнення та особливості відшкодування моральної (немайнової) шкоди при порушенні авторських прав у мережі Інтернет, умови відшкодування немайнової шкоди у відносинах з наявністю штучного інтелекту.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана та обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових, науково-практичних конференціях, засіданні круглих столів, зокрема на: Круглому столі «Від засад римського права до принципів приватного права ЄС» (29 травня 2015 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (20 травня 2016 р., м. Одеса); Науково-практичній конференції «ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (18 листопада 2016 р., м. Львів); Другій всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (27–28 жовтня 2017

р., м. Львів); Міжнародному колоквиумі «Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні» (27 жовтня 2018 р., м. Одеса.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю академіка В. В. Луця «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України» (7 грудня 2018 року, м. Одеса); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Рекодифікація договірної права в умовах інтеграційного розвитку України» (6 грудня 2019 року, м. Одеса).

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, які містяться в дисертації, відображені в 16 наукових публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, 1 з яких у зарубіжному виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection, 2 монографіях, виданих в Україні, та 1 монографії, опублікованій у країні, що входить до складу Європейського Союзу, та 7 тезах доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою й завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (340 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 227 сторінок, з яких основний зміст – 180 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ, ВИБІР НАПРЯМКІВ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ

1.1. Огляд літератури та вибір напрямків наукового дослідження

Застосування системного підходу під час обрання належного наукового та законодавчого матеріалу з проблематики теми дослідження обумовлює необхідність систематизації джерельної бази дослідження. Для досягнення мети цього дослідження важливу роль має вивчення наукових праць, присвячених визначенню юридичної природи відшкодування шкоди, зокрема, М.М. Агаркова, В.В. Вітрянського, О.А. Волкова, І.М. Забари, В.М. Зубара, Т.С. Ківалової, С.І. Клім, Г.К. Матвєєва, В.П. Мироненко, В.П. Паліюка, В.Д. Приймака, О.В. Пушкіна, С.В. Селезеня, П.Р. Стависького, Р.О. Стефанчука, Є.О. Харитонова, А.В. Янчука та багатьох інших. Попри значний масив наявних наукових праць з питань відшкодування шкоди, належного висвітлення не дістали питання специфіки відшкодування шкоди, завданої при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

У зв'язку з тим, що глобальна мережа Інтернет розвивається дуже інтенсивно, наукових досліджень з питання захисту порушених особистих немайнових прав у соціальних мережах явно недостатньо. Разом з тим, значна кількість вітчизняних дисертаційних робіт присвячена правовому регулюванню цивільно-правової відповідальності та практичним проблемам відшкодування завданої шкоди. Серед робіт, присвячених суміжним за проблематикою темам, слід виділити дисертації Д.С. Шапошнікової «Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю особи, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи» (Одеса, 2005 р.) [331], М.М. Фролової «Відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх

справ України» (Одеса, 2006 р.), О.О. Лов'як «Відшкодування шкоди, завданої громадянину службовими особами органів внутрішніх справ України» (Київ, 2007 р.) [127], С.Я. Ременяк «Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України» (Одеса, 2007 р.) [222], О.О. Боярського «Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду» (Одеса, 2008 р.) [50], Г.Л. Пендяги «Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки» (Київ, 2008 р.) [167], Д.Ф. Плачкова «Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством» (Одеса, 2008 р.) [171], Т.С. Ківалової «Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми» (Одеса, 2008 р.) [91], О.В. Жили «Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю службових осіб органів державної податкової служби України» (Одеса, 2009 р.) [79], О.А. Волкова «Зобов'язання відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності за цивільним законодавством України» (Одеса, 2009 р.) [57], О.П. Радкевича «Цивільно-правова охорона і захист персональної інформації в мережі Інтернет» (Київ, 2014 р.) [218], Г.І. Грігор'янц «Піратство як порушення авторських і суміжних прав у мережі Інтернет» (Одеса, 2016 р.) [69], О.О. Мацкевича «Правова охорона авторського права у цифровому медійному середовищі» (Київ, 2017 р.) [138], А.В. Куцина «Відшкодування шкоди, завданої органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності» (Одеса, 2019 р.) [120] та ін. Докладний аналіз наукового доробку дає змогу говорити про значний інтерес науковців та практичну значущість досліджень питань відшкодування майнової та немайнової шкоди, однак жодна з вищевказаних дисертаційних робіт не розкриває питання захисту порушених особистих немайнових прав у соціальних мережах,

особливостей розрахунку компенсації моральної шкоди, завданої у процесі порушення немайнових прав осіб у соціальних мережах.

Вибору напрямків дослідження також передувало ознайомлення з наявними науковими розробками у сфері захисту прав людини на інформацію, правового регулювання цивільних відносин в Інтернеті. Опрацювання робіт А.А. Баранова [44], О.Ю. Битяка [47], В.В. Бонтлаба [48], М.Є. Дирдіна [73], А.А. Кафті [89], Л.П. Коваленко [95], М.Н. Кравчука [111], О.М. Пастухова [166], К.С. Полетило [172], О.М. Пригорницької [190], Д. К. Фартушної [306], С. В. Ясечко [339] та інших дало змогу сформулювати висновок щодо стану розвитку юридичної науки у сфері захисту інформаційних прав особи та юридичної відповідальності порушників таких прав.

Для коректного відображення наявних наукових підходів до особливостей відшкодування немайнової шкоди у позадоговірних зобов'язаннях були опрацьовані спеціальні монографічні дослідження таких авторів як Н.П. Бааджи «Відшкодування шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав» [42], І.М. Забари «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві» (Київ, 2002 р.) [80], Т.С. Ківалової «Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми» (Одеса, 2008 р.) [92], Т.Є. Крисань «Збитки як категорія цивільного права України» [116], І.П. Майстер «Вина як умова компенсації моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичної особи» [130], В.П. Паліюка «Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (Харків, 1998 р.) [165], С.І. Шимон «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав» (Київ, 1998 р.), А.В. Янчук «Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та

інтересів» [338]. Положення та висновки зазначених дослідників опосередковано стосуються питань проблематики заявленої теми дисертаційної роботи, а тому їх аналіз є необхідним для виявлення загальних рис відшкодування моральної шкоди як способу захисту порушених немайнових прав та кореляції таких рис з особливостями відшкодування моральної шкоди, завданої особам у соціальних мережах тощо.

Вдаючись до систематизації джерельної бази дослідження, робимо висновок, що наявні наукові роботи, що стосуються проблематики даного дослідження, умовно можуть бути поділені на три групи:

1) вітчизняні цивілістичні дослідження, що безпосередньо пов'язані з дослідженням питань відшкодування моральної шкоди;

2) вітчизняні цивілістичні та комплексні дослідження, що безпосередньо пов'язані з визначенням правової природи соціальних мереж, правовими аспектами захисту особистих немайнових прав у соціальних мережах та порушеннями, що виникають у соціальних мережах;

3) сучасні зарубіжні наукові дослідження, що стосуються проблематики обраної теми.

Щодо доробку зарубіжних науковців, який використовувався та став безпосереднім теоретичним підґрунтям для положень цієї дисертаційної роботи, то варто відмітити праці наступних вчених: А. Guadamuz «Networks, Complexity and Internet Regulation. Scale-Free Law» [17], M. s. Isselin «NStop Immunizing: Why Social Networking Platform Liability Is Necessary to Provide Adequate Redress for Victims ofCyberbullying» [19], L.C. Grinvald «Social Media, Sharing and Intellectual Property Law» [16], K. Kromholz, D. Merkl, E. Weippl «Fake Identities in Social Media: A Case Study on the Sustainability of the Facebook Business Model» [23], A. Quan-Haase, A.L. Young «Information Revelation and

Internet Privacy Concerns on Social Network Sites: A Case Study of Facebook» [26], E. Kosta, C. Kalloniatis, L. Mitrou, S. Gritzalis «Data protection issues pertaining to social networking under EU law» [22], Е.П. Редькова «Компенсация морального вреда как способ защиты гражданских прав» [220], Б.Р. Расулова «Личные неимущественные права автора произведения» [219], И.В. Тюленева «Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству» [293], Я.А. Гончарова «Проблемы реализации и защиты интеллектуальных прав на аудиовизуальные произведения в сети Интернет» [64], С.А. Бабкіна «Интеллектуальная собственность в глобальной компьютерной сети «Интернет»: проблемы гражданско-правового регулирования в России и США (сравнительно-правовой анализ)» [43], З.В. Вешкурцевої «Компенсация морального вреда при нарушении личных неимущественных прав и при посягательстве на нематериальные блага» [55] та інші. Урахування висловлених підходів та сформованих висновків зарубіжних авторів дало змогу критично проаналізувати положення вітчизняного законодавства та екстраполювати досвід зарубіжних держав на відносини, що склалися у сфері відшкодування моральної шкоди, завданої в соціальних мережах, у вітчизняній практиці.

Досягнення мети дослідження однак було б неможливим без структуризації та подальшого опрацювання знань, вироблених суміжними з юриспруденцією науками. Як вже зазначалося, питання проблематики теми лише побічно розглядалися цивілістами у контексті дослідження права інтелектуальної власності та ІТ-права. У свою чергу, питання регулювання правовідносин у мережі Інтернет були досліджені не лише в дисертаційних роботах зі спеціальності 12.00.03 – Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, а й у рамках інших: спеціальності 10.01.08 – Журналістика: О.Г.

Германовою «Авторське право і суміжні права в засобах масової інформації України та Польщі» [59]; спеціальності 12.00.11 – Міжнародне право: К.С. Шахбазян «Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет» [332], М.Ю. Яцишиним «Міжнародно-правове співробітництво у сфері боротьби з кіберзлочинністю» [340]; спеціальності 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право: О. М. Селезньовим «Теоретико-методологічні засади інформаційного права України як інтегрованої категорії» [253] тощо.

Незважаючи на постійний науковий інтерес до дослідження питань компенсації моральної шкоди, наявні в цьому напрямку наукові розробки носять частковий фрагментарний характер, дослідницька увага приділяється лише окремим аспектам проблеми. Крім того, значний масив сформованих наукою цивільного права положень вже застарів. Так, питання відшкодування моральної шкоди востаннє досліджувались у межах дисертаційних досліджень ще до прийняття чинного ЦК України (С.І. Шимон «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав» (Київ, 1998 рік) [335], В.П. Паліюк «Правове регулювання відшкодування моральної (немайнової) шкоди» (Харків, 1998 рік) [165], І.М. Забара «Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві» (Київ, 2002 рік) [80]). Зміни в законодавстві, що відбулися за даний період, та сформована згодом юридична практика зумовлюють необхідність переосмислення ряду проблемних моментів механізму відшкодування моральної шкоди як складової механізму захисту порушених немайнових прав.

Слід також зазначити, що питання відшкодування моральної шкоди знайшли своє відображення в дисертаційних роботах представників інших галузевих юридичних наук. Дисертаційні роботи захищалися

зокрема за спеціальностями: 12.00.01 – Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (Грищука О.В.) [68; 67], 12.00.09 – Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (О.В. Крикунова, М.В. Сіроткіна) [114; 257], 12.00.06 – Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право (Л.П. Решетник) [223], 12.00.05 – Трудове право; право соціального забезпечення (В.Д. Чернадчука) [327]. Ознайомлення з науковими положеннями вищезазначених робіт сприяло всебічному висвітленню проблем даної сфери та виробленню об'єктивних висновків по удосконаленню чинного законодавства.

У сучасній цивілістиці категорію «відшкодування моральної шкоди», «визначення розміру компенсації», «порядок визначення розміру збитків» були також предметом дослідження у фахових статтях С.Б. Булеци «До питання про компенсацію моральної шкоди» (2014 р.) [53], Грищука О.В. «Право людини на компенсацію моральної шкоди теоретично-правовий вимір» (2013 р.) [68], С.І. Клім «Деякі проблемні питання відшкодування моральної шкоди» (2010 р.) [94], В.А. Косинська «Відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях» (2012 р.) [107], С.П. Кучера «Визначення розміру компенсації моральної шкоди» (2014 р.) [121], І.П. Майстера «Вина як умова компенсації моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичної особи» [130], «Понятійний апарат інституту компенсації моральної шкоди у цивільному праві» (2014 р.) [132], Н.Л. Полішко «Поняття та значення інституту моральної шкоди в цивільному праві України» (2011 р.) [174], С.В. Селезня «Історично-правовий аналіз розвитку інституту моральної шкоди» (2013 р.) [252] та інш. Специфікою цих досліджень було те, що вони присвячені теоретично-правовим проблемам генези права людини на відшкодування моральної шкоди. Однак, варто відмітити, що переважна більшість

дослідників концентрують увагу на одному конкретному аспекті відшкодування шкоди (цивільно-процесуальний порядок стягнення коштів, середній розмір компенсацій, позасудовий спосіб відшкодування), що додатково свідчить про актуальність спеціального комплексного дослідження субінституту відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням немайнових прав у соціальних мережах.

Як у теорії цивільного права, так і в практиці вітчизняних судів відсутня єдність у питанні визначення значущих обставин, що впливають на розмір компенсації моральної шкоди. Це доводить, що поступове становлення інституту компенсації моральної шкоди зумовлює появу проблем теоретичного і практичного характеру, які вимагають подальшого вивчення. Так, на сьогоднішній день у вітчизняній цивілістиці відсутні роботи, присвячені проблемам визначення і фіксації порушень особистих немайнових прав у соціальних мережах і особливостям розрахунку компенсації моральної шкоди при таких порушеннях.

Обрання векторів майбутнього дослідження поєднується з визначенням його методології, адже основою розробки будь-якого наукового дослідження є методологія, а отже, перед тим, як перейти до аналізу теоретичних проблем відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням немайнових прав у соціальних мережах, необхідно визначитися з методологією дослідження.

Пізнання методів дослідження не менш важливе, ніж пізнання предмета дослідження. Від з'ясування того, якими методами здобувалися ті чи інші наукові результати, щонайменше залежить достовірність цих результатів, довіра до них.

Визначення поняття методології наукового дослідження є досить складним питанням, адже це поняття тлумачиться кожним науковцем у власній інтерпретації, а більшість закордонних наукових шкіл не

розділяють поняття метод і методологія. У вітчизняній науковій традиції методологію розглядають як сукупність всіх методів і визначається як складне утворення, що включає систему різноманітних підходів, прийомів і способів, за допомогою яких вона вивчає свій предмет. Отже, варто зауважити, що неправильним є ототожнення поняття «метод наукового дослідження» і «методологія наукового дослідження». Терміни «методологія наукового дослідження» і «метод наукового дослідження» варто розглядати як загальне і одиничне.

Не аналізуючи тут усе розмаїття точок зору стосовно визначення поняття та сутності категорії «методологія дослідження», оскільки такий аналіз виходить за межі завдань цієї дисертаційної роботи, однак зазначимо, що надалі під методологією розуміється сукупність методів наукового аналізу, засобів, принципів, підходів тощо, які здатні виконати методологічну функцію у процесі дослідження та коригувати цей процес у разі необхідності [92, с. 19].

В.І. Зацерковний під методом наукового дослідження розуміє спосіб пізнання явищ природи (ним може бути упорядкована діяльність дослідника, яка спрямована на отримання нових знань), а під «методологією наукового дослідження» в буквальному розумінні – вчення про методи пізнання (від грец. *μολογία*) – вчення про методи, методики і засоби пізнання [82, с. 71].

Для подальшого пошуку та обрання оптимальних методів наукового аналізу проблематики, що охоплюється предметом даного дисертаційного дослідження, прийнятним є перелік приватнонаукових або прикладних методів, який охоплює:

- 1) метод структурно-функціонального аналізу (системно-функціональний метод);
- 2) діалектичний метод;
- 3) формально-логічний метод;

- 4) метод порівняльного правознавства;
- 5) лінгвістичний метод;
- 6) історико-правовий метод.

За допомогою структурно-функціонального методу буде проаналізовано приватно-правові відносини, що виникають в ІТ-праві. Використання діалектичного методу дозволило проаналізувати різні доктринальні концепції щодо визначення поняття та правової природи соціальних мереж, розглянути особливості цивільно-правових відносин, що виникають у соціальних мережах, як виду ІТ-відносин. За допомогою лінгвістичного і системно-аналітичного методів дослідження можливе визначення поняття «право на недоторканість приватних даних», «особисті немайнові права інтелектуальної власності», «права осіб на достовірну інформацію». Історико-правовий метод дозволить прослідкувати еволюцію інститут відшкодування моральної шкоди та його становлення за період визнання України незалежною. Формально-логічний метод використається при визначенні основних правових понять та категорій, які становлять зміст цього дослідження, для з'ясування особливостей, підстав і умов відшкодування моральної шкоди, проблем визначення обсягу/розміру відшкодування, звільнення від відповідальності. Порівняльно-правовий метод надасть можливість виявити характерні ознаки порядку відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах за законодавством України та окремих зарубіжних країн.

Підводячи підсумки у першому підрозділі дисертації огляд літератури з питань, що стосуються теми дисертаційного дослідження та методологія дисертаційного дослідження, слід зазначити, що вивчення та аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців дали змогу визначити й оцінити стан досліджуваної проблеми, виявити та проаналізувати

питання, що постали на сучасному етапі в досліджуваній сфері, а також визначити шляхи їх подолання.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури за темою дисертаційного дослідження свідчить про те, що відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах за цивільним законодавством України до цього часу не були предметом спеціальної уваги науковців. Переважна більшість досліджень відшкодування моральної шкоди в цілому виконувалася на застарілому законодавчому та фактичному матеріалі. Викладене дає підстави зробити висновок, що окреме самостійне дослідження зазначених питань є актуальним, своєчасним і таким, що зумовлене потребами сьогодення і в подальшому необхідно визначитись з напрямками наукового дослідження.

При виборі напрямків дослідження у межах цього розділу варто визначити засади впорядкування, зокрема правового регулювання відносин, що складаються у зв'язку з порушенням немайнових прав осіб у соціальних мережах. Розглядаючи це питання, слід зробити зауваження щодо загального методологічного підґрунтя дослідження. Такою основою є посилення, що правове впорядкування відносин у соціальних мережах може і має здійснюватися за допомогою ІТ-права.

Загалом, у колі науковців вже давно почало формуватися нове, комплексне, ґрунтовне на сучасних здобутках юридичної науки «ІТ-право», під яким на думку Є.О. Харитонова варто розуміти сукупність норм, що регулюють відносини, пов'язані зі створенням та використанням інформаційних технологій. Однак це поняття варто розрізняти у широкому та вузькому сенсі: «ІТ-право» у широкому сенсі – сукупність засад, норм і правил, що регулюють діяльність по використанню інформаційних технологій та інформаційної правової активності в Інтернеті. «ІТ-право» у вузькому сенсі – (переважно

цивільно-правові норми, які забезпечують функціонування ІТ-відносин, що належать до приватноправової сфери правового регулювання). Тут діє принцип «Дозволено все, що не заборонено законом», існування якого забезпечує надання договору значення норми законодавства. Саме за його допомогою складається основний масив норм ІТ-права [85, с. 9].

Загалом ІТ-право складається з норм різних галузей права: цивільного, цивільно-процесуального, адміністративного, кримінального, трудового, господарського, митного тощо. Але найбільша кількість ІТ-відносин виникає у сфері цивільно-правового регулювання, зокрема:

- електронної комерції;
- захисту прав інтелектуальної власності;
- забезпечення прав споживачів в Інтернеті;
- ІТ-договорів;
- стартапів;
- інтернету речей;
- юридичного аудиту ІТ-компаній;
- юридичного супроводу фрілансерів;
- спадкування ІТ-об'єктів;
- створення і реєстрації фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб;
- ліцензійних угод тощо.

Погоджуємося з думкою, що різноманітність цивільно-правових відносин в ІТ-сфері, створює в практичній діяльності незручності при пошуках нормативно-правових актів, які б регулювали ті чи інші види таких відносин, пошуку та систематизуванні матеріалів судової практики, субсидіарному застосуванні норм законодавства, аналогії права тощо [162, с. 18-19].

Так В.Г. Пилипчук та О.П. Дзьобань у правовому регулюванні ІТ-відносин в Україні пропонують виділити ряд організаційних,

процесуальних та інших питань, які потребують наукового дослідження та актуалізують проблему розвитку законодавчої бази в ІТ-сфері, зокрема:

1) нормотворча діяльність в Україні часто здійснюється за відсутності загальнодержавної системності в ІТ-сфері шляхом фрагментарного вирішення наявних проблем в окремих законах та підзаконних нормативних актах. Значний масив норм щодо інформації розміщено у різних галузях законодавства, в тому числі цивільному, трудовому, адміністративному, кримінальному. Містяться розбіжності щодо розуміння структури системи законодавства у сфері ІТ-відносин та підходів до її формування;

2) різні закони та підзаконні акти, що регулюють суспільні відносини, об'єктом яких є інформація, приймалися впродовж двадцяти років без достатньої узгодженості понятійно-категоріального апарату і застосовують ряд термінів, які є недостатньо коректними та неоднозначно сприймаються учасниками інформаційних відносин. Деякі категорії взагалі не мають чіткого визначення, що призводить до їх неоднозначного застосування на практиці;

3) процес нормотворення в ІТ-сфері як правило здійснюється без належного узгодження з положеннями міжнародних і європейських правових актів;

4) норми законодавства щодо захисту персональних даних потребують подальшої гармонізації з європейським законодавством та розробки правових механізмів реалізації людиною права власності на її персональні дані (напр. згідно Загального регламенту щодо захисту даних (Регламент ЄС 2016/679 від 14 квітня 2016 або GDPR – General Data Protection Regulation);

5) відсутнє спеціальне законодавче регулювання діяльності, пов'язаної з використанням Інтернету, соціальних мереж тощо, в комерційних цілях і надання відповідних послуг [170, с. 214-216].

Так, керуючись методологічним базисом розуміння «ІТ-права» варто визначити особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із соціальними мережами (що і буде предметом дослідження в наступному підрозділі).

Отже, не зупиняючись на характеристиці структури ІТ-права у широкому і вузькому сенсі, адже це є темою для окремого дослідження, відзначимо лише те, що одним із субінститутів ІТ-права можна виділити положення (норми) цивільного законодавства, що виникають внаслідок заподіяння шкоди (деліктні зобов'язання) у сфері ІТ, зокрема і положення про заподіяння шкоди особистим немайновим правам у соціальних мережах.

Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди (деліктні), є найпоширенішим видом недоговірних зобов'язань, які є різновидом цивільно-правової відповідальності, а та, у свою чергу, – видом юридичної відповідальності, з якою також знаходиться у діалектичному взаємозв'язку [333, с. 6], і виступають засобом захисту прав та законних інтересів суб'єктів права.

Так, Т.С. Ківалова під недоговірною (деліктною) відповідальністю, пропонує розуміти «цивільне охоронне правовідношення, у якому одна сторона (заподіювач шкоди) зобов'язана нести передбачені нормами права негативні наслідки вчиненого нею правопорушення у вигляді компенсації за власний рахунок завданої іншій особі шкоди, а інша сторона (потерпілий) має право на відшкодування завданої їй шкоди».

Ведучи мову про цивільно-правову відповідальність, варто виділити те, що далеко не кожне відшкодування шкоди є за своїм характером мірою цивільно-правової відповідальності. Взаємозв'язок

між цими поняттями варто сформулювати таким чином: «Кожний випадок цивільно-правової недоговірної відповідальності полягає у відшкодуванні шкоди. Проте, не кожен випадок відшкодування шкоди є недоговірною цивільно-правовою відповідальністю» [92, с. 295].

Слушно відмітити думку О.С. Онищенко «що, таке розуміння цивільної, в тому числі деліктної, відповідальності дає можливість провести чітку межу, по-перше, між зобов'язаннями, що виникають внаслідок завдання шкоди, як міри відповідальності, і зобов'язаннями із відшкодування шкоди, які не можуть розглядатися як міра відповідальності; по-друге, між відповідальністю та іншими цивільно-правовими заходами примусу (санкціями в широкому сенсі), які застосовуються при порушенні цивільних суб'єктивних прав, проте не є мірами відповідальності» [160, с. 103].

Задля досягнення практичної цінності наукового дослідження питання відшкодування шкоди повинні також бути порівняні з практичною реалізацією права на захист, адже ст. 16 ЦК України гарантує кожній особі право на звернення до суду для захисту свого майнового або особистого немайнового права й інтересу. Захист цивільних прав, у тому числі особистих немайнових, судом здійснюється в установленому порядку шляхом: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідносин; припинення правовідносин; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішень, дії чи бездіяльність центрального органу державної виконавчої влади та органу місцевого самоврядування [324].

Разом із тим, слід зауважити, що спосіб захисту цивільних прав – це передбачена законом матеріально-правова міра примусу, за

допомогою якої проводиться вплив на порушника цивільних прав і охоронюваних законом інтересів з метою припинення, запобігання, усунення порушення права, його відновлення і/або компенсації втрат, викликаних порушенням права.

Відшкодування моральної шкоди, будучи одним із способів захисту цивільних прав, є мірою цивільно-правової відповідальності, що має своєю метою компенсацію втрат, понесених у результаті порушення особистого немайнового права або нематеріального блага.

На сучасному етапі розвитку держави зазначений спосіб захисту як відшкодування шкоди є основним для відновлення матеріального стану чи компенсації моральної шкоди потерпілій особі [70, с. 3].

Так як відшкодування моральної шкоди, завданої немайновим правам у соціальних мережах, відноситься до правовідносин, що складаються на основі деліктних зобов'язань, необхідно досліджувати дані правовідносини через виділення їх особливостей перед загальною системою правовідносин. Питання відшкодування моральної шкоди, завданої немайновим правам у соціальних мережах, повинні також розглядатися в нерозривному зв'язку з іншими видами деліктних правовідносин. Необхідно проводити порівняння між відшкодуванням шкоди у даному випадку та в інших, передбачених цивільним законодавством.

Так, насамперед, при дослідженні порушень немайнових прав у соціальних мережах та порядку відшкодування моральної шкоди варто звернути увагу, що ці порушення можливо набувають рис підвищеної небезпеки для оточуючих, а соціальні мережі можуть характеризуватися «як джерело підвищеної небезпеки», тому що порушення, допущені в соціальних мережах, миттєво поширюються на необмежене коло осіб, що приводить до завдання істотної шкоди, збитків тощо. Тому виникає необхідність більш ґрунтовного дослідження цього питання задля

подальшого виокремлення відшкодування шкоди, завданої в соціальних мережах (Інтернеті) в окрему норму права (в ЦК України) або доповнення (уточнення) ст. 1187 ЦК України.

Загалом, динаміка розвитку інституту відшкодування моральної шкоди створює нові виклики для наукових досліджень у сфері деліктних зобов'язань, тому, визначаючи напрямки дослідження, варто зупинитись на необхідності проведення аналізу практичного застосування норм цивільного законодавства при відшкодуванні моральної шкоди, завданої немайновим правам у соціальних мережах. Задля дієвості правового регулювання даних відносин варто дослідити статистичні дані щодо активності звернення громадян із позовами про відшкодування моральної шкоди, завданої немайновим правам у соціальних мережах, порядку застосування суддями норм цивільного законодавства та дослідження позицій судів.

Особливу увагу необхідно приділити виокремленню існуючих прогалин законодавства, проблем правозастосування та практичної реалізації механізмів захисту осіб від порушення їхніх прав у соціальних мережах. Для визначення якісних характеристик функціонування інституту поновлення прав осіб, порушених у соціальних мережах, необхідно вдатися до аналізу існуючих моделей регулювання аналогічних відносин у зарубіжних країнах. Досвід держав з високими правовими стандартами може слугувати прикладом для ефективного реформування вітчизняного законодавства у даній сфері.

Сутність та значення нормотворчої діяльності національних та міжнародних законодавчих органів мають бути враховані при визначенні напрямів та методів дослідження субінституту відшкодування моральної шкоди, що завдана немайновим правам у соціальних мережах.

Можна констатувати, що в сучасному суспільстві сформувався суспільний запит на введення об'єктивних і справедливих правил

визначення порядку та розміру компенсації моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах і при зазіханнях на нематеріальні блага осіб. Тому варто торкнутися основних проблем у галузі захисту нематеріальних благ і немайнових прав та відшкодування моральної шкоди.

Вибір напрямів наукових досліджень дозволив дійти висновку, що попри значну увагу науковців до проблем правового регулювання ІТ-правовідносин, зовсім недослідженими залишаються питання відшкодування моральної шкоди при порушенні особистих немайнових прав у соціальних мережах. Зокрема, потребують ґрунтовного наукового дослідження питання визначення поняття відшкодування моральної шкоди, підстав, порядку та правових наслідків завдання шкоди, умовам та розміру відшкодування такої шкоди. Необхідно розробити заходи щодо істотного посилення захисту немайнових прав при порушенні їх в соціальних мережах.

При цьому з урахуванням результатів дослідження цього підрозділу, напрямками подальшого наукового аналізу є окреслення поняття та правової природи соціальних мереж, правового регулювання відносин, що виникають у соціальних мережах, а також визначення кола немайнових прав, що можуть бути порушені в соціальних мережах.

1.2. Науково-методологічні засади дослідження соціальних мереж

Аналіз актуальних тенденцій розвитку інформаційних технологій дає змогу констатувати той факт, що сучасне суспільство вже не може існувати без глобальної Мережі. Інформаційний віртуальний простір все більше і більше захоплює планету, стаючи основою світової економіки, за допомогою якої буде здійснюватися переважна кількість роздрібних

торгових операцій, переказ грошових коштів, виконуватимуться функції зв'язку, мовлення засобів масової інформації. Крім того дана сфера характеризується значним потенціалом до вчинення неправомірних дій та зловживань правами [258, с. 238].

Ерік Шмідт¹ і Джерард Коен² з компанії Google, прогнозують, що кожна держава спробує регулювати Інтернет, «всі країни – від найбільш демократичних до авторитарних – намагаються спроектувати закони з реального світу на світ віртуальний» [336, с. 91]. Ці тенденції прослідковуються у багатьох сучасних країнах, а саме: Велика Британія, Ізраїль, Китай, Німеччина, Росія, США тощо. Уряди цих держав почали збільшувати свій контроль над кіберпростором і демонструють готовність втрутитися в комунікацію між користувачами в Інтернеті. Підґрунтям для правового регулювання даної сфери повинні стати науково обґрунтовані засади, що врахують специфіку відносин у цій сфері. Усі ці фактори зумовлюють розвиток сучасної науки за цілком новими напрямками, такими як ІТ-право, інформаційна безпека, віртуальна психологія, захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет та багато інших.

Процеси діджиталізації значно прискорили хід структурних перетворень у суспільстві та стали потужним каталізатором суспільної активності в інформаційній сфері, у використанні системи вже сформованих соціальних комунікацій та у створенні нових. Розвиток таких горизонтальних форм обміну інформацією як соціальні мережі набув особливої динаміки в останні десятиріччя в усьому світі, і в тому числі в Україні [161]. Реальна експансія феномена онлайнових соціальних мереж в усьому світі почалася на межі двадцятого та двадцять першого століть. Соціальні мережі увійшли в повсякденне життя як новий і привабливий інструмент для спілкування. «Соціальне

---

¹Голова ради директорів компанії Google.

²Засновник і директор наукового центру Google Ideas.

обличчя» Інтернету більше не обмежувалося виключно сторінками знаменитостей, тепер будь-яка особа могла також розмістити інформацію про своє життя на загальний огляд. У цей час з'являється широке коло веб-сайтів, частина з яких і по теперішній час залишилися національними за своїм територіальним покриттям і мовою (ВКонтакте у Росії, Nasza Klasa і Grono у Польщі, StudiVZ і SchülerVZ в Німеччині), однак більшість соціальних мереж набули транснаціонального масштабу та набули популярності по всьому світу. Так, безсумнівно, найбільш поширеною серед усіх соціальних мереж став Facebook.

Наразі теорія соціальних мереж знаходиться у активній фазі дослідження, однак у наявних наукових розвідках не розкриваються цивілістичні аспекти проблематики теми. Цим зумовлюється необхідність визначення правової природи соціальних мереж та їх місця в системі соціальних, правових та комунікаційних зв'язків. Незважаючи на швидке розповсюдження явища соціальних мереж та зростаючого використання мережевого аналізу у правових і соціальних науках, на сьогоднішній день немає жодної наукової роботи, яка б дала глибоке концептуальне уявлення про правову природу соціальних мереж.

Враховуючи багатозначність поняття «соціальні мережі», у процесі дослідження проблеми їхнього правового регулювання доцільно визначити методологічне підґрунтя дослідження. Почнемо з визначення терміно-поняття «соціальна мережа», яке варто не ототожнювати з терміно-поняттям «соціальні медіа».

Порівняно з традиційними ЗМІ соціальні мережі дають відчуття реальної причетності до соціально-політичних процесів не лише на рівні спілкування, а й на рівні конкретних дій, участі у розв'язанні конкретних суспільних проблем. Глобальні інформаційні процеси приносять в Україну технології використання соціальних мереж у розвитку економічної, політичної та інших форм суспільної діяльності, а також різноманітні

способи представлення в соціальних мережах управлінських інтересів, інтересів окремих соціальних структур [213].

Термін «соціальні медіа» описує комплекс різних веб-технологій та мобільних технологій, що дозволяють трансформувати спілкування в інтерактивній розмові та використовується для обміну фотографіями, аудіо- та відеоінформацією, досвідом тощо. Соціальна ж мережа забезпечує доступ людей до мережевих ресурсів для створення, редагування та доповнення вмісту, але цей вміст буде доступний, якщо він дотримується декількох стандартів. Ось деякі популярні соціальні мережі (Google+, Facebook, LinkedIn, Pinterest, Friendster, MySpace, Black Planet тощо), блоги (Twitter і т. д.), Веб-сайти для обміну вмістом відео (YouTube, VBOX7, Flickr, тощо), Інтернет-форуми, вікі-програми, віртуальні соціальні сайти (Second Life) та віртуальні сайти для ігор (World of Warcraft) тощо [20, р. 61]. Соціальні медіа змінили розуміння комунікації через Інтернет і створили нові методи діалогу. Розширення соціальних медіа створило нові можливості для спеціалістів з маркетингу для прямого спілкування з мільйонами потенційних споживачів. Різні служби (електронна пошта, голос за IP, натовп, обмін музикою, банківська справа тощо) можуть бути інтегровані в соціальні медіа за допомогою платформ агрегації.

Традиційний підхід визначає соціальні медіа як групу інтернет-додатків на основі Web 2.0, яка дозволяє розробляти та обмінюватися вмістом, який створюється користувачем. Інженери та користувачі програмного забезпечення використовують глобальну мережу як платформу для обміну опублікованим контентом та новим типом соціальних взаємодій між організаціями, спільнотами, компаніями та приватними особами. Сучасні технології роблять процес створення та публікації контенту дуже простими – кожен може використовувати будь-яку програму на сервері, і не потрібно знати спеціальні мови програми. З

іншого боку, деякі ІТ-фахівці стверджують, що Web 2.0 не є ефективним і буде перетворений на наступну версію Web 3.0 (сучасна платформа для розробки медіа). Ця платформа буде орієнтована на накопичення знань, семантичної структури та онтологію. Сім функціональних блоків структури соціальних медіа визначаються в наступних функціях [21, р. 241]: 1) тотожність (про ступінь розкриття інформації в налаштуваннях соціальних мереж); 2) бесіди (про масштаби зв'язку між користувачами в соціальних мережах); 3) обмін (про масштаби обміну, розповсюдження та отримання контенту користувачами); 4) наявність (про те, наскільки користувачі обізнані щодо можливості доступу до їх даних іншими користувачами); 5) відносини (це відображає ступінь зв'язку користувача з іншими користувачами); 6) репутація (вона відображає ступінь, в якому користувачі можуть визначати позицію інших, включно з собою, в середовищі соціальних мереж); 7) групи (це показує, якою мірою користувачі можуть створювати спільноти та підгрупи). Ці функції дозволяють кожному користувачеві регулювати особистість, відносини та репутацію на основі основних елементів [277, 161-164].

Хоча ці соціальні мережі надають багато переваг користувачам, полегшуючи спілкування між ними та обмін будь-якою інформацією в режимі реального часу, онлайнові соціальні мережі уявляють і серйозну загрозу правам конфіденційності та захисту персональних даних або третім особам, пов'язаним з ними (сім'ї, друзям тощо), оскільки дані, які вони скидають у соціальні мережі (контактна інформація, фотографії, відео тощо), доступні у відкритому доступі та глобальному масштабі.

Для того, щоб дати повноцінне визначення соціальним мережам, необхідно враховувати різні аспекти. Мережа сама по собі не може вважатися соціальною мережею. З точки зору соціології, соціальна мережа – це сукупність соціальних об'єктів і зосереджені на ній безліч відносин [305]. Інтернет же є всесвітньо пов'язаною комп'ютерною

мережею, де об'єктом зв'язку може бути комп'ютер, який виконує виключно технічні функції і не є соціальним об'єктом. Інформатика визначає соціальну мережу як платформу, онлайн-сервіс або інтернет-сайт, який надає користувачам можливість обміну інформацією [263].

Наступним підходом до визначення соціальних мереж є розуміння їх як соціальної структури, утвореної індивідами або організаціями, котра відображає різні взаємодії та зв'язки між окремими людьми або групами людей, які встановлюються у процесі їхньої спільної практичної та духовної діяльності. Ця категорія є узагальнюючою і охоплює соціальні спільноти різного рівня, масштабу, з різним типом взаємозв'язків між їх учасниками [153].

На думку Є.О. Харитонова, соціальні мережі (*social networks*) – це соціальні структури, що утворюються окремими особами або організаціями з метою обміну інформацією, спілкування, комунікації. Таким чином, стрімкий розвиток сучасних інформаційно-комунікаційних технологій створює таку ознаку диференціації суспільства як комунікативна ознака. За допомогою комунікації суспільство може визначити себе, інформувати себе про власні інтелектуальні комунікації, піддавати інформацію сумніву, відхиляти її, нормувати комунікації як допустимі чи неприпустимі тощо [41, с. 56].

Отже, термін «онлайнова соціальна мережа» – (англ. [a social networking site](#) скор. SNS) був введений в 1954 році Дж. Барнесом, що використовується для опису будь-якого веб-сайту, який дозволяє користувачам створювати загальнодоступні профілі всередині даного веб-сайту і спілкування з іншими користувачами одного і того ж веб-сайту, які мають доступ до свого профілю. Сайти соціальних мереж можуть бути використані для опису веб-сайтів на базі спільноти, форумів для обговорень в Інтернеті, чатів та інших соціальних просторах в Інтернеті [264].

Соціальні мережі дозволяють приватним особам легко, швидко та дешево створювати та поширювати вміст. Вони пропонують можливості для розваг, культурного та політичного обміну та для отримання доходу. Більш того, вони можуть сприяти політичній активізації та мобілізації населення. Зростаюча кількість людей отримує можливість брати участь у публічному дискурсі.

Європейський суд з прав людини підкреслив, що соціальні мережі зараз є одним з найважливіших засобів вираження та створення інформації, особливо стосовно політичних та інших питань, що становлять загальний інтерес.

Крім того, існує специфіка розуміння понять «соціальна мережа», «служба соціальних мереж» та «онлайнова соціальна мережа». Багато науковців ототожнюють ці поняття, чого не варто робити, на нашу думку. Так, сайти соціальних мереж варто розглядати як різновид соціальних медіа, тобто веб-служби, які дозволяють приватним особам створювати публічні чи напівпублічні профілі на обмеженому форумі, складати списки інших користувачів, з якими вони мають спільне з'єднання (наприкл. «друзі» на Facebook), а також мають можливість переглядати та переходити зі списку своїх з'єднань до списку інших користувачів у рамках веб-сайту [2]. Приклади таких платформ: XING, Facebook, Myspace, Google+ і studiVZ. Відмінності полягають у запропонованих функціях: обмін письмових статусів у профілі, відео, зображення, чат, приватні повідомлення, створення онлайн-альбомів для зберігання фотографій і можливості обміну ними з іншими користувачами. Існують спірні питання, щодо віднесення того чи іншого сайту до соціальних мереж. До них відносяться дебати щодо включення Twitter в групу соцмереж, тому що його послуга дозволяє спільне використання коротких текстових повідомлень або «твітів» з будь-ким, хто вирішить «слідувати за вами», тобто, читати те, що ви розміщуєте на

своєму профілі. Ще одне питання стосується позиції LinkedIn через його професійну спрямованість або щодо обміну відео на You Tube. Їхнє включення або виключення залежить від характеристик та інтерпретацій, що даються визначенням соціальних мереж, але це тема для окремого дослідження.

Коли під службою соціальної мережі (англ. social networking service) розуміється інтернет-сайт або віртуальний додаток, які дозволяють створити публічні або напівпублічні персональні сторінки, систематизувати користувачів, які мають певного роду зв'язок з користувачем або мають особливі умови доступу до сторінки. Крім того користувач може переглядати власний список пов'язаних акаунтів і списки інших користувачів. Природа та зміст зв'язків може відрізнятися у залежності від системи [317, с.4].

В Інтернет-спільнотах, на відміну від служб соціальних мереж, користувач не знаходиться в центрі системи; відношення користувача до інших учасників спільноти знаходиться на другому плані. Основна увага Інтернет-спільноти зосереджена на внеску користувача в досягнення спільних цілей, цінностей та спілкування. У соціальних же мережах користувач знаходиться в центрі системи та може належати до декількох груп одночасно [264].

Разом із тим соціальна мережа більш широке поняття, яке охоплює поняття і «соціальні мережі», і «сайти соціальних мереж». Так, науковцями зосереджено увагу на розумінні «соціальної мережі», тобто на соціальній структурі, утвореній індивідами або організаціями, що відображає різноманітні зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками [153]. Соціальна мережа складається з профілів (вузлів), які, як правило, є приватними особами або організаціями. Соціальна мережа являє собою зв'язки та потоки між

людьми, групами, організаціями, комп'ютерами та іншими об'єктами обробки інформації/знаннями.

Вказані вище розбіжності дають нам поштовх дослідити сутність соціальних мереж, проаналізувати правовідносини, що виникають у зазначеній сфері.

Обираючи концепцію для подальшого методологічного посилення в дисертаційній роботі на те чи інше поняття, автор дотримується позиції Є.О. Харитонова, що, досліджуючи «онлайніві соціальні мережі» доцільно розрізняти їх як:

- 1) ІТ-середовище, в якому створено умови для спілкування за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- 2) систему соціальних зв'язків, які виникають між користувачами онлайнівих соціальних мереж;
- 3) організаційні форми/структури, організації, які надають послуги по забезпеченню користувачам спілкування в онлайнівій соціальній мережі [83, с.45].

Враховуючи, що перший підхід до розуміння поняття є технічним, а не юридичним, у подальшому предметом дослідження обрано цивільні відносини, пов'язані з другим та третім підходом. При цьому зазначимо, що особливу увагу звертаємо на питання правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з функціонуванням онлайнівих соціальних мереж – у середині такої мережі та зовні, але у зв'язку з нею.

Так, слід звернути увагу на існування низки труднощів щодо визначенням характеру, типу та обсягу нормативного масиву, який стосується впорядкування відносин у соціальних мережах.

На сьогоднішній день в Україні не прийнято жодних конкретних правових норм щодо спілкування через онлайніві соціальні мережі. Тим не менш, використання соціальних мереж не відбувається в юридичному вакуумі.

Так, ІТ-відносини в Україні регулюються низкою системоутворюючих нормативних актів: Конституцією України [103], Законами України: «Про інформацію» [203], «Про національну безпеку України» [205], «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» [196], «Про науково-технічну інформацію» [204], «Про телебачення і радіомовлення» [211], «Про Національну програму інформатизації» [206], «Про телекомунікації» [212], «Про захист інформації в телекомунікаційних системах» [199], «Про захист персональних даних» [200], «Про авторське право і суміжні права» [], «Про державу таємницю» [194] тощо, проте опосередковано стосуються регулювання правових відносин у соціальних мережах.

Варто зауважити, що згідно ст. 17 Конституції України до основних функцій держави віднесено функцію забезпечення інформаційної безпеки в Україні, що також є справою всього українського народу [103].

Правова система гарантує сторонам, які беруть участь у спілкуванні (не тільки користувачам, а також і операторам платформ та постачальникам), найвищий рівень захисту від втручання влади. Конституція України [103] та Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод [78] гарантують безперешкодне спілкування (статті 21, 22, 23, 24, 28, 29, 31, 32, 34, 54 і ін. Конституції України та статті 10 та 11 ЄКПЛ). Свободи, гарантовані цими основними правами, є абсолютними; вони не можуть бути обмежені урядом [103].

Інтенсивний розвиток і масове використання розглянутих мережевих ресурсів ускладнює зміст правового статусу осіб-учасників онлайн-спілкування, а правовий статус особистості, має основоположне значення в числі правових аспектів будь-якого суспільного явища, в тому числі соціальних мереж [168, с. 14-24]. У цілому можна стверджувати, що виникнення і функціонування сучасних мережевих інтернет-ресурсів засноване на реалізації конституційних прав як невід'ємної складової

правового статусу особи. До таких прав слід віднести: право на об'єднання (у структурі соціальної мережі формуються спільноти і групи з приводу найрізноманітніших інтересів, однак створення таких об'єднань не повинно суперечити основам, встановленим Конституцією України); право на свободу думки і слова (одна з причин привабливості соціальних мереж для користувачів полягає в можливості висловлення власної думку, судження, оцінки щодо будь-якого питання); інформаційні права, пов'язані з поширенням, передачею, отриманням, використанням інформації.

Що стосується спілкування приватних осіб через соціальні медіа, то влада пов'язана двома зобов'язаннями: по-перше, вона не повинна порушувати основні права особи; по-друге, вона повинна захищати права приватних осіб від неправомірних обмежень з боку інших публічних або приватних осіб.

Тут варто погодитися з позицією В.О.Серьогіна, що у законодавстві необхідно створити нормативно-правовий акт, який би закріпив основні принципи щодо політики соціальних мереж, дотримання яких могли б вимагати користувачі, напр.:

1) право на прийняття обґрунтованих рішень (кожен користувач має бути наділений правом на свій власний розсуд дозволяти або забороняти відслідковування свого профілю; користувачу варто надати право доступу до інформації щодо відвідувачів його інтерфейсу, в т.ч. і про посадові і службові особи органів публічної влади, веб-сайти, рекламодавців тощо; адміністрація соціальних мереж має сповіщувати належним чином користувачів щодо отримання персональної інформації з інтерфейсу третіми особами);

2) право на контроль (користувач, а не соціальні мережі, має бути наділений правом повного контролю щодо використання і розкриття

персональних даних, за ними варто зберегти лише той обсяг можливостей використання даних на який погодився користувач);

3) право на вихід (кожен користувач має бути наділений правом в будь-який час видалення персонального профілю в соціальних мережах з повним знищенням персональних даних із серверів соціальної мережі) [254, с. 826].

Зважаючи на глобальний і стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і зокрема соціальних мереж, законодавцю просте необхідно оновити, а в деяких питаннях створити нормативно-правову базу, що врегулює зазначене коло правових відносин.

Також, з юридичної точки зору, цікавим є питання стосовно основних ризиків, які можуть виникати в соціальних мережах. Тож, виокремимо декілька категорій:

1. Порушення прав на захист даних користувача:

– оприлюднення користувачами особистих даних щодо себе чи інших користувачів без отримання на те згоди у соціальній мережі, означає створення ризиків порушення суб'єктом захисту персональних даних;

– після публікації дані передаються в мережу та загалом є загальнодоступними. Більш того, учасникам соціальної мережі чи іншим мережам дуже легко скопіювати дані, оскільки ці особисті дані просочуються на інші сервери та навіть індексуються загальними пошуковими системами. (напр. через пошуковик google);

– порушення принципового призначення даних (вторинне використання персональних даних є іншим прикладом порушення цього права). Так, великий відсоток керівників підприємств допускає використання даних з соціальних мереж щодо своїх потенційних співробітників, для перевірки та/або отримання даних заявника на роботу.

– так само є багато маркетингових фірм, які використовують дані, опубліковані в соціальних мережах, для проведення опитувань та статистики щодо різних товарів. У деяких випадках навіть ці компанії не мають нічого спільного з соціальними мережами, однак надсилають анкети користувачам для збору персональних даних з метою комерційного використання;

– виникнення труднощів у здійсненні «права на скасування» використання даних (проблема користувачів, які скидають дані в соціальну мережу, полягає у відсутності захисту від обробки даних і звичайному «індексуванні» пошуковими системами, що ускладнює виконання функції права на скасування.

2. Шахрайство з ідентифікацією особи:

– велика кількість інформації, що стосується користувача у соціальній мережі, становить ризик для його безпеки та конфіденційності, якщо ми враховуємо можливе використання даних сторонніми особами для незаконного присвоєння особистості (шляхом використання фото, персональних даних тощо).

3. Відсутність єдиного законодавства на міжнародному рівні:

- відсутність міжнародних загальних для всіх норм права щодо використання соціальної мережі може лише негативно вплинути на захист прав користувачів.

Варто зазначити, що на європейському рівні діє Загальний регламент про захист даних Європейського Союзу (EU General Data Protection Regulation) від 27.04.2016 р. [27], що гарантує права на захист даних на рівні Європейського Союзу, однак більшість постачальників послуг соціальних мереж (наприклад, Facebook), розташовані поза межами дії норм ЄС, і тому він не дотримується норм вищезгаданого регламенту.

Тому необхідно створити глобально застосовні норми права, здатні реагувати на глобальні проблеми, які за своєю природою зазвичай створюють такі соціальні мережі.

4. Порушення прав інтелектуальної власності:

- поширення в соціальних мережах відсканованих творів образотворчого мистецтва, кіно- і фотозображень, музичних і літературних творів тощо [15] (тут виникають недозволені й такі, що неоднозначно тлумачаться згідно законодавства зарубіжних країн і України, питання використання фреймів, посилань, мета тегів тощо).

5. Правовідносини, що відбивають специфічність регулювання соціальних мереж, є багатогранні питання інформаційної безпеки, що включають у себе криптографію, шифрування (ці аспекти потребують детальної регламентації в законодавстві України), забезпечення безпечного доступу до даних, охорону інтересів приватного життя (privacy) [88, с. 107].

Можливості соціальних мереж для зміщення кордонів все частіше розглядаються як найвизначніша їх особливість; порівняно з традиційними каналами зв'язку, це стосується, зокрема, трьох напрямків:

1. Розмивання межі між автором, виробником, розповсюджувачем та користувачем. Хоча в традиційних медіа існує чітке розмежування між постачальниками послуг (наприклад, професійними редакторами, режисерами фільму, медіа-компаніями) та користувачами (громадськістю), як правило, користувачі соціальних мереж можуть легко перемикає ролі продюсера на споживача і навпаки. Аматори можуть індивідуально або спільно створювати контент або змінювати наявний вміст третіх сторін та приймати рішення про розповсюдження серед інших користувачів.

2. Розмивання межі між приватним та публічним спілкуванням. Традиційно існують окремі канали для приватного та публічного

спілкування: при приватному спілкуванні відправник зазвичай знає одержувача (наприклад, в особистому листі або в телефонних розмовах). Під час публічного спілкування відправник зазвичай не має точних знань щодо одержувачів. Багато сайтів соціальних мереж дозволяють користувачам легко переходити від приватного на публічне спілкуванням у рамках однієї платформи. Це підтверджується тим фактом, що традиційні засоби масової інформації також містяться в соціальних мережах і можуть допомогти користувачам досягти ефекту маси ЗМІ, коли вони посилаються на них і діляться ними.

3. Розмивання межі між локальною та віддаленою обробкою даних. Соціальні медіа позбавляють користувачів необхідності зберігати свої дані та вміст у певному фізичному місці. Дані та контент, які завантажуються в соціальні мережі, доступні користувачам, де б вони не мали доступу до відповідної мережі. Збереження вмісту на сторонніх серверах призводить до більшої гнучкості та ефективності використання, але часто йде поруч з певною втратою контролю над (особистими) даними та вмістом.

Через різноманітність платформ, їх різні особливості та складність, а також їх постійний розвиток та зміни, чіткий поділ на категорії майже неможливий. Крім того, соціальні мережі уникають простої класифікації, оскільки вони не є чистим розвитком традиційних засобів масової інформації, а також не є засобом комунікації виключно для індивідуального спілкування. У дослідженнях соціальні мережі класифікують за такими критеріями:

- у залежності від функціонального призначення поділяються на змістоорієнтовані соціальні мережі (ті, що управляють інформацією та знаннями: створення, виявлення, отримання, управління та обмін думками, знаннями та інформацією, напр. вікі, соціальні закладки, теги, RSS, блогосфери або сайти з особливими інтересами) та розважальні

соціальні мережі (створені для обміну вмістом з метою розваги у віртуальному (ігровому) світі, напр. YouTube, певні інтерактивні онлайн-ігри тощо;

- у залежності від цільового спрямування поділяються на ті, що орієнтовані на відносини (підтримка існуючих та встановлення нових відносин (наприклад, на контактних платформах), зв'язування людей з подібними інтересами та обмін інформацією, напр. сайти з особливим інтересом, такі як Myspace для музикантів) та на ті, що спрямовані на управління ідентичністю та репутацією (представлення аспектів власної особистості, наприклад в особистих блогах, подкастах тощо, напр. Facebook, Instagram, Twitter та інші).

Основоположними категоріями при визначенні особливостей галузевих прийомів юридичного впливу на суб'єктів цивільних відносин є диспозитивний та імперативний методи правового регулювання, що визначають головне у вихідних юридичних позиціях суб'єктів.

Метод цивільно-правового регулювання у вигляді системи юридичних засобів впливу на учасників цивільних відносин, характеризується передусім забезпеченням диспозитивності поведінки останніх, припускаючи водночас можливість застосування у випадках, встановлених законом, імперативного впливу на учасників цивільних відносин.

Отже, торкаючись відносин, що виникають у соціальних мережах зазначене вище положення виглядає наступним чином [316, с. 20].

За допомогою цивільно-правового методу здійснюється правове регулювання відносин у соціальних мережах, внаслідок чого виникають регулятивні цивільні відносини (особливістю є подвійна природа: імперативно-приписуюча та уповноважувальна). «Подвійність» ця прослідковується в тому що: при «позитивному» регулюванні цивільних правовідносин здійснюється «надання» цивільних прав та обов'язків

учасникам цих відносин, згідно діючих норм і правил поведінки суб'єктів цивільних прав. Однак «нормативною» основою їхнього виникнення виступають як норми цивільного права, так і норми природного права. У зазначеному випадку вбачається застосування саме імперативного спектру цивільно-правового методу. Такі правовідносини зазвичай виникають між соціальною мережею та її учасниками. Так, Користувацька угода, яка пропонується потенційному користувачу при реєстрації, по суті є договором приєднання. З цього випливає, що в разі неврегульованості тих чи інших відносин законодавцем, сам договір і встановлює правила поведінки. Але це не скасовує імперативний характер встановлених ним правил [316, с. 20].

У свою чергу регулятивні правовідносини виникають між користувачами онлайнових соціальних мереж та їх зміст визначається домовленістю учасників. Так, учасники цивільних відносин можуть самостійно створювати «локальні» нормативні акти в разі відсутності норми права в актах цивільного законодавства.

Крім цього, варто звернути увагу на європейську практику врегулювання правових відносин у соціальних мережах.

Так, Рада Європи розробила низку рекомендацій для своїх 47 країн-членів, щоб допомогти людям користуватися Інтернетом та новими послугами зв'язку (включаючи соціальні мережі) для покращення захисту їх основних прав [4]. Щоб досягти цього, вони повинні заохочувати медіаграмотність серед населення. З метою підвищення обізнаності всіх зацікавлених сторін щодо їх відповідальності перед громадянами та сприяння поліпшенню співпраці, Рада Європи все більше співпрацює з приватним сектором та громадянським суспільством стосовно онлайнових соціальних мереж [6].

У своїх Рекомендаціях щодо захисту прав людини стосовно послуг соціальних мереж Рада Європи наголошує на сприянні свободі

інформації і вираженню поглядів через соціальні мережі та на різних можливостях для покращення участі особи у політичному, соціальному та культурному житті.

Рекомендації Ради Європи щодо послуг соціальних мереж виділяють ризики, насамперед у таких сферах як можливе дискримінаційне управління соціальними платформами, ризики для дітей та молоді, відсутність захисту конфіденційності та недостатній захист даних.

Європейський економічний та соціальний комітет (ЄЕСК) також визначає відсутність захисту приватного життя як ключову проблему, яку створюють соціальні мережі. Він рекомендує запровадити інститути ЄС про само- чи спільно регулюючі норми, які мають бути перетворені на обов'язкові нормативні документи у разі недостатньої імплементації. У зв'язку з динамічним розвитком соціальних мереж, ЄЕСК закликає сформувати загальні, технологічно нейтральні правила регулювання платформ та підтримує всебічне просування цифрової грамотності для населення та розширення «гарячих ліній» в Інтернеті для моніторингу неналежної діяльності в соціальних мережах [24].

Разом із тим, Рада Європи надала рекомендації щодо сервісів соціальних мереж, закликаючи користувачів отримувати прозору інформацію про редакційні критерії контролю контенту платформ та про поводження з начебто незаконним чи небажаним контентом та формами поведінки; вони також передбачають, що використовувані механізми контролю не повинні призводити до неприпустимих обмежень свободи вираження поглядів та інформації. У своїй Декларації про захист свободи вираження поглядів та свободи зібрань та асоціацій щодо приватних інтернет-платформ та постачальників послуг онлайн, Рада Європи також застерігає від можливої небезпеки, що надає Інтернет-провайдером обмеження основних прав спілкування їх клієнтів як наслідок

політичного тиску та звертає увагу країн-членів на серйозність можливих обмежень основних прав. Крім того, Рада Європи закликає інформувати користувачів про використання фільтрів контенту в Інтернеті, а також надавати роз'яснення та право на апеляцію щодо використання фільтрів, а в деяких випадках і контролю за фільтруванням вмісту [28].

Разом з тим варто врахувати той факт, що соціальні мережі вже не нове явище в сучасному світі. Відповідно до дослідження Global Web Index у січні 2018 року соціальними мережами користується приблизно 3,196 мільярдів осіб, це складає близько 42% від всього населення Землі (7,593 мільярдів осіб) [30].

Наразі найбільш поширеною соціальною мережею у світі є Facebook (Заснована у 2004 році). Станом на вересень 2019 року має 2,41 млрд. користувачів (і це найбільша соціальна мережа у світі). У вересні 2019 року кількість акаунтів українських користувачів у Facebook перевищила 13 млн. (з 21,4 млн Інтернет-користувачів). Не вдаючись у деталі статистичних даних, зазначимо лише, що Україна є лідером у збільшенні популярності Facebook поряд з Філіппінами та Індією. Більшість українських користувачів Facebook живуть у Києві, Львові та Ужгороді. Найменше живуть у Харкові, Миколаєві та Запоріжжі [35]. Facebook займає перше місце серед аналогічних сервісів за кількістю часу, що витрачають на неї користувачі. Користувачем може бути кожна людина старша 13 років, яка має електронну пошту.

Серед лідерів соціальних мереж в Україні слід назвати також Instagram, YouTube, Google+, Twitter, LinkedIn, Snapchat.

Instagram – має на меті забезпечити користувачам можливість робити фотографії, обмінюватися фотографіями, поширювати фото через свій сервіс та інші соціальні мережі. У квітні 2012 року Instagram був придбаний компанією Facebook за 1 млрд доларів. Кількість користувачів у 2019 році перевищила 1 млрд [34].

YouTube – відеогостінг, що надає користувачам послуги розміщення відеоматеріалів, їхнього перегляду і коментування, заснований у 2005 році. Поступається за популярністю лише соціальній мережі Facebook. Був придбаний Google Inc. у 2006 році за 1,65 млрд. доларів. Станом на серпень 2019 року є другим за відвідуваністю сайтом в Інтернеті.

Google+ (Існує з 2011 року). За перші три тижні набрала 20 млн. користувачів. Примітною є не зовсім типова для соціальних мереж політика невизнання анонімних акаунтів, яку мотивує тим, що повідомлення свого справжнього імені у мережі необхідне для того, аби інші користувачі могли знаходити своїх друзів і знайомих.

Також варто відзначити, що у багатьох авторитарних державах поширена практика довгострокового блокування або обмеження доступу до соціальних мереж: Венесуела (Twitter), Іран (Facebook, Twitter), Китай (Facebook, Twiter, Instagram), Пакистан (Facebook), Російська Федерація (Linkedin, Telegram), Саудівська Аравія (Facebook), Туркменістан (Facebook, Twiter, Instagram), Україна (Вконтакте). Наприклад, політика уряду Китаю щодо соціальних мереж полягає у блокуванні міжнародних сайтів (Google Plus; Facebook; Twitter; Instagram) і створенні виключно «китайських» цензурованих соціальних мереж. Замість Twitter, в Китаї функціонує Weibo (<http://tw.weibo.com/>), а замість Facebook є Renren (<http://www.renren.com/>).

Як бачимо з наведеного вище тексту, підстави та передумови створення соціальних мереж є різноманітними, вони об'єднують величезну кількість людей за інтересами, соціальним становищем, професійною, гендерною, віковою ознаками, навіть за національним принципом. Можливості, які надають соціальні мережі, створюють для користувачів не тільки позитивні умови, а й негативні. Як вже було відмічено, соціальні мережі можуть принести велику користь у

сучасному інформаційному суспільстві. Однак в той же час використання соціальних мереж також несе ризики, включаючи і деякі юридичні.

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що цей підрозділ було присвячено визначенню підходів до правового регулювання соціальних мереж. Запропонована авторська класифікація соціальних мереж. Проаналізовано можливість виникнення основних ризиків у соціальних мережах, необхідність та співвідношення імперативних та диспозитивних методів регулювання таких відносин. Зосереджена увага на приватноправових підходах регулювання зазначених правовідносин.

Тож можна зробити висновок, що онлайнова соціальна мережа – це відокремлена платформа, онлайн-сервіс або сайт, де з користувачів, які є соціальними об'єктами, що мають можливість обміну інформацією, збудована певна мережа відносин. З цієї причини соціальні мережі як самостійні майданчики в Інтернеті вимагають особливої уваги законодавця.

1.3. Поняття і класифікація немайнових прав

Сьогодні соціальна позиція особистості, сфера її свободи виражається не тільки і не стільки у фінансових можливостях, скільки у можливості реалізації так званих особистих немайнових прав, кількість, якість та обсяг яких є змістовною характеристикою позиціонування особи в суспільстві та державі. У суспільстві, де панують ідеали справедливості, гуманності та демократії пріоритетом є державне забезпечення правових гарантій захисту прав і законних інтересів. Захист основних цивільних прав є показником ставлення держави до основних демократичних цінностей.

Значне посилення дослідницького інтересу до різних методів захисту немайнових прав та інтересів осіб пояснюється тим, що саме

нематеріальні блага, які пронизують всі сфери існування, розвитку та реалізації особистості, визначають як внутрішні, так і зовнішні межі благополуччя громадян і духовно-моральний потенціал громадянського суспільства. Поінформованість про першорядне значення особистого, приватного життя все більше і більше пронизує сучасне суспільство [3]. У контексті даного дослідження слід торкнутися питання визначення понять «немайнові права», «особисті немайнові права» та «нематеріальні блага», систематизувати підходи до класифікації немайнових прав і класифікувати останні з урахуванням особливостей їх реалізації у соціальних мережах.

Під особистими немайновими правами варто розуміти суб'єктивні права як один із елементів змісту цивільних правовідносин, поряд із суб'єктом, об'єктом, суб'єктивними обов'язками. Права суб'єкта (суб'єктивні права) – дана законом можливість реалізовувати суб'єктивний потенціал у встановлених законом рамках. Як впливає з теорії цивільного права, суб'єктивні права – це міра можливої поведінки уповноваженої особи. Особисті немайнові права в цивільному праві є самостійним видом суб'єктивних прав [284, с. 115].

Р.О. Стефанчук зазначає, що особисте немайнове право – це юридично забезпечена міра можливої поведінки особи у сферах фізичного благополуччя, індивідуалізації та автономії особистості [285, с. 57].

С.О. Сліпченко визначає особисте немайнове право як належну суб'єкту природну можливість самостійно, відповідно до належної йому автономії волі, обирати варіанти своєї поведінки, що стосується його існування або соціальної поведінки [260, с. 5]. Особисті немайнові права являють собою континіум можливостей, які належать суб'єкту. Континіум охоплює всі сфери існування і діяльності суб'єкта незалежно від того, потрапили в поле зору науки окремі компоненти цього

континіуму, тобто окремі сегменти автономії волі. Також наводиться таке формулювання: особисте немайнове право – можливість деякої поведінки в межах автономії суб'єкта.

Згідно зі статтею 177 ЦК України об'єктами цивільних прав є, зокрема, нематеріальні блага. Однак, ст. 177 ЦК України, не надає визначення поняття «нематеріальні блага». Звертаючись до глави 15 ЦК України, ст.ст. 199-201 бачимо перелік нематеріальних благ, до яких відносять: результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також особисті немайнові блага. Так, ст. 201 ЦК України під особистими немайновими благами, які захищаються цивільним законодавством визначає: здоров'я, життя; честь, гідність і ділову репутація; ім'я (найменування); авторство; свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, а також інші блага, які охороняються цивільним законодавством [324].

На думку Р.О. Стефанчука, з метою повного і всебічного дослідження особистих немайнових прав фізичних осіб необхідно визначити їх правову природу, місце серед суміжних правових явищ, а також роль і значення в загальній правовій системі. Тому варто розглянути більш детально кожен з підходів [284, с. 94].

Раніше в юридичній літературі була широко поширена позиція, яка зводилася до того, що законодавець не розмежовує ясно поняття «благо», «нематеріальні блага», «особисті немайнові права», що викликало обґрунтовану критику. На відсутність ясності в даному питанні вказує І.А. Михайлова, яка вважає, що нематеріальні блага не тільки відрізняються від особистих немайнових прав, але відрізняються один від одного, що дає підстави для протилежного висновку про те, що нематеріальні блага і особисті немайнові права можна об'єднати і назвати їх нематеріальними цінностями. Варто погодитись з цією науковою позицією, адже критика наукового і професійного

співтовариства має в якості свого обґрунтування те, що змішування понять відбувається через найменування глави 15 ЦК України «Нематеріальні блага», де поряд із власне нематеріальними благами як такими, позначені особисті немайнові права [141, с. 3-4].

Таким чином, немає підстав для об'єднання понять «нематеріальне благо» і «особисті немайнові права», а також визначення нематеріальних благ об'єктами особистих немайнових прав, а об'єднання в єдиний перелік нематеріальних благ і особистих немайнових прав є хибним. Отже, для більш глибокого і точного розуміння таких понять як «нематеріальні блага» і «особисті немайнові права» доцільно виходити з того, що аналізувати ці поняття слід з їх взаємозв'язку, в аспекті їх персональної належності, як загальної і істотної властивості, структурно виділяючи при цьому відповідні групи універсальних і індивідуальних складових, з яких саме через групу універсальних складових практично і реалізуються концептуальні засади правового регулювання. Це не виключає, однак, зв'язку відповідних спеціалізованих інститутів права, таких, наприклад, як відшкодування моральної шкоди, саме з групою індивідуальних складових понять «нематеріальні блага» і «особисті немайнові права» [55, с. 52].

У другому підході задля розуміння правової природи особистого немайнового права вважається, що особисте немайнове право є елементом цивільної правоздатності. Зазначена концепція передбачає, що суб'єктивні права не є єдиним видом цивільних прав, внаслідок чого їх правову природу почали шукати в інших правових явищах, зокрема, у правоздатності [284, с. 111]. Так, на думку Д.М. Чечота, якщо право належить не лише конкретній особі, але й усім іншим особам, то воно на цій підставі не розглядається як суб'єктивне та кваліфікується як елемент правоздатності [328, с. 16-17]. Неможливість цього підходу обумовлена тим, що особисті немайнові права є не абстрактними можливостями чи

необхідною передумовою для набуття суб'єктивного права, а конкретними юридичними можливостями, які чітко регламентовані законодавчо [284, с. 112-113]. Також варто відзначити, що особисті немайнові права, на відміну від правоздатності, мають підставою свого виникнення не тільки факт народження, але й інші встановлені законом юридичні факти. Варто звернути увагу й на те, що законодавчо чітко встановлений зміст та обсяг даних прав, а також усі можливі способи їх здійснення, що не притаманно для правоздатності. Примарною видається також і вказівка на певну загальність даних прав, оскільки особисті немайнові права ніколи не належали всім, оскільки вони здійснюються особами не абстрактно, а в межах конкретного правовідношення, і саме в цих межах вони чітко закріплюються за конкретною особою – носієм даного права [284, с. 110].

І третій підхід, найбільш доречний, визначає правову природу особистих немайнових прав як суб'єктивне право, під яким варто розуміти «існуючі, наявні, належні права даній особі, міра можливої поведінки в цілях задоволення інтересів уповноваженого, тобто окреслена законом свобода здійснення вчинків, дій (утримання від них, вимагання відповідної поведінки від інших осіб) з метою володіння соціальним благом духовного чи матеріального характеру» [285, с. 58].

Не зупиняючись на дослідженні спірних думок науковців, щодо специфіки суб'єктивного права (активний і негативний аспекти), на нашу думку, варто дотримуватись наступної позиції: *правова природа особистого немайнового права – це суб'єктивне право, яке характеризується тим, що воно є абсолютним правом, виникає та існує у правовідношенні до моменту його порушення, після чого вступає в силу суб'єктивне право на захист даного суб'єктивного права, яке існує у відносному правовідношенні.*

Підсумовуючи ці концепції, відмітимо, що особисті немайнові права безперечно входять у систему цивільного права, реалізуються як абсолютні суб'єктивні права, в яких виділяють позитивний та негативний аспект, тобто вони підлягають цивільно-правовому регулюванню і охороні властивим даній правовій галузі компенсаторно-відновлювальним методам та відіграють значну роль при формуванні внутрішнього (духовного) світу фізичної особи.

Таким чином, особисті немайнові права є структурною одиницею особистих немайнових правовідносин. Особисті немайнові права неоднорідні, і в залежності від об'єкта і суб'єкта правовідносин їх можна класифікувати за певними критеріями й ознаками [285 ,с. 56].

Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного (або майнового) змісту, мають єдину неекономічну природу і утворюються в духовній сфері життя суспільства. Відсутність економічного змісту впливає, перш за все, з самої їх назви як немайнових прав. Між тим, певний зв'язок між майновою сферою і названими правами існує. У цьому можна пересвідчитись, порівнюючи можливості матеріально забезпеченої особи на реалізацію своїх прав, і особи, яка таких можливостей не має. Так, при порушенні особистих немайнових прав особа змушена нести як матеріальні, так і душевні втрати. Це, в свою чергу, має вплив у майбутньому і на її майновий стан. Виходячи із цього, немайнові права, на думку Р.О. Стефанчук, слід аналізувати поряд з іншими правами особи, враховуючи те, що вони виступають складовою частиною єдиної системи прав, які підпорядковуються особою відповідно до своїх інтересів і якими вона володіє [284, с. 4].

На жаль, чинне цивільне законодавство не дає чіткої класифікації особистих немайнових прав, при цьому особистим немайновим правам фізичних осіб присвячено цілу книгу (Книга 2 ЦК України), а

юридичним особам тільки ст. 94, залишивши поза увагою інших учасників цивільних правовідносин, передбачених ч. 2 ст. 2 ЦК України: державу Україна, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інших суб'єктів публічного права. Такий підхід не забезпечую юридичної рівності всім учасникам цивільних правовідносин у регулюванні та захисті особистих немайнових прав. У зв'язку з цим пропонується дослідити існуючі визначення та класифікації особистих немайнових прав, які були опубліковані вітчизняними науковцями та закріплені у цивільному законодавстві.

Книга друга «Особисті немайнові права фізичної особи», глави 20 ЦК України, ст. 270 визначає перелік особистих немайнових прав фізичної особи, до яких належать: право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [324]. Що стосується порушень цих благ у соціальних мережах, то вони, передусім, пов'язані з поширенням на її сторінках недостовірної інформації, що посягає на честь, гідність та ділову репутацію; використання персональних даних особи без її відома, порушення авторських прав та інші (які не є предметом дослідження у цій дисертаційній роботі).

Різними дослідниками з метою визначення та класифікації виділяються різні ознаки і характеристики особистих немайнових прав. В теорії цивільного права вказується, що особисті немайнові права мають індивідуально-особистісну спрямованість. Можливість відновлення особистих немайнових прав або усунення їх порушення на майбутнє

прямо пов'язана з компенсаторно-відновлювальною функцією цивільно-правових засобів захисту як однієї з найважливіших характеристик методу цивільно-правового регулювання.

Л.В.Малюга вказував, зокрема на те, що особисті немайнові права, які охороняються цивільним правом, повинні відповідати певним критеріям, до яких відносяться: по-перше, індивідуально-особистісна спрямованість цих прав; по-друге, можливість їх відновлення або усунення порушення даних прав на майбутнє [134].

Дослідники відзначають, що особисті немайнові права можуть бути класифіковані, наприклад, за структурно-функціональною ознакою, за програмними цілями здійснення особистих немайнових прав і ін.

Проаналізуємо класифікації особистих немайнових прав, запропоновані вітчизняними та зарубіжними вченими-цивілістами.

Ще в 1939 р., одним із перших запропонував класифікацію особистих немайнових прав В. О. Рясенцев, який виділив п'ять видів прав:

1) особисті немайнові права, сутність яких складають немайнові блага, що невід'ємні від особистості (життя, здоров'я, недоторканність особистості);

2) особисті права, в основі яких немайнові блага, що індивідуалізують особу в колективі (ім'я, честь, гідність тощо);

3) особисті права у сфері шлюбно-сімейного права;

4) особисті немайнові права, що знаходяться у сфері творчої діяльності, а також інтереси, що витікають із реалізації права на відпочинок, різноманітні культурні потреби тощо;

5) особисті немайнові права, в основі яких лежить майновий інтерес [249, с. 26-27].

Варто погодитись, що незважаючи на те, що сучасні уявлення про систему особистих немайнових правовідносин пішли далеко вперед,

перша класифікація В.О. Рясенцева здійснює на них свій вплив і в наші дні.

Досить повне дослідження питання вибудовування системи особистих немайнових прав було зроблено З.В. Ромовською, яка проаналізувала попередні наукові роботи, а також запропонувала свою систему класифікації особистих немайнових прав, яка також має п'ять видів:

1) права, що індивідуалізують особу як особистість: право на ім'я, честь, гідність;

2) права, що забезпечують особисту свободу громадян: право на недоторканність особистості, житла, вибору місця проживання і роду заняття;

3) права, що виникають у результаті творчої діяльності людини;

4) особисті права в сімейних правовідносинах;

5) особисті права, що виникають у результаті вступу громадян у трудові, аграрні та інші правовідносини [248, с. 6-7]. На нашу думку, зазначена класифікація дуже схожа до класифікації В.О. Рясенцева, однак також є недосконалою.

Л.О. Красавчікова зазначає, що за структурно-функціональною ознакою особисті немайнові права в цивільному праві можуть бути класифіковані в такий спосіб:

1) особисті немайнові права, що забезпечують фізичне існування громадянина (фізичної особи), в тому числі право на життя, право на здоров'я, право на сприятливе навколишнє середовище, право на свободу та особисту недоторканність;

2) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне існування громадянина (фізичної особи), включаючи право на ім'я (прізвище, по батькові), право на честь, гідність і ділову репутацію, право на приватне (особисте) життя, право на свободу пересування [112, 53-76]. Цей підхід

до класифікації особистих немайнових прав ми чітко прослідковуємо у цивільному законодавстві України.

Ще один підхід пропонує М. Л. Нохріна, яка здійснює класифікацію особистих немайнових прав залежно від їх юридичної природи та характеру, виділяючи три групи прав:

- особисті немайнові права, які, будучи абсолютними, мають «негативний» характер. Їх зміст зводиться до можливості вимагати дотримання зобов'язаними особами встановленої законом заборони. Змістом таких прав не охоплюється можливість здійснення активних дій управомоченою чи зобов'язаною особою (право на життя, здоров'я, честь, гідність та ділову репутацію, ім'я тощо);

- особисті немайнові права, що, будучи відносними, мають «негативний» характер (право на власне зображення, на таємницю приватного життя, в тому числі право на документи особистого характеру, телефонних і інших переговорів, телеграфних та інших повідомлень);

- абсолютні немайнові права, що мають «позитивний» зміст. Їх реалізація відбувається шляхом здійснення управомоченою особою власних дій з метою задоволення власних інтересів у немайновій сфері (право на свободу пересування, особисту свободу, свободу визначення зовнішнього виду та рис свого голосу, свободу визначення засобів особистого спілкування та особистої документації) [158, с. 100-104]. Тож ми не погоджуємося з даною класифікацією, оскільки очевидно, що такі права, як право на ім'я, честь, гідність та ділову репутацію, на власне зображення мають і «позитивний» зміст. Так, право на ім'я включає можливості володіння іменем, його зміни та використання. О. І. Гуменюк вважає, що «право на репутацію» являє собою можливість суб'єкта формувати, володіти, користуватися та змінювати приналежну йому репутацію [71, с. 121].

Слушним є те, що вищезазначені підходи до класифікації особистих немайнових прав були виділені в роботах науковців ще за часів дії ЦК УРСР 1963 р., коли гостро обговорювалась проблема неоднозначності в питанні розмежування нематеріальних благ та особистих немайнових прав. Тільки з прийняттям нині чинного ЦК України 2003 року, законодавцю вдалося більш чітко розмежувати поняття «нематеріальні блага» та «особисті немайнові права», а підходи до класифікацію кардинально змінились.

Беручи за основу ЦК України Л. В. Федюк відмічає, що за предметом правового регулювання, підгалузь особистих немайнових прав, можна поділити на наступні інститути:

- 1) інститут особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи;
- 2) інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття (інститут соціальних особистих немайнових прав);
- 3) інститут особистих немайнових прав інтелектуальної власності (який не виділяється ЦК України окремо) [308, с. 129-130].

Так, ЦК України присвячує дві окремі глави, які фактично збігаються з виділеними вище інститутами:

- 1) особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття (гл. 21 ЦК України);
- 2) права, які забезпечують природне існування фізичної особи (гл. 22 ЦК України).

Останній інститут для цивільного закону є новим, оскільки раніше в ньому не закріплювалось ні право на життя, ні право на охорону здоров'я, ні інші зазначені у главі 21 ЦК України права. Варто сказати, що й у науці даний інститут не є достатньо висвітленим, небагато цивілістів присвячували праці дослідженню даних прав, але характеристика зазначених прав існувала і в минулому.

У сучасних наукових статтях міститься якісна характеристика природних особистих немайнових прав. Так науковці визначають, що особисті немайнові права, які забезпечують природне існування фізичної особи, є пріоритетними по відношенню до інших. Ці права не мають об'єктивно встановлених законодавством меж, що свідчить про їх абсолютність [282, с. 88-89]. Абсолютність цих прав пояснюється не наявністю чи відсутністю меж, а тим, що ними володіють всі особи, точніше, невизначене коло осіб. Крім того, межі в даного виду прав усе ж таки є, адже можливості однієї особи закінчуються там, де вони пересікаються з правами іншої особи, а точніше перешкоджають їх законному здійсненню.

Л.В. Красицька, характеризуючи властивості особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування, відмітила такі:

- 1) належать людині внаслідок народження і є природними правами;
  - 2) не допускається правонаступництво, адже людина володіє цими правами довічно;
  - 3) позбавлені економічного змісту, їм властива така якість як нематеріальність;
  - 4) тісно пов'язані з особистістю та індивідуалізують особу;
  - 5) гарантуються з боку держави посиленими засобами [113, с. 7].
- Необхідно зазначити, що ці самі властивості характерні і для особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття.

Характеризуючи інститут особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття, Л.В. Федюк звертає увагу на соціальну цінність особи як суб'єкта суспільних відносин та виявлення зазначених прав в індивідуальних якостях людини, але, крім того, деякі з цих прав можуть належати юридичним особам. Соціальні властивості відображають суспільно-історичні риси, набуті людиною у процесі історичного розвитку суспільства, історичних змін соціально-

економічних основ життя [215, с. 14]. Особливістю цієї групи прав є те, що співпадають їх моменти виникнення та реалізації [323, с. 14-15].

Соціальні особисті немайнові права забезпечують існування людини як соціальної істоти, виділяють її з поміж інших, індивідуалізують, визначають її автономність, соціальну цінність і вагомість у соціумі як його складової [134, с. 190]. Дані права забезпечують соціальне буття людини як автономної, індивідуально самооцінної складової соціуму, вони виникають з приводу благ, у зв'язку з її місцем, цінністю в суспільстві як істоти соціальної. Саме наявність і гарантії цих прав є першою ознакою юридичної самостійності, автономності окремої особистості і означають звільнення особи від тотальності суспільства, визнання її самоцінності, значущості і досягнення справжньої свободи, що є найвищим проявом справедливості [134, с. 181].

Характеристика соціальних особистих немайнових прав різностороння, але чіткої межі між цим інститутом та правами, що забезпечують природне існування особи, встановити не можливо, оскільки ознаки, які властиві одній групі прав, можуть проявлятися і в особистих немайнових правах, які відносяться до останньої групи. Чітке розмежування даних двох інститутів встановлює лише цивільне законодавство.

Варто приділити увагу і визначити в якості окремого третього інституту в теорії права – особисті немайнові права інтелектуальної власності. Цей інститут становлять норми, які регулюють відносини, пов'язані з авторством, винахідництвом, виконанням твору. Так, Цивільний кодекс України закріплює норми, які регламентують право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати

шкоди честі, репутації творця об'єкта та інші. Варто зазначити, що інститут особистих немайнових прав інтелектуальної власності складає сукупність елементів, що пов'язані з немайновою сферою прав, які надаються особі відносно літературних, художніх творів, комп'ютерних програм, баз даних, виконання фонограм, відеограм, передач організацій мовлення, наукових відкриттів, винаходів, корисних моделей, промислових зв'язків, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторських пропозицій, сортів рослин, порід тварин, фірмових найменувань, торгівельних марок, географічних значень, комерційної таємниці [308, с. 129-130]. Однак, при такій класифікації особистих немайнових прав враховані інтереси лише фізичних осіб і немає жодної згадки щодо особистих немайнових прав юридичних осіб.

Як правильно відмітив М.І. Брагінський, «сенса будь-якої класифікації полягає в тому, що відповідні поняття відносять до певної групи. При цьому слід врахувати, що воно володіє родовими ознаками цієї групи і одночасно те, що в нього відсутні родові ознаки, що притаманні іншим групам» [51, с. 308].

Тому пропонується внести наступні зміни до книги 2 ЦК України:

1. Назву книги другої уточнити і викласти у такій редакції: «Немайнові права суб'єктів цивільного права», що дозволить в рамках цієї книги передбачити порядок захисту немайнових прав не тільки фізичних осіб, а й інших учасників цивільних відносин.

2. Додати в рамках книги другої главу «Особисті немайнові права юридичних осіб», в межах якої встановити правила визначення порядку виникнення, забезпечення реалізації та охорони, порядку захисту та відновлення порушених особистих немайнових прав юридичної особи. Також варто передбачити статті з видами особистих немайнових прав юридичних осіб.

3. Пропонується ввести в рамках книги 2 главу «Немайнові права інших учасників цивільних правовідносин», у межах якої перебачити положення про види, порядок захисту та способи відновлення порушених немайнових прав інших учасників цивільних відносин, передбачених ст. 2 ЦК України.

З урахуванням усіх підходів до класифікації особистих немайнових прав осіб, пропонується уніфікована класифікація з урахуванням всіх особливостей особистих немайнових прав:

1 група – особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи (Глава 21 ЦК України), які умовно можна поділити на:

- Право на життя (ст. 281 ЦК України);
- Право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю (ст. 282 ЦК України);
- Право на охорону здоров'я (ст. 283 ЦК України);
- Право на медичну допомогу (ст. 284 ЦК України);
- Право на інформацію про стан свого здоров'я (ст. 285 ЦК України);
- Право на таємницю про стан здоров'я (ст. 286 ЦК України);
- Права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я (ст. 287 ЦК України);
- Право на свободу (ст. 288 ЦК України);
- Право на особисту недоторканність (ст. 289 ЦК України);
- Право на донорство (ст. 290 ЦК України);
- Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ст. 293 ЦК України, ст. 50 Конституції України);
- Право на повагу до людини, яка померла (ст. 298 ЦК України).

2 група – особисті немайнові права, пов'язані з сімейними цінностями:

- Право на сім'ю (ст. 291 ЦК України);
- Право на опіку та піклування (ст. 292 ЦК України);
- Право на материнство та батьківство (ст.ст. 49, 50 СК України);
- Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності (ст. 51 СК України);
- Право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток (ст. 52 СК України);
- Право дружини та чоловіка на зміну прізвища (ст. 53 СК України);
- Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї (ст. 54 СК України);
- Право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність (ст. 56 СК України);
- Право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав, що полягає в душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів (ст. 23 ЦК України);
- право на захист інформації, що становить особисту або сімейну таємницю (ст. 29 ЗУ «Про захист персональних даних»).

3 група – особисті немайнові права, пов'язані з ім'ям та індивідуальністю особи (ст. 28 ЦК України):

- Право на ім'я (ст. 294 ЦК України);
- Право на зміну імені (ст. 295 ЦК України);
- Право на використання імені (ст. 296 ЦК України);
- Право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України);
- Право на використання псевдоніму (ст. 28, ст. 438 ЦК України).

4 група – особисті немайнові права особи щодо захисту честі, гідності та ділової репутації:

- Право на повагу до гідності та честі (ст. 297 ЦК України);

- Право на недоторканність ділової репутації (ст. 299 ЦК України);
- Право на недоторканність ділової репутації юридичної особи (ст. 94 ЦК України);
- Право на спростування недостовірної інформації (ст. 277 ЦК України);
- Право на судовий захист щодо спростовування недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації (ст. 32 Конституції України);
- Право на відшкодування моральної шкоди в разі приниження честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи (п. 4, ст. 23 ЦК України).

5 група – особисті немайнові права, пов'язані з недоторканністю приватного життя:

- Право на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України);
- Право на особисті папери (ст. 303 ЦК України);
- Розпоряджання особистими паперами (ст. 304 ЦК України);
- Право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів (ст. 305 ЦК України);
- Право на таємницю кореспонденції (ст. 306 ЦК України);
- Право на місце проживання (ст. 310 ЦК України);
- Право на недоторканність житла (ст. 311 ЦК України);
- Право на захист персональних даних (ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних»);
- Право фізичної особи, особисте немайнове право якої порушено, на відшкодування шкоди (ст. 280 ЦК України).

6 група – особисті немайнові права, пов'язані з правами інтелектуальної власності:

- Право на захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відео зйомок (ст. 307 ЦК України);
- Право на охорону інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах (ст. 308 ЦК України);
- Право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ст. 309 ЦК України);
- Право володіння, користування і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України);
- Право на авторство та співавторство (ст.ст. 435-436 ЦК України);
- Право на забезпечення недоторканності твору (ст. 439 ЦК України) тощо.

7 група – особисті немайнові права юридичних осіб:

- Право на недоторканність ділової репутації (ст. 94 ЦК України);
- Право на тайну кореспонденції (ст. 94 ЦК України);
- Право на інформацію (ст. 94 ЦК України);
- Право на захист персональних даних юридичної особи (ст. 5 ЗУ «Про захист персональних даних»);
- Право на найменування юридичної особи (ст. 90 ЦК України);
- Право на торгівельні марки (знаки для товарів і послуг) та географічні зазначення (ст.420 ЦК України);
- Право на комерційні таємниці (ст.420 ЦК України);
- Право на місцезнаходження (ст. 93 ЦК України);
- Право на спростування недостовірної інформації про юридичну особу (у ст. 277, 278 ЦК України передбачено право на спростування недостовірної інформації, що була розповсюджена про фізичну особу, однак в ЦК немає жодної згадки щодо захисту цього права юридичним особам. У разі розповсюдження недостовірної інформації про юридичну особу, настають негативні правові наслідки, що можуть призвести до приниження ділової репутації цієї юридичної особи та завдання шкоди).

Запропонована в цьому дисертаційному дослідженні прикладна дефініція особистих немайнових прав може бути корисною для науки і навчальної дисципліни цивільного права, а також для розробки методики визначення розміру компенсації моральної шкоди при порушенні особистих немайнових прав з урахуванням аналізу обставин, які заслуговують на увагу та мають значення для визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Для досягнення цілей даного наукового дослідження варто більш детально зосередити увагу на особливостях особистих немайнових прав, які порушуються саме в соціальних мережах. Результати такого аналізу дозволять диференціювати ефективні способи захисту, порядок відшкодування та розмір можливої компенсації, у зв'язку з чим у наступному розділі будуть докладно проаналізовані правовідносини, що виникають у соціальних мережах у випадках порушення немайнових прав користувачів соціальних мереж, таких як неправомірне використання персональних даних, порушення прав інтелектуальної власності та розповсюдження недостовірної інформації в соціальних мережах. Крім того, варто звернути увагу на вирішення цих проблем у практиці зарубіжних країн та міжнародних організацій, а також проаналізувати чинне правове регулювання вищезазначених відносин в Україні.

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1. Право на захист персональних даних у соціальних мережах

Розвиток Інтернету та поява Web 2.0 представили нову еру в спілкуванні користувачів Інтернету та обміну користувальницьким контентом. Фактори поширення та швидкого розвитку соціальних мереж обумовлюють нові загрози для особи у зв'язку з обробкою персональних даних, адже все важчим стає забезпечення конфіденційності персональних даних. Так, поточні дослідження будуть зосереджені на можливостях захисту прав персональних даних, необхідних для вирішення проблем, пов'язаних з новоствореними цифровими технологіями, в основі яких лежить феномен соціальних мереж [31, с. 275].

Впровадження нових каналів зв'язку полегшує інтерактивний обмін інформацією та співпрацю між користувачами через служби соціальних мереж. У той же час служби соціальних мереж слугують платформами для обміну величезною кількістю особистої інформації, іноді публічної аудиторії, оскільки профілі користувачів не завжди обмежуються видимістю лише для їх друзів. Паралельно з великим успіхом служб соціальних мереж виникли проблеми щодо конфіденційності та безпеки персональних даних. Налаштування конфіденційності соціальних мереж можуть бути використані як інструмент для користувачів, щоб захистити своє приватне життя. Через параметри конфіденційності вони можуть обмежувати доступ до свого облікового запису та окремих його частин тільки до певних контактів або категорій контактів [31, с. 275].

Згідно ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» під поняттям «персональні дані» варто розуміти відомості чи сукупність

відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [200].

Згідно офіційного тлумачення частини першої, другої статті 32 Конституції України, Конституційний Суд України під персональними даними розуміє «будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною й може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [233].

Наведені визначення дають підстави для широкого підходу до тлумачення поняття «персональні дані» в національній правовій системі і віднесення до цього поняття максимально різноманітної інформації, вичерпний перелік якої навряд чи може бути складений.

З одного боку, цей підхід відповідає інтересам суб'єктів персональних даних, так як на обробку таких даних поширюється законодавство про персональні дані, покликане забезпечувати захист прав людини. З іншого боку, він породжує деяку правову невизначеність, не дозволяючи однозначно відповісти на питання про те, які дані можуть вважатися персональними. Так, наприклад, «на практиці компаніям ...

буває досить важко визначити, яка інформація ... є персональними даними, а яка ні» [153, с. 121].

Як показує аналіз судової практики та літературних джерел, складності з віднесенням тих чи інших даних до персональних можуть виникати щодо будь-яких відомостей: від прізвища, імені, по батькові, номера паспорта, ІПН до адреси електронної пошти, IP-адреси тощо.

Таким чином, в якості першої умови, дотримання якої необхідно для визнання даних персональними, виступає достатність даних для ідентифікації конкретної фізичної особи. Крім цього, в доктрині обґрунтовується необхідність дотримання ще однієї умови, яка припускає, що відомості, необхідні для ідентифікації особи, повинні знаходитись у «володінні» оператора [260]. Друга умова видається виправданою в тому сенсі, що враховує фактичні можливості оператора по ідентифікації особи. У той же час сумніви викликає вказівка про те, що значення мають лише відомості, які знаходяться у оператора. Той факт, що в певний момент часу в оператора відсутні якісь відомості, не означає, що у нього немає законної можливості отримати їх в майбутньому. Тому обґрунтованою видається думка А.В. Тазюк щодо уточнення другої умови за допомогою включення в неї вказівки також на ту інформацію, яку може отримати оператор [164].

Тож погоджуємося з думкою Я. А. Семинюк та Л. О. Шапенко стосовно того, що під «персональними даними» варто розуміти дані про людину, яка ідентифікована або може бути ідентифікована на підставі цих даних або на підставі цих даних та додаткової інформації, що може потрапити до особи, яка контролює дані, і які містять вираження ставлення до цієї людини і вказівку на певну мету або план відносно цієї людини з боку особи, яка контролює дані, або іншої особи [330, с. 125].

Згідно Закону України «Про інформацію», [203] поняття «персональні дані» ототожнюється з поняттям «інформація про фізичну

особу» і має аналогічне визначення згідно Закону України «Про захист персональних даних» – «відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [200].

В Україні Міністерство юстиції надало Роз'яснення «Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних», в якому право на захист персональних даних розглядається як право особи на невтручання в її особисте життя [72]. Аналогічним чином вирішено дане питання і в національному законодавстві більшості європейських держав (наприклад, Німеччини [25] або Франції [29]). До речі, Франція є однією з перших держав, в якій було прийнято правовий акт щодо захисту персональних даних, – Про інформатику, картотеку та свободи 1978 р. Коригуючі принципи правового регулювання, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільних відносин і вносяться діючою Комісією з інформатики та свобод.

Серед інших європейських країн варто назвати: Фінляндію (Закон «Про реєстрацію громадян» 1987 року), Нідерланди (Декрет про вразливі дані 1993 року), Великобританію («Закон про захист персональних даних» 1984 року), Угорщину (Закон «Про захист інформації про особу і доступ до інформації, що становить суспільний інтерес» від 1992 року). Серед країн Азії попереду Гонконг, який в 1995 році прийняв закон про захист персональних даних і на його основі закони «Про практику стосовно номерів посвідчення особи» та «Про дані стосовно кредитоспроможності споживачів» [111, с. 1-5].

Незважаючи на ототожнення визначення права на захист персональних даних та права на повагу приватного життя, обидва ці права є немайновими правами, що в країнах континентальної правової сім'ї регулюються нормами цивільного права, відповідно [39, с. 124].

Водночас, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави Україна згідно ст. 3 Конституції України [103]. Право на захист персональних даних особи не знаходить безпосереднього закріплення в основному законі і є похідним від права недопущення втручання в особисте життя та права на заборону збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу, що закріплені у статті 32 Конституції України [103].

Право на захист персональних даних особи є необхідним елементом людського життя в інформаційному суспільстві, воно є фундаментальним правом людини, і у разі його порушення під загрозою перебувають безпека особи, її честь, гідність тощо [39, с. 113].

В Україні основним нормативно-правовим актом, який регулює відносини, що виникають у зв'язку з захистом персональних даних, є Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 року. Закон врегульовує правові відносини щодо захисту та обробки персональних даних, він також спрямований на захист фундаментальних прав і свобод людини і громадянина, включно з правом на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [200].

Законом України «Про захист персональних даних», регулюються «правові відносини, пов'язані з захистом і обробкою персональних даних, і спрямовані на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Зазначений закон поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені для внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів» [200].

Законодавчим регулюванням захисту персональних даних є не тільки Закон України «Про захист персональних даних» [200], а й Закон України від 06.07.2010 №2438-VI «Про ратифікацію Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних» [101; 75], під «персональними даними» визначає будь-яку інформацію, яка стосується конкретно визначеної особи або особи, що може бути конкретно визначеною. (У країнах Європи 26 квітня 2006 року Комітетом Міністрів Ради Європи було запроваджено День захисту персональних даних (Data Protection Day), який відзначається 28 січня, у річницю відкриття для підписання Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних та Додаткового протоколу до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних стосовно органів нагляду та транскордонних потоків даних. Конвенція стала основою для подальшого розвитку регулювання у сфері захисту персональних даних. Зокрема, на сьогодні Європейським Союзом прийнято три Директиви, які стали основою законодавства про захист персональних даних усіх держав-членів ЄС. Також основні принципи захисту персональних даних були запроваджені і провідними міжнародними організаціями, серед яких Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація економічного співробітництва та розвитку, Азіатсько-тихоокеанське економічне співробітництво, Економічний союз Східноафриканських країн, Асоціація Південно-східних Азіатських націй. На сьогоднішній день Конвенція ратифікована 46 державами-членами Ради Європи та відкрита для підписання будь-якими країнами світу – активними учасниками та партнерами по співпраці є Ізраїль, Канада, Японія, Мексика, США) [142].

Однією з головних технологічних складностей, з якими сьогодні стикаються сучасні дослідники та розробники, – це спосіб перетворення правил налаштування за змовчуванням на рівні конфіденційності та за її межами в системні політики з використання останніх технологічних рішень [31, с. 278].

З точки зору впровадження, захист конфіденційності користувачів потрапляє в дві основні категорії: методологію розробки вимог до безпеки та технології підвищення приватності.

Перша увага зосереджена на методах і способах розгляду питань безпеки (в тому числі недоторканності приватного життя) на ранніх етапах розвитку системи, а друга описує технологічні рішення для забезпечення конфіденційності користувача під час впровадження системи. Проте в контексті соціальних мереж використовується суміш рішень з обох категорій. Основна проблема полягає в тому, що, крім розробки нових технологій, спрямованих на захист приватності, постачальники соціальних мереж уникають використання та застосування їх, оскільки вони воліють контролювати особисті дані користувачів. З іншого боку, користувачі (як контролери даних, так і просто учасники соціальної мережі) не можуть вибрати спосіб реалізації для захисту своїх даних, але вони змушені вибрати серед конкретних параметрів «конфіденційності», які пропонує постачальник соціальних мереж [200].

Зокрема, в контексті соціальних мереж, постачальники цих послуг вживають заходів для зібрання приватної інформації, а не її захисту. Поточні параметри конфіденційності служб соціальних мереж сформульовані та розроблені таким чином, що користувачі несуть основну відповідальність за управління конфіденційністю. Недавнім прикладом є Facebook, який змінив спосіб налаштування конфіденційності. Нові параметри конфіденційності за замовчуванням

встановлюються таким чином, що персональні дані більшості людей були набагато публічнішими, ніж у попередніх налаштуваннях конфіденційності. Тепер можна побачити певну інформацію про будь-яку особу, таку як їхній список друзів, фотографії або сторінки, на які вони підписані. Більшість користувачів пропускають процес керування своїми налаштуваннями конфіденційності або через те, що вони «довіряють» провайдеру, або тому, що не розуміють, наскільки їх особиста інформація перебуває під загрозою, нові налаштування конфіденційності Facebook створили нову і серйозну проблему конфіденційності для користувачів соціальних мереж. Інформаційний центр електронної конфіденційності (EPIC) подав скаргу до Федеральної торгової комісії, закликаючи FTC розпочати розслідування переглянутих налаштувань конфіденційності Facebook [7].

Законом України «Про захист персональних даних» згодою суб'єкта персональних даних визначається «добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про надання згоди. Головною вимогою Закону України «Про захист персональних даних» є обов'язок володільців, розпорядників персональних даних і третіх осіб забезпечити захист цих даних від випадкової втрати чи знищення, від незаконної обробки, в тому числі від незаконного знищення та доступу до персональних даних» [200].

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. №2-рп/2012 «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є

втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у визначених законом випадках» [233].

Однак, політика використання персональних даних користувача та вибору рівня конфіденційності Facebook зводиться до ознайомлення користувача з «Політикою використання персональних даних», з якою особа повинна обов'язково погодитись для отримання можливості користування послугами даної соціальної мережі [173].

Персональна інформація, яку збирає Facebook ділиться на три частини: інформацію, яку надають користувачі та їх дії в соціальній мережі; інформація про пристрій; інформація від партнерів.

До першої частини входить інформація про контент, яку надає особа, наприклад: це прізвище, ім'я та по батькові, дата народження, номер телефону (домашній, робочий, стільниковий), електронна пошта, адреси (домашня та робоча), факти зі свого особистого життя, рід занять, захоплення, національність, віросповідання, група крові, номер ICQ, Skype ідентифікатор, нік в IRC, інші контактні дані систем миттєвого обміну повідомленнями, адреса домашньої сторінки в Інтернеті, відомості про свою родину, перенесені хвороби, партійну приналежність, коло друзів, колег, ділових партнерів, фотографії тощо. Акаунт користувача також може містити різні статистичні характеристики перебування користувача в системі: дату, час і тривалість останнього входу та перебування в системі, адреси, використані при підключенні комп'ютера та ін. Тобто, кожен акаунт – це сховище персональних даних і повний архів листування [58, с. 255].

Погоджуючись з політикою використання персональних даних особа погоджується, що Facebook збирає інформацію про людей, сторінки, акаунти, хештеги, групи, з якими взаємодіє користувач і спосіб, у який він це робить. Facebook збирає інформацію про контакти, які

особа завантажує, синхронізує або імпортує з пристроєм (наприклад, адресна книга або історію журналу викликів та SMS).

Погоджуючись з «Політикою використання персональних даних» особа надає дозвіл на фіксування Facebook інформації про те, яким чином особа використовує продукти даної компанії, дати використання, час активності в соціальній мережі. При здійсненні фінансових транзакцій Facebook зберігає платіжну інформацію, таку як номер кредитної або дебетової картки користувача, інші дані про картку, інформація щодо автентифікації, а також платіжні реквізити, дані про відвантаження [173].

Дії та інформація надані іншими користувачами стосовно конкретної особи також є предметом збирання та аналізу соціальної мережі Facebook.

Легкість, з якою користувачі розкривають особисту інформацію в службах соціальних мереж, а також одночасна недостатня поінформованість та розуміння загроз і небезпек, які виникають, що містяться в такому розкритті особистої інформації, викликають занепокоєння міжнародних та європейських установ щодо захисту даних та конфіденційності інформації.

Розгляд питань про захист персональних даних у соціальних мережах не може обмежуватися лише рамками національного правопорядку. До теперішнього часу сформувалася ціла система міжнародних договорів у сфері прав людини, які закріплюють ті чи інші права у своїх текстах і покладають на держави-учасників зобов'язання щодо їх забезпечення на своїх територіях. Ігнорувати положення цих міжнародних договорів, учасником яких є держава, не уявляється можливим.

Фундаментальним правом за законодавством ЄС є захист фізичних осіб під час обробки персональних даних . Зокрема, статтею 8 (1) Хартії

основних прав Європейського Союзу (далі – Хартія) встановлено, що «кожна особа має право на захист своїх персональних даних» [321]. Хартія передбачає право на захист персональних даних як окреме право, – право, що не охоплюється правом на повагу до приватного життя. Так, стаття 7 говорить, що «кожна людина має право на повагу до його приватного життя». У статті 8 закріплюється право на охорону даних особистого характеру. Дещо інший підхід передбачений у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (стаття 8): право на захист персональних даних не виділяється як окреме право, а розглядається в рамках права на повагу до приватного життя [39, с. 113].

Також варто зазначити, що 25 травня 2018 року в Європейському Союзі вступив у дію Регламент ЄС 2016/679 Європейського Парламенту та Ради ЄС від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб стосовно обробки особистих даних і про вільний рух таких даних, а також про скасування Директиви 95/46 / ЄС (загальне регулювання захисту даних)» (англ. General Data Protection Regulation, GDPR; Regulation (EU, далі – Правила GDPR) [27], який почав регулювати відносини щодо захисту персональних даних не тільки в ЄС, а частково й в Україні. Тепер компанії, що порушують правила обробки персональних даних, ризикують бути залученими до відповідальності з накладенням штрафів у 2 млн євро або 4% річного доходу компанії.

Правила GDPR встановлюють норми, пов'язані з захистом фізичних осіб щодо обробки персональних даних і норми, що стосуються вільного переміщення персональних даних. Також Регламент захищає основні права і свободи фізичних осіб, і, зокрема, їх право на захист персональних даних.

Так, ст. 4 Правил GDPR під персональними даними визначає «будь-яку інформацію, що відноситься до фізичної особи, яку ідентифіковано чи можна ідентифікувати; фізичну особу можна ідентифікувати прямо чи

опосередковано, за такими ідентифікаторами як: ім'я, ідентифікаційний номер, дані про місцеперебування, онлайн-ідентифікатор або за одним чи декількома факторами, що є визначальними для фізичної, фізіологічної, генетичної, розумової, економічної, культурної чи соціальної сутності такої фізичної особи » [27].

Правила GDPR встановлюють, що «принципи і норми щодо захисту фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням їхніх персональних даних передбачають, незалежно від їхнього громадянства або місця проживання, дотримання їхніх фундаментальних прав і свобод, зокрема їхнього права на захист персональних даних. Правила GDPR спрямовано на сприяння формуванню простору свободи, безпеки і правосуддя, економічного союзу, соціально-економічному прогресові, зміцненню та конвергенції економіки у межах внутрішнього ринку, підтриманню добробуту фізичних осіб» [202].

До основних принципів обробки персональних даних по GDPR відносяться:

«1) законність, справедливість і прозорість: персональні дані повинні оброблятися законно, справедливо і прозоро. Будь-яку інформацію про цілі, методи і обсяги обробки персональних даних слід висловлювати максимально доступно і просто;

2) обмеження мети: дані повинні збиратися і використовуватися виключно в тих цілях, які заявлені компанією (онлайн-сервісом);

3) мінімізація даних: не можна збирати особисті дані в більшому обсязі, ніж це необхідно для цілей обробки;

4) точність: особисті дані, які є неточними, повинні бути видалені або виправлені (на вимогу користувача);

5) обмеження зберігання: особисті дані повинні зберігатися у формі, яка дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних на термін не більше, ніж це необхідно для цілей обробки;

б) цілісність і конфіденційність: при обробці даних користувачів компанії зобов'язані забезпечити захист персональних даних від несанкціонованої або незаконної обробки, знищення та пошкодження [12].

Отже, найважливішим для збору даних є згода людини на такий збір і обробку. Згідно GDPR, згода користувача має бути активною, тобто, людина має здійснити дію або низку дій з метою висловлення такої згоди. Не вважається відповідним умовам GDPR відмітка про згоду, проставлена «за замовчуванням». Другим за важливістю документом є політика обробки даних. Політика має бути висловлена простими, зрозумілими для користувача словами. У доступному вигляді слід повідомити, які персональні дані збираються, з якою метою здійснюється їх обробка, кому дані передаються, як ці дані захищаються і як користувач може контролювати дані, а також строк зберігання персональних даних. GDPR допускає Політику не лише у вигляді тексту, але й в іншому доступному для розуміння форматі: відео, зображення тощо. Відповідність умовам GDPR перевіряється шляхом аудиту. Якщо ІТ-компанія працює з персональними даними користувачів з Європи, вона має відповідати умовам GDPR [11].

Як вже зазначалося вище, Закон України «Про захист персональних даних» під персональними даними розуміє відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [39, с. 118]. Закон загалом відображає визначення поняття «персональні дані», що надане в Директиві Європейського Парламенту і Ради ЄС № 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних, яку Правила GDPR скасували. Тому цілком логічним є те, що необхідно адаптувати законодавство України у сфері захисту персональних даних у відповідності з Правилами GDPR [39, с. 119].

У відповідь на виявлені проблеми та з огляду на безпрецедентне збільшення і розповсюдження інформації з персональними даними в соціальних мережах в ЄС було створено Міжнародну робочу групу з питань захисту даних у телекомунікаціях [18]. На засіданні робочої групи в Римі, що відбулася в березні 2017 року, та на зборах Європейських органів захисту даних на конференції, проведеній у жовтні 2018 року, проаналізовано потенційні небезпеки, які соціальні мережі створюють для конфіденційності та захисту персональних даних. Вони встановили деякі рекомендації, яких повинні дотримуватися як користувачі, так і постачальники послуг задля уникнення або принаймні зменшення порушень у цій галузі.

Що стосується рекомендацій, звернених до користувачів соціальних мереж, організації та асоціації, які їх представляють, повинні проводити навчання, спрямоване на користувачів соціальних мереж, з метою роз'яснення способів захисту своїх персональних даних. На думку експертів, речі, які повинні знати та впроваджувати всі користувачі, – це:

- перед опублікуванням персональних даних у соціальній мережі, варто враховувати той факт, що інформація профілю та фотографії можуть враховуватися при працевлаштуванні;

- необхідно звернути увагу на активність дітей у соціальних мережах, де можливо розкрити номер телефону чи адресу;

- використання замість власного імені псевдонім, однак, навіть тоді мається обмежений контроль над тим, хто може ідентифікувати користувача, оскільки третя особа може скасувати псевдонім [1].

Правильне використання соціальних мереж користувачами доповнюється відповідальністю провайдерів. Відповідно до цього твердження, фахівці в цій галузі рекомендують вжити наступні заходи:

- якщо говорити про соціальні мережі, які надають свої послуги та діють у різних країнах, то варто зобов'язати їх дотримуватися правил

конфіденційності країн, де вони надають свої послуги, звертаючись за потребою до національних органів влади та національного законодавства щодо захисту персональних даних;

- надання користувачам прозорості та відкритої інформації про обробку та використання персональної інформації, попереджаючи користувачів зрозумілим чином про можливі наслідки розкриття їхніх власних персональних даних у профілі щодо ризиків стосовно безпеки, а також про можливий легальний доступ третіх осіб до персональних даних;

- покращення контролю користувачами власних профілів у соціальних мережах;

- встановлення конфігурацій, які за замовчуванням направлені на збереження конфіденційності та персональної інформації користувачів;

- поліпшення та підтримка безпеки інформаційних систем та захист користувачів від незаконного доступу до їхніх профілів третіми особами;

- дозвіл на видалення профілю користувача, а також всієї інформації, яка опублікована в соціальній мережі простим способом без можливості відновлення і тимчасового зберігання профілю;

- вживання відповідних заходів щодо недопущення «павутинного або масового збирання» персональних даних з профілів користувачів третіми особами та інші [14].

Тому основною правовою проблемою соціальних мереж є відсутність міжнародного єдиного законодавчого регулювання, яке гарантує право на недоторканність приватного життя та захист персональних даних, не лише користувачів, які втрачають контроль над інформацією, яку вони приєднують до мереж, а також будь-якого громадянина, особисті дані якого, були включені до них іншими людьми.

Крім європейського досвіду у сфері захисту персональних даних у соціальних мережах, слід звернути увагу і на специфіку вирішення цієї

проблеми в США. Точкою відліку постановки проблеми захисту індивідуальної інформації в США став випадок у Бостоні у 1890 році, коли на шпальтах однієї з газет були опубліковані деякі подробиці одного весілля. Процес проти газети почав батько нареченої, відомий у той час адвокат та юрист Самуель Воррен. У результаті в зазначеній статті, присвяченій захисту інформації особистого характеру, вперше визначається поняття «захист персональних даних» як синонім «бути залишеним у спокої» [164]. Саме подальший розвиток цієї концепції і призвів до появи у Загальній Декларації прав людини ООН від 10 грудня 1948 року статті 12: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання в його особисте й сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його кореспонденції або на його честь та гідність. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або посягань» [81].

Щодо американської специфіки захисту персональних даних передусім слід зазначити, що законодавство США є досить жорстким та й надалі тільки посилює відповідальність за втрату або незаконний доступ до баз персональних даних. Наразі до Конгресу США внесений черговий законопроект, згідно з яким посилюється захист суб'єктів, персональні дані яких обробляються, від незаконних втручань та втрати їхніх даних у соціальних мережах. Якщо такий закон буде прийнято, то за порушення у сфері захисту індивідуальної інформації злочинцям загрожує штраф до 1 млн доларів США або ув'язнення до 5 років. За новим законодавством США заборонена інсталяція програмного забезпечення для збору індивідуальної інформації, ідентифікації користувача без його відома та згоди. Передбачена також відповідальність за підтасування результатів пошукової видачі з метою заманювання на комерційні сайти, подробиці сторінки і рекламу, і при цьому «чорні оптимізатори», які займаються подібною діяльністю,

отримують винагороду у грошових та інших еквівалентах. Організації, клієнтська база яких перевищує 10 тис. записів, зобов'язані дотримуватися загальних правил, визначених американським законодавством. Це робиться з метою захисту інформації від витоку і безпідставного знищення. Ухилення від виконання вимог загрожує суворими санкціями та штрафами. Загалом, за підрахунками незалежних статистичних компаній та авторів законопроекту, загальний збиток, завданий громадянам США та самій державі внаслідок таких дій, майже досяг відмітки у 10 млн доларів. Діяльність в інтернет-просторі США регламентується набагато жорсткіше, ніж у Європі. До того ж, у Сполучених Штатах визначена кримінальна відповідальність за неналежне зберігання та обробку персональної інформації та її знищення не за законом, на відміну від Європейського Союзу, де кримінальні справи можуть заводитися тільки у разі завдання шкоди державній безпеці та основним правам громадян. Для європейських держав неналежне поводження з персональними даними віднесено до адміністративних правопорушень, і в Україні, зокрема, карається значними штрафами (від двохсот до двох тисяч неоподаткованих мінімумів) [111, с. 3-4].

Відповідно до чинного законодавства України передбачено декілька видів відповідальності за порушення норм щодо використання персональних даних (цивільно-правова, адміністративна та кримінальна). Для окремих складів правопорушень встановлені санкції у відношенні не тільки фізичних і посадових, а й юридичних осіб [33, с. 137].

Кримінальна відповідальність передбачена статтею 182 Кримінального кодексу України (далі – «КК України») за сам факт незаконного збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації, крім випадків, передбачених іншими статтями КК України, у

формі штрафу від п'ятисот (8 500 грн.) до однієї тисячі (1 700 грн.) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років [115].

Натомість, якщо правопорушення стосується саме недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб'єкта персональних даних, то не уникнути адміністративної відповідальності відповідно до положень КУпАП [97].

Так, Кодекс України Про адміністративні правопорушення ст. 188 передбачено, що «неповідомлення або несвоєчасне повідомлення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про обробку персональних даних або про зміну відомостей, які підлягають повідомленню згідно з законом, повідомлення неповних чи недостовірних відомостей, невиконання законних вимог (приписів) Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або визначених ним посадових осіб секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо запобігання або усунення порушень законодавства про захист персональних даних – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб, громадян – суб'єктів підприємницької діяльності – від двохсот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ч. 3 і 4 передбачена відповідальність за повторне порушення протягом року та відповідальність недодержання встановленого законодавством про захист персональних даних порядку захисту персональних даних, що призвело до незаконного доступу до них або порушення прав суб'єкта персональних даних» [97].

Законом України «Про захист персональних даних, передбачена стаття 28 відповідальність за порушення законодавства про захист персональних даних в якій визначено, що «порушення законодавства про захист персональних даних тягне за собою відповідальність, встановлену законом, при цьому не визначаючи конкретних санкцій і без посилань на відповідні нормативно-правові акти» [200].

У цивільному законодавстві також немає конкретно визначених норм щодо відповідальності за порушення персональних даних. Однак, статтею 270 ЦК України до числа невід'ємних і невідчужуваних особистих немайнових прав, що підлягають правовому захисту, відносить право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя. Як зазначалося вище, на думку деяких науковців право особи на захист персональних даних входить до ст. 270 ЦК України, що є спірним питанням, адже при уособленні цих двох прав виникають прогалини у праві і виникають проблеми застосування зазначених норм. Прослідковується неоднакова практика застосування законодавства [324].

Цивільно-правова відповідальність за посягання на недоторканність особистого життя, що включає в себе право на захист персональних даних, безпосередньо пов'язана з категорією моральної шкоди. Якщо громадянину завдано моральної шкоди (фізичні або моральні страждання) діями, що порушують його особисті немайнові права або посягають на належні громадянину інші нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених законом, особа, права якої були порушені, може захистити їх. Так ст. 280 ЦК України встановлено, що завдана фізичній особі майнова та (або) моральна шкода, внаслідок порушення її особистого немайнового права, підлягає відшкодуванню.

Разом із тим, важливим аспектом є дослідження судової практики України та країн Європейського Союзу щодо гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних.

Прикладом є рішення Суду Європейського Союзу від 06.10.2015 р., яким оголошено недійсність угоди про обмін даними між США та країнами ЄС («Safe Harbor»). Підставою для такого рішення стали значно нижчі, ніж в ЄС, стандарти та норми гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних у США. Зазначене рішення ускладнило переправлення для збереження у США персональних даних своїх європейських користувачів, американським інтернет-корпораціям на кшталт Google, Facebook та Twitter [289].

Згідно з рішенням суду, громадяни країн ЄС можуть тепер звертатися з відповідними позовами до національних судів своїх країн, а відомства з захисту персональних даних окремих країн ЄС можуть перевіряти, чи дійсно дані тієї чи іншої особи в Сполучених Штатах захищаються відповідним чином.

Рішення в суді обґрунтовувалось тим, що у США державні спецслужби, такі як АНБ, мають порівняно легкий доступ до особистих даних користувачів Інтернету ніж у Євросоюзі [289]. Таким чином, в ЄС створено прецедентну судову практику, на підставі якої кожен громадянин держави, що входить до складу ЄС, може захистити своє право на безпеку персональних даних та на їх нерозголошення третім особам [224, с. 69].

Варто згадати ще один випадок, можна сказати найгучніший в історії людства щодо незаконного збору персональних даних профілів користувачів соціальної мережі Facebook без їх згоди, які були використані в якості політичної реклами. Так, компанія Cambridge Analytica незаконно отримала доступ до даних близько 87 млн. користувачів соцмережі Facebook, про що стало відомо у 2015 році [10].

Федеральна комісія з торгівлі (далі – FTC) провівши розслідування, дійшла висновку, що Facebook порушив закон, не захистивши дані від третіх осіб, розміщуючи рекламу з використанням телефонних номерів, передбачених для безпеки, і вводив користувачів в оману, шляхом надання неправдивої інформації щодо можливості програмного забезпечення розпізнавати обличчя (нібито цю функцію вимкнено за замовчуванням). Задля врегулювання питання, Facebook було притягнуто до відповідальності і накладено штраф у розмірі 5 мільярдів доларів – другий за величиною штраф, який коли-небудь стягував FTC, а також зобов'язано погодитися на низку нових обмежень, таких як дослідження конфіденційності кожного нового продукту чи послуги, які він розробляє, і ці дослідження повинні здійснюватися новоствореним окремим органом, який буде відповідати за збереженість персональних даних [10]. Зазначене рішення поклало новий етап у розвитку та вдосконаленні законодавства про захист персональних даних не тільки у США, а й у всьому світі.

Проаналізуємо наступну справу - Франція проти Facebook. Так, Нацкомісія з інформаційних технологій і свободи Франції (CNIL) оштрафувала соцмережу Facebook на 150 тис. євро за результатами вибіркової перевірки документів соцмережі з метою контролю дотримання закону про захист персональних даних користувачів після змін у політиці Facebook в 2015 році. За даними французького регулятора, виявлено численні порушення законодавства компанією. Facebook масово використовувала особисті дані користувачів для адресної реклами. Крім того, соціальна мережа стежила за пошуковими запитами своїх користувачів за допомогою cookies, що містять історію відвідин сайтів і, відповідно, інформацію про вподобання [311].

Наступною є справа за позовом про визнання неправомірним використання персональних даних на сторінці облікового запису

(акаунту) «Владислав Куценко» в соціальній мережі Facebook і стягнення моральної шкоди. Позивач, знайшовши у соціальній мережі сторінку облікового запису (акаунту) Facebook з найменуванням «Владислав Куценко», у якому були розміщені його персональні дані, прізвище та ім'я, фотографії з його зображенням, дані біографії (зокрема, дані про теперішнє та колишні місця роботи, освіту, місце проживання) звернувся до суду за захистом свого порушеного права та вимогою відшкодування моральної шкоди.

Доказами у справі були роздруківка (скрін-шот) з головної сторінки облікового запису (акаунту) «Владислав Куценко» у соціальній мережі Facebook (станом на 23.11.2018) та роздруківка (скрін-шоти) з облікового запису (акаунту) «Владислав Куценко» у соціальній мережі Facebook з інформацією, розміщеною у період з 11.05 по 14.05.2018, що містять дані позивача: фотографію, прізвище та ім'я, у розділі «Коротка інформація» – інформацію про посаду та місце роботи, а також про посади, які він обіймав у минулому, про навчальні заклади, в яких він навчався та про освіту, про рідне місто та місто, у якому мешкає. У розділі «фото» – фотографії з позивачем. Однак основним доказом було визнання відповідачем позову у повному обсязі і ніяк не докази, що були надані позивачем.

Запорізьким районним судом Запорізької області позов задоволено у повному обсязі, визнавши неправомірним використання в обліковому записі (акаунті) «Владислав Куценко» у соціальній мережі Facebook персональних даних позивача – прізвища, імені, фотографій, даних про місця роботи, освіту, місце проживання та стягнуто моральну шкоду в розмірі 2000 грн [231].

Ще однією справою щодо порушення використання персональних даних є справа № 643/9186/16-ц від 13.12.2016 р. про визнання дій

незаконними, зобов'язання вчинити певні дії та стягнення моральної шкоди.

Позивач звернулася до суду з позовом, в якому просить: визнати незаконними дії Фізичної особи-підприємця Весільного агентства щодо поширення конфіденційної інформації відносно доньки позивача без її згоди; видалити усю інформацію, в тому числі усі фото- та відео-матеріали, на яких можна ідентифікувати доньку позивача та які розміщені на сторінках Весільного агентства в соціальних мережах «Вконтакте» та Facebook», а також на сайті «Весільного агентства; стягнення моральної шкоди у розмірі 5 000 гривень.

Позовна заява мотивована тим, що відео з весілля її доньки є інформацією з обмеженим доступом, конфіденційною інформацією, і вона не давала згоди на її поширення в соціальній мережі та використання свого зображення в рекламних цілях. У свою чергу відповідачем надано договір на весільне обслуговування свята доньки позивача, де в пункті 6.5 договору зазначено, що виконавець має право використовувати фото та відеоматеріали з урочистості (отримані у ході надання послуг з її організації) в якості реклами агентства на сайті і в соціальних мережах.

Московським районним судом м. Харкова у задоволенні позову відмовлено. Обґрунтовуючи своє рішення тим, що матеріали справи доказів поширення відповідачем будь-якої інформації про позивача взагалі не містять, у спірному відео прізвища позивачів або інші персональні дані (ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних», відповідно до якого «персональними даними є відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована) не називаються» [236].

Предметом наступного позову стала інформація, наведена у статтях у мережі Інтернет, яка містять фото та відео-матеріали із зображенням

позивача та членів його родини (неповнолітньої доньки, сина, та померлого чоловіка). Позивачем на ім'я Відповідача надіслані листи-вимоги, в яких міститься заборона використовувати будь-які графічні, фото-, кіно-, теле-, відео зображення, на яких міститься Позивач, її неповнолітня донька та її покійний чоловік, з вимогою видалення з веб-сайтів відповідні статті та посилання на відео.

Відповідач надав відповідь з поясненням, що розміщене відео було взято з веб-сайту YouTube, який доступний для загального використання, отже, права Позивача журналістами Товариства не порушуються. У задоволені вимоги відмовлено.

Так як позивач у власних листах, отриманих відповідачем заборонила використовувати її персональні дані, а відповідач в порушення чинного законодавства продовжував розміщувати зазначені статті, для захисту порушеного права позивач звернулася до суду з позовом.

Дослідивши докази у справі, Шевченківський районний суд м. Києва задовольнив позовні вимоги у повному обсязі, мотивуючи своє рішення тим, що відповідачем протиправно поширювалась інформація про приватне життя позивача та персональні дані Позивача і членів її сім'ї. При винесенні рішення суд керувався положеннями: політики конфіденційності YouTube, Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» однак не використовувались положення Закону України «Про захист персональних даних» та Цивільного кодексу України [246].

На жаль, аналіз української судової практики про захисту персональних даних свідчить про недостатній рівень нормативного забезпечення прав фізичних осіб у цій сфері.

На сьогоднішньому етапі розвитку глобальної мережі та соціальних мереж відбувається розголошення та протиправне використання

конфіденційної інформації, що стосується особистого життя людини, порушуються конституційні права громадян. Крім того, сучасний стан накопичення та збереження персональних даних особи у соціальних мережах створює плідне підґрунтя для втягування наших співгромадян іноземними спецслужбами, терористичними та іншими злочинними організаціями у протиправну діяльність.

Діюча сьогодні в Україні система захисту особи неспроможна забезпечити ефективний захист наших співвітчизників не лише від реально вчинених щодо них протиправних дій з використанням викрадених з соціальних мереж їхніх персональних даних, а й від постійно зростаючих реальних і потенційних загроз [58, с. 253].

Тому вбачається за необхідне адаптування національного законодавства до міжнародних стандартів. Прийняття Європейським Союзом у 2016 році Правила GDPR, через свою екстериторіальність можуть врегульовувати відносини щодо захисту персональних даних в Україні. Відповідно до Угоди про Асоціацію від 27.06.2010 року Україна має впорядковувати внутрішнє законодавство у відповідності із законодавством ЄС, з огляду на це Україні варто прийняти новий закон у сфері захисту персональних даних, що замінить морально застарілий Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р., який дуже схожий зі скасованою Директивою Європейського Парламенту і Ради ЄС № 95/46/ЄС [39, с. 121].

Законодавцю необхідно розробити систему заходів правового регулювання доступу до персональної інформації в соціальних мережах (необхідно чітко врегулювати права та обов'язки власників, адміністрації та технічного персоналу соціальних мереж щодо використання, зберігання та захисту персональної інформації, а також основних засад юридичної відповідальності за незаконне розголошення,

розповсюдження та використання персональної інформації, що накопичується в інформаційних масивах соціальних мереж.

2.2. Захист немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовив формування специфічного середовища, в якому інформація знаходиться у вільному доступі, а об'єкти права інтелектуальної власності існують за інформаційними законами. Такі умови спричинили вільне використання у кіберпросторі результатів творчості, торгівельних марок та інших інформаційних об'єктів, які можна диференціювати в загальному терміні «контент» [52, с. 9].

Якщо досліджувати в попередньому підрозділі права, що зазнають порушень у соціальних мережах, за змістом є частиною системи немайнових цивільних прав на недоторканність приватного життя, то поряд з ними слід виділяти також сукупність немайнових прав інтелектуальної власності, які входять у потенційну сферу порушень у соціальних мережах.

Попри значний обсяг наукових досліджень питань захисту прав інтелектуальної власності та відшкодування завданої моральної шкоди в результаті порушення прав інтелектуальної власності, в сучасній цивілістиці бракує спеціальних досліджень щодо специфіки регулювання та механізмів захисту немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. Крім того, відсутність єдності практики застосування існуючих нормативних приписів свідчить про неоднозначність тлумачення норм законодавства. Зазначене актуалізує необхідність удосконалення існуючої системи правового регулювання

відносин щодо реалізації немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах.

Окрім порушень, пов'язаних з персональними даними, соціальні мережі виступають потенційним місцем для порушень немайнових прав інтелектуальної власності: авторських прав, права на зображення, прав на торговельні марки тощо. Окремої уваги у зв'язку з цим набувають питання відшкодування матеріальної та моральної шкоди як способу захисту відповідних порушених прав.

На сьогоднішній день практично кожен користувач соціальних мереж, який вдається до використання музичних, аудіовізуальних, літературних, наукових або художніх творів, розміщених у соціальних мережах, у тій чи іншій мірі порушує права інших осіб та перешкоджає задоволенню законних інтересів таких осіб. Для більшості користувачів така ситуація є нормою, більша частина юзерів не усвідомлюють, що їх поведінка в соціальній мережі може порушувати немайнові права інтелектуальної власності інших осіб [32, с. 147].

Аналіз фахової літератури дає змогу зробити висновок, що найбільш поширеними порушеннями прав інтелектуальної власності в соціальних мережах залишаються незаконне відтворення і копіювання музичних, художніх, літературних творів без попереднього надання на це згоди автором чи правовласником; неправомірне копіювання та розміщення з власної користі зображень; використання торгівельної марки, фірмових найменувань, промислових зразків, розміщення HTML-файлу, JAVA-applets, інших файлів, створених особою тощо [39, с. 27-28]. Всі вищезгадані об'єкти в сучасному інформаційному суспільстві прийнято називати «контентом», під яким пропонується розуміти зміст або вміст, інформаційно значуще наповнення інформаційної системи, а в контексті даного дослідження – сторінки соціальної мережі.

Персональну сторінку в соціальній мережі слід кваліфікувати як складний об'єкт авторського права, який наповнений контентом, що охороняється законом та правилами, передбаченими ліцензійною угодою, яка визначається політикою використання соціальної мережі.

Функціональність соціальних мереж на відміну від «звичайних» сайтів передбачає, що користувачі будуть самотійно наповнювати шаблонні сторінки власними творами: текстами, зображеннями, музичними та аудіовізуальними творами. Користувачі соціальних мереж самотійно формують список друзів і передплатників, що може кваліфікуватися як формування бази даних; вибирають адресу для сторінки, що має схожість зі створенням засобів індивідуалізації (доменного імені). При цьому адміністрація соціальних мереж намагається зняти з себе відповідальність за дії користувачів мережі та перекласти її на самих користувачів (на відміну від розповсюдження відповідного об'єкта, що порушує права особи на веб-сайті, де відповідальність покладається на власника веб-сайту). Відповідний підхід легко прослідковується в тексті ліцензійної угоди таких соціальних мереж як Facebook, Instagram, Вконтакте тощо [337, с. 120].

Докладний аналіз положень користувацьких угод дає змогу зробити висновок, що власники соціальних мереж максимально докладно врегульовують за допомогою умов договору питання відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності у власній соціальній мережі.

Згідно з умовами використання соціальної мережі Instagram (розділ «Основні умови», п. 14) користувачі повинні дотримуватися правил спільноти Instagram. Відповідні правила користування містять вимогу публікувати тільки ті фото або відео, які користувач створив сам, або ті, які він має право поширювати. Так, п. 4 Розділу «Права» закріплює, що користувач підтверджує та гарантує володіння матеріалами, що публікуються на сервісі або з його допомогою, або іншими способами;

володіє правом передавати права та ліцензії, встановлені цими умовами використання; публікація та використання матеріалів на сервісі або з його допомогою не порушує і не присвоює права будь-якої третьої сторони, включаючи, крім іншого, право на недоторканність особистого життя, право на публічне використання, авторські права, товарні знаки і (або) інші права на інтелектуальну власність тощо.

Згідно з п. 8 зазначеного вище розділу: «... Якщо ваші матеріали порушують справжні умови використання, ви можете понести юридичну відповідальність за розміщення таких матеріалів».

Згідно п. 3 розділу «Повідомлення про порушення авторських та інших прав інтелектуальної власності»: «У разі неодноразового порушення прав на інтелектуальну власність інших осіб ми заблокуємо ваш акаунт, якщо вважатимемо це за доцільне» [152].

У свою чергу, політка соціальної мережі Facebook базується на зацікавленості даної соціальної мережі в допомозі користувачам у питаннях захисту їх прав інтелектуальної власності. Положення про права та обов'язки користувачів Facebook не допускає розміщення матеріалів, що порушують права на інтелектуальну власність третіх осіб, включаючи авторські права і права на знаки товарів і послуг [307, с. 252]. Слід звернути увагу на п.4 Користувацької угоди, згідно з яким деякий контент, яким користувач ділиться або завантажує, наприклад, фотографії або відео, може бути захищений законами про інтелектуальну власність. Користувач володіє правами на інтелектуальну власність (такими як авторські права або торгові марки) щодо будь-якого такого контенту, який створює і яким ділиться у Facebook та інших використовуваних продуктах компанії Facebook. Ніщо в зазначеній Угоді не позбавляє користувача прав на його контент. Таким чином користувач має право вільно ділитися своїм контентом з іншими людьми де завгодно. Однак для надання послуг Facebook просить, щоб користувачі

надавали юридичні дозволи (відомі як «ліцензія») на використання цього контенту.

Зокрема п.5 передбачає, що при опублікуванні користувачем контенту, який є об'єктом прав на інтелектуальну власність у Facebook або ділиться таким контентом, користувач автоматично передає соціальній мережі невиключну, що не вимагає ліцензійних відрахувань, що діє по всьому світу ліцензію з правом передачі та видачі субліцензій на зберігання, використання, поширення, зміну, запуск, копіювання, публічне виконання або показ, переклад контенту і створення похідних робіт на його основі. Дія цієї ліцензії закінчується, коли контент буде видалений із систем Facebook [104]. Щоправда, під сумнівом залишається дієвість такої норми на практиці функціонування соціальної мережі.

Щодо розвитку вищезазначених положень Facebook також відмічає, що у зв'язку з тим, що закони різних країн можуть відрізнятися, основними нормами права про авторське право та товарний знак є нормативно-правові акти Бюро охорони авторських прав США або Всесвітньої організації з охорони інтелектуальної власності (WIPO) [38].

Ліцензійна угода аналогічної до Facebook мережі «ВКонтакте» виражає власний погляд адміністрації сайту на проблему захисту авторських прав: «Ліцензіат має право ... відтворювати елементи соціальної мережі у вигляді розміщеної в ній інформації і контенту для особистого використання за допомогою копіювання в пам'ять свого персонального комп'ютера і/або мобільного пристрою (скачування). У тому випадку, якщо елементи контенту є об'єктом авторських прав або особистими зображеннями (фотографіями) інших Ліцензіатів або третіх осіб, Ліцензіат при такому їх відтворенні зобов'язаний додатково отримувати згоду таких осіб» (п. 4.1.2);

«Ліцензіатові заборонено ... відтворювати, поширювати, переробляти в комерційних чи некомерційних цілях елементи Соціальної мережі, що є об'єктом авторських прав Ліцензіара, інших Ліцензіатів або третіх осіб, при відсутності дозволу відповідних правовласників на вчинення даних дій «(п. 4.2.1) [126].

Таким чином, соціальна мережа «ВКонтакте» формально забороняє будь-яке використання або переробку об'єктів інтелектуальної власності без згоди власників відповідних прав. З формальної точки зору для такого використання відноситься навіть перегляд інформації на сайті, оскільки при цьому виробляється копіювання інформації в пам'ять комп'ютера або мобільного пристрою (кешування) [337, с. 122].

Як бачимо, майже в усіх розглянутих соціальних мережах наявні превентивні саморегулятивні позасудові заходи для запобігання порушенням прав інтелектуальної власності та механізми їх підтримки [307, с. 256], однак транснаціональний характер використання об'єктів інтелектуальної власності, іноді приводить до неможливості застосування тих чи інших норм національних законодавств [77, с.164]. Розглянемо порядок правового регулювання зазначених відносин за національним законодавством.

Згідно ст. 423 ЦК України Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) «право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності»;
- 2) «право перешкоджати будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності»;
- 3) «інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом» [324].

Згідно положень ст. 435 ЦК України «автором твору науки, літератури чи мистецтва визнається особа, творчою працею якої він створений. За відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, зазначена звичайним способом як автор на оригіналі або примірнику твору (презумпція авторства)» [324].

Перелік об'єктів авторських прав наданий у статті 433 ЦК України, де зазначено, що «об'єктами авторських прав є літературні та художні твори; лекції, промови, проповіді та інші усні твори; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні, інші сценічні твори; музичні твори (з текстом або без тексту); аудіовізуальні твори; твори живопису, архітектури, скульптури та графіки; фотографічні твори; твори ужиткового мистецтва; ілюстрації, карти, плани, ескізи і пластичні твори, що стосуються географії, топографії, архітектури або науки; переклади, адаптації, аранжування та інші переробки літературних або художніх творів; збірники творів, якщо вони за добором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності; комп'ютерні програми; інші твори» [324].

З вищезазначеного випливає, що для надання захисту новому об'єкту матеріального світу (результату творчої діяльності) необхідно, щоб даний об'єкт був створений творчою працею автора. У цьому випадку такий об'єкт буде розглядатися в більш широкому сенсі як результат інтелектуальної діяльності і, в більш вузькому розумінні як твір.

Відповідно до узгоджених заяв щодо ст. 1 (4) Договору ВОІВ про авторське право [74] та ст. 7, 11, 16 Договору про виконання і фонограми, процес оцифрування ототожнюється з відтворенням, а у Зеленому документі (Green Paper), прийнятому Комісією ЄС 19.07.1995 р., що враховувався при розробленні зазначених Договорів, визначається,

що термін «відтворення» слід застосовувати й у випадку застосування цифрових технологій [37].

Згідно ст. 52 Закону України «Про авторські та суміжні права» в якості цивільно-правових способів захисту авторського права і суміжних прав визначаються: 1) судовий захист; 2) визнання та поновлення прав, у тому числі заборона дії, що порушує авторське право і (або) суміжні права чи створює загрозу їх порушення; 3) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 4) припинення підготовчих дій до порушення авторського права і (або) суміжних прав; 5) прийняття інших, передбачених законодавством заходів, пов'язаних із захистом авторського права та суміжних прав [192].

Як вбачається з попередньої тези, окрім завдання матеріальної шкоди, виникає, як правило, і моральна шкода, які надають право володільцю вимагати відшкодування не тільки матеріальних збитків від порушення немайнових прав інтелектуальної власності, а й моральних (зазвичай у формі грошової компенсації).

Наступною категорією розповсюджених творів, що поширюються в соціальних мережах, є: фотографії, карти, схеми, діаграми тощо [192].

Як впливає з міжнародної практики, питання про авторське право автора на фотографії не піддаються сумніву, питання полягає лише в тому – як захистити авторські права, які страждають від копіювання та використання цифрових фотографій у соціальних мережах.

Прикладом захисту зазначених прав є справа щодо отримання компенсації за використання фото без згоди автора гаїтянським фотографом Даніелем Морель, який на своєму профілі в Twitter розмістив репортажні фотографії подій, пов'язаних з великим землетрусом, що стався на Гаїті в 2010 році. Деякі з цих фото були тоді без його згоди опубліковані на обкладинках газет по всьому світу. У зв'язку з чим Даніель Морель звернувся до суду, де відповідачами

виступали фотобанк Getty Images і інформагентство Agence France-Presse. Так, суд Manhattan jury, присудив Agence France-Presse та Getty Images сплатити компенсацію фотографу у розмір 1,2 млн доларів [13]. Однак слід підкреслити, що така ситуація мала місце за кордоном, а яка ситуація в Україні і чи існує судова практика щодо захисту прав інтелектуальної власності в соціальних мережах, варто дослідити.

У рішенні Жовтневого районного суду м. Запоріжжя, публікація в соціальній мережі Вконтакте на сторінці, власником якої є позивач, використано фотографії без дозволу автора та опубліковано в книзі «Запорізький край», що є порушенням майнових авторських прав [230]. Відповідно до фабули судового акту Позивач, який є професійним фотографом з 1998 р., звернувся до суду з позовом до ТОВ «Видавницька компанія «Дике поле», про відшкодування майнової (12 тис. грн.) та моральної шкоди (10 тис. грн), завданої внаслідок порушення авторського права. Позов мотивовано тим, що відповідач здійснив неправомірне використання фотографічних зображень шляхом опублікування їх у книзі «Запорізький край» без зазначення позивача автором або членом редакційної колегії та без сплати авторської винагороди. На підтвердження розміщення та публічного показу цього твору суд врахував пояснення третьої особи у справі, яка пояснила суду, що фотопроект був публічним проектом і, окрім першої авторської виставки у 2010 році, демонструвався ще декілька разів, на відкритті нової черги громадського скеледрому на Першій Ливарній, 17 у 2015 р. та Турфорумі у Козак-палац у 2017 р., за погодженням з автором та публічним повідомленням про авторство, був номінований на «Відзнаку Асамблеї діячів культури». Тобто, авторство фотопроекту ніхто не приховував. Рішенням суду, з відповідача стягнуто на користь позивача 12 000 грн матеріальної шкоди та 10 000 грн моральної шкоди.

Статтею 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» передбачено, що «частина твору, яка може використовуватись самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього закону. Використання твору без дозволу суб'єкта авторського права є порушенням авторського права, передбаченим п. «а» ст. 50 Закону, у зв'язку з яким п. «г» ч. 2 ст. 52 цього ж Закону визначено можливість притягнення винної особи до відповідальності у вигляді сплати компенсації в розмірі від 10 до 50 000 мінімальних заробітних плат» [192].

Отже, з боку відповідача мало місце здійснення публічного показу контрафактного примірника твору, чим допущено порушення виключних майнових прав позивачів [214]. Аналогічна правова позиція закріплена в рішенні Шевченківського районного суду м. Києва від 3 жовтня 2017 року у справі №761/35397/16-ц [247], постанові ВГСУ від 18.04.2017 року по справі № 918/216/16 [179] та в постанові ВГСУ від 13.03.2016 р. у справі №918/186/17 [178].

Соціальні мережі використовуються учасниками безоплатно, однак вони все частіше стають майданчиком і для поширення комерційної інформації, яка пов'язана з використанням засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу [159, с. 23]. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [207], власнику свідоцтва належить виключне право використовувати знак для товарів і послуг. Виходячи з цього, під торгівельної маркою або знаком для товарів і послуг є позначенням, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб [207]. Тобто, такий знак виконує функцію індивідуалізації та створює асоціації у користувачів із товарами певного виробника [39, с. 26].

Таке позначення може відтворюватися у різні способи: в якості графічних матеріалів, мультимедійних матеріалів або мати текстове

відображення. У свою чергу, текстове відображення у соціальній мережі має дві форми: або у якості наповнення контенту персональної сторінки, та/або в якості засобу адресації ресурсів (відтворення у доменному імені) [124, с. 902].

Результат поширення такого об'єкта у соціальній мережі має економічний ефект прямої або опосередкованої дії. Зокрема, на сторінках мережі може міститись інформація про товар із пропозицією його купити, про послуги з відповідним посиланням про те, де її можна отримати, про рекламні акції, знижки, які спонукатимуть споживача придбати товар [159, с. 133].

Відповідно до ч. 4 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [207] використанням знака визнається:

нанесення його на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару з зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорту (ввезення) та експорту (вивезення);

застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;

застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака [207].

Для демонстрації рівня розвитку практики з питань захисту прав на товарні знаки, доцільним вбачається наведення рішення Трускавецького міського суду Львівської області від 1.06.2018 року у справі № 457/22/18

про припинення порушення прав на зареєстрований знак за позовом ОСОБИ_1 до благодійної організації «Міжнародний благодійний фонд «Пванто». Розглядаючи справу, суд дійшов висновку, що Позивачу відповідно до Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір, зареєстрованого 26.06.2013 року належить графічне зображення «ІНФОРМАЦІЯ_1». 25.03.2014 року в Державному реєстрі патентів України на промислові зразки зареєстровано патент на промисловий зразок НОМЕР_5 логотип «ІНФОРМАЦІЯ_1». На підтвердження заявлених вимог позивач зазначив, що відповідачі використовують зареєстрований позивачем торговий знак у рекламних проспектах, плакатах, оголошеннях, випуску друкованих матеріалів, зйомці відеороликів із відображенням торговельного знака «ІНФОРМАЦІЯ_1», що прослідковуються з інформації, розміщеній у соціальних мережах, зокрема, на Youtube-каналі, Facebook, веб-сайтах тощо, що є порушенням його майнових прав. Причому знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака. Словесне позначення відповідачів ідентичні зареєстрованому знаку. Загалом позначення «ІНФОРМАЦІЯ_1» чи «ІНФОРМАЦІЯ_7», що використовуються Відповідачами, настільки схожі на знак для товарів і послуг «ІНФОРМАЦІЯ_1», що їх можна сплутати. Як доказ використання торговельного знаку, позивачем надано скріншоти з соціальних мереж. Отже, суд кваліфікував діяльність із поширення інформації з використанням торгової марки у соціальній мережі як таку, яка мала на меті введення в оману споживачів та задовольнив позовні вимоги у повному обсязі [245].

Аналогічна правова позиція закріплена в рішенні Печерського районного суду м. Києва від 9 серпня 2019 року №757/13485/19-ц, яким задоволено позовні вимоги про визнання недійсним свідоцтва на знак для

товарів та послуг [237]; в рішенні Солом'янського районного суду м. Києва від 25 вересня 2015 року № 760/27626/14-ц щодо визнання торговельної марки добре відомою в Україні, визнання свідоцтва України на знак для товарів і послуг недійсним повністю, припинення незаконного використання добре відомої торговельної марки в доменних іменах та передачу їх на користь АСОС Плс [241] та декількох інших.

Порушення прав на знак для товарів і послуг у разі реалізації товарів через сторінку в соціальній мережі з використанням знаку для товарів і послуг можливе також особою, яка не є власником прав на нього. Приклад такого порушення міститься в рішенні Солом'янського районного суду від 24.12.2014 у справі № 760/26510/14-ц. Суд визнав порушенням розміщення у мережі Інтернет, у тому числі на сторінках соціальних мереж Facebook; Instagram; Twitter; VK, ювелірних виробів для продажу. Усі товари були марковані знаком для товарів і послуг, права на які належали іншій особі. Вирішуючи дану справу, суд виходив із того, що реалізовувати товари, марковані знаком для товарів і послуг, у тому числі і через сторінки соціальних мереж можуть тільки ті суб'єкти, які мають такі права, підтверджені свідоцтвом [240; 39, с. 35].

У науковій та фаховій літературі виділяють дві форми використання позначень торговельних марок: традиційну та нетрадиційну. До традиційних відносять рекламу, замовлення та поставки, до нетрадиційних – використання у якості найменувань своїх доменів власних фірмових найменувань або торговельних марок. Метою цього є створення і підтримання у споживача асоціативного зв'язку між своєю діяльністю і змістом своїх сайтів [49, с. 52, 54].

Цікавим є факт реєстрації прав на торговельну марку за допомогою бота-реєстратора «PatentBot» – бот-реєстратор торгових марок в месенджері Facebook. З його допомогою можна зареєструвати торгову марку протягом 10-15 хвилин. PatentBot вже працює в Україні і в США.

У найближчих планах команди – країни ЄС і Китай. Власники першої в Україні торгової марки, офіційно зареєстрованої через PatentBot, на початку 2018 року отримали документи, що підтверджують успішне завершення процесу реєстрації. Торгова марка була зареєстрована за прискореною процедурою – за 4,5 місяці [54].

Ще одним об'єктом захисту прав інтелектуальної власності в соціальних мережах є бази даних, поняття якого не закріплено ані в ЦК України [324], ані в Законі України «Про захист авторських і суміжних прав» [192], що було б доцільним. Однак у ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації» [206] під базами даних визначено йменовану сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній області. На нашу думку, під базами даних варто розуміти представлену в об'єктивній формі сукупність самостійних матеріалів, систематизованих таким чином, щоб ці матеріали могли бути знайдені і оброблені за допомогою інформаційних технологій.

Що стосується способів захисту порушених прав інтелектуальної власності, то їх умовно можна поділити на дві категорії: юрисдикційні (ті що використовуються в судовому порядку) та неюрисдикційні (безпосереднього звернення до суду).

Відносно першої групи, то порядок звернення до суду за захистом свого порушеного права чітко передбачений чинним цивільним законодавством, відступ від якого є неприпустимим.

За для захисту у такий спосіб свого порушеного права перед особою постає завдання доказування перед судом:

- 1) факту порушення права особи;
- 2) факт порушення права саме особою, яку було притягнуто в якості відповідача;

3) надання доказів щодо факту завдання шкоди (як матеріальної, так і моральної);

4) причинно-наслідковий зв'язок між недодержанням законодавства та настанням збитків;

5) доведення вини особи [124, с. 903].

Характеризуючи другу категорію зазначимо наступні способи, це:

1) звернення до власника соціальної мережі з проханням заблокування дій, які порушують права особи на підставі чинного законодавства;

2) звернення до порушника через повідомлення з проханням припинити порушення права, направлення претензій та вимог щодо можливої компенсації на відшкодування завданих збитків;

3) звернення з пропозицією укладення договору щодо використання об'єктів інтелектуальної власності на комерційній основі;

4) звернення зі скаргою (повідомленням) про факт порушення інтелектуальних прав особи до: Антимонопольного комітету України, Державної служби інтелектуальної власності України.

Отже, звертаючись до положень чинного законодавства щодо захисту прав інтелектуальної власності, якими охороняються як майнові, так і немайнові права власника, відмітимо, що існує достатньо широкий перелік способів захисту, який при реалізації дійсно дозволяє відновити порушені права. Однак, на практиці виникає багато складнощів для реалізації зазначених способів у зв'язку з важкістю доказування обставин порушеного права (як при встановленні особи порушника, так і при доведенні самого факту порушення), яке покладається на особу.

На підставі проведеного дослідження вбачається за необхідне введення спеціального законодавчого регулювання порядку використання соціальних мереж, що дозволить, в першу чергу, захистити права користувачів у разі порушення їх прав інтелектуальної власності

поза залежністю від того, чи є власник соціальної мережі іноземцем чи громадянином України. Кожен користувач соціальної мережі має пам'ятати, що створивши обліковий запис у соціальній мережі, приймаючи положення його використання (навіть, у разі не ознайомлення з ними) приймає на себе обов'язки не порушувати немайнові права інтелектуальної власності інших осіб та в разі вчинення таких дій, відшкодувати завдану шкоду.

2.3. Спростування недостовірної інформації в соціальних мережах

Закріплення та гарантування свободи слова в широкому сенсі є однією з найважливіших характеристик розвитку цивілізованого модерного суспільства. Принципова важливість свободи слова підтверджується наданням їй найвищого статусу шляхом закріплення у Преамбулі Загальної декларації про права людини 1948 р. як однієї з чотирьох невід'ємних свобод: «люди матимуть свободу слова та переконань і будуть вільні від страху та нестатків».

Ст. 19 Загальної декларації про права людини закріплює, що «кожна людина має право на свободу переконань та їх вільне вираження; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [81].

Відповідно до ст. 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів і переконань. Ст. 32 Конституції України передбачено, що «кожному гарантується судовий захист права спростування недостовірної інформації про себе і членів сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної та моральної

шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [103].

Здійснення цих прав може бути обмежене законом лише в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадянського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Специфіка та механізми реалізації даного права розкриваються у галузевому законодавстві. Так, відповідно до ст. 302 ЦК України фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію [324], а відповідно до ч. 1 та 2 ст. 16 ЦК України «кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб» [324].

Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і Першого протоколу та Протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції, «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [100].

Свобода вираження поглядів (зовнішня свобода або *forum externum*) не є абсолютним правом на відміну від свободи думки (внутрішня свобода або *forum internum*) Здійснення цієї свободи пов'язане з певними обов'язками та відповідальністю і підлягає певним обмеженням.

Докладний аналіз чинного законодавства, норм міжнародного права, судової практики та рішень ЄСПЛ свідчить про неабсолютний характер меж реалізації права на свободу слова та вільне вираження своїх поглядів і переконань. Здійснення зовнішньої свободи (свободи вираження своїх поглядів) через її взаємозв'язок з обов'язками і відповідальністю може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі, для захисту репутації або прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або підтримання авторитету і безсторонності суду і є необхідним у демократичному суспільстві.

Так, відповідно до ст. 68 Конституції України, «кожен зобов'язаний неухильно дотримувати Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань відповідає обов'язок не поширювати про особу недостовірну інформацію та таку, що ганьбить її гідність, честь чи ділову репутацію» [103].

Як зазначено в рішеннях Європейського суду з прав людини (справи Лінгенса, Де Гаєс і Гійзелєс, Гудвіна, Прагер і Обершлік) «свобода вираження поглядів, гарантована п. 1 ст. 10, становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов реалізації кожної особи. За умови додержання п. 2 свобода вираження стосується не лише тієї «інформації»

чи тих «ідей», які отримані належним чином або розглядаються як необразливі чи незначні, а й тих, що викликають образу, обурення або неспокій. Такими є вимоги плюралізму, терпимості й широти поглядів, без яких «демократичне суспільство» неможливе» [281].

Комунікація суб'єктів цивільного права в соціальних мережах, а також інші дії, пов'язані з веденням персональної сторінки в соціальній мережі, прямо або опосередковано пов'язані з поширенням певної інформації. Дослідження питань спростування недостовірної інформації неможливе без аналізу властивостей інформації, що розміщується в соціальних мережах.

Чинна редакція Закону України «Про інформацію» як базового нормативно-правового акту в інформаційній сфері, надає таке визначення інформації – як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Цим Законом передбачений поділ інформації за її змістом на такі види: інформація про фізичну особу, інформація довідково-енциклопедичного характеру, інформація про стан довкілля (екологічна інформація), інформація про товар (роботу, послугу), науково-технічна інформація, податкова інформація, правова інформація, статистична інформація, соціологічна інформація та інші види інформації [203].

Пришвидшення темпів створення та збільшення кількості створюваної інформації в національному інформаційному просторі загалом є позитивним явищем, оскільки сприяє зміцненню вітчизняного інформаційного потенціалу. Однак, попри позитивні результати, національний інфопростір переповнюється інформацією, яка не є суспільно значущою, не відповідає критеріям вичерпності та достовірності. Дана обставина зумовлюється активною участю в інфотворенні некваліфікованих або ж малокваліфікованих ентузіастів.

Одночасно зростаючі масиви малоякісної та неякісної інформації ускладнюють пошук і ефективне використання необхідної інформації. Соціальні мережі в сучасному світі виступають тим сегментом інформаційного поля, де тенденція зниження якості інформації стала найбільш помітною [161].

Серед порад безпечного користування у фаховій літературі найчастіше згадуються фільтрування персональної інформації, що розміщується в соціальних мережах (не вказувати свої персональні дані, інформацію, що стосується близьких людей, родичів); використання антивірусного та антифішингового програмного забезпечення на ПК; не заповнення полів з даними, які пропонує заповнити соціальна мережа (адреси навчання, роботи, проживання і ін.) [148, с.144].

Шкідливий характер інформації, розміщеної в соціальній мережі може зумовлювати порушення прав осіб щодо яких інформація поширюється. Конституційні гарантії захисту від поширення недостовірної інформації покликані не лише попереджувати правопорушення, але й відновлювати порушені права. Так, відповідно ч. 3 ст. 32 Конституції України: «Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [103].

Відповідно до п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» «фізична чи юридична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї недостовірної

інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації» [209].

Спростування недостовірної інформації в соціальних мережах – ефективний захід поновлення прав користувача соціальної мережі та спосіб притягнення до відповідальності порушника шляхом зобов'язання вчинити дії, що містять ознаки негативних для репутації особи, що спростовує інформацію

Чинний ЦК України, на відміну від Цивільного кодексу Української РСР 1963 року, передбачив статтю щодо відшкодування моральної шкоди, заподіяної поширенням відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, без їх попереднього спростування. Отже, «особа, чиї права або інтереси порушено поширенням недостовірної інформації, має право з урахуванням правил ЦПК України або ГПК України подавати до суду об'єднані позовні вимоги про відшкодування моральної шкоди, завданої їй поширенням, та про спростування недостовірної інформації чи окремо будь-яку з цих вимог за власним вибором» [65; 325].

При розгляді справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення, наявність якого може бути підставою для задоволення позову, є сукупність таких обставин: а) поширення інформації, тобто, доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб; б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності; г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [209].

Під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації, поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Згідно з ч. 3 ст. 277 ЦК України «негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного (презумпція добропорядності)» [324].

Негативною слід вважати інформацію, в якій стверджується про порушення особою, зокрема, норм чинного законодавства, вчиненні будь-яких інших дій (наприклад, порушення принципів моралі, загальновизнаних правил співжиття, неетична поведінка в особистому, суспільному чи політичному житті тощо) і яка, на думку позивача, порушує його право на повагу до гідності, честі чи ділової репутації.

Спростування поширеної недостовірної інформації повинно здійснюватися незалежно від вини особи, яка її поширила.

Крім того, ст.12 Загальної декларації прав людини, передбачено, що «ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [81].

Відповідно до ч.1 ст.30 Закону України «Про інформацію» «ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень» [203]. Частиною 2 зазначеної статті Закону передбачено, що «оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведеності їх правдивості».

У пунктах 18 та 19 постанови Пленуму Верховного Суду України №1 від 27 лютого 2009 року «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [209] зазначено, що «згідно з положеннями статті 277 ЦК [324] і статті 10 ЦПК [325] обов'язок довести, що поширена інформація є достовірною, покладається на відповідача, проте позивач має право подати докази недостовірності поширеної інформації».

Позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначати характер такої інформації та з'ясовувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням. Для вирішення цих та інших питань варто звернутись до судової практики».

Зокрема, при розгляді цивільної справи № 761/13156/16-ц від 22 лютого 2017 р. Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ про захист честі, гідності, спростування поширеної недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди. Так, позивач звернувся до суду з позовом проти товариства з обмеженою

відповідальністю «Телерадіокомпанія «112-ТВ» та Відповідача 1 за захистом свого порушеного права. Позовні вимоги обґрунтовував тим, що на сторінці Facebook відповідача 1 була розміщена недостовірна інформація про позивача, в подальшому зазначена інформація була поширена відповідачем ТОВ «Телерадіокомпанія «112-ТВ» на веб-сайті: <http://ua.112.ua> телеканалу «112» із фіксацією скрін-шоту на інтернет-сторінці Відповідача 1 у соціальній мережі Facebook [226].

Позивач зазначав, що вищезазначена інформація відносно нього є неправдивою, образливою, оскільки принижує його честь і гідність, звинувачуючи його у низьких моральних якостях та фактично у вчиненні кримінального правопорушення, за яке передбачена кримінальна відповідальність. Вищезазначена інформація була поширена серед необмеженого кола людей, що додатково спричинило позивачу моральні страждання.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Києва від 20 травня 2016 року позов задоволено частково. Рішенням апеляційного суду м. Києва від 11 серпня 2016 року рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення, яким у задоволенні позову відмовлено. Касаційну скаргу було частково задоволено і звернули увагу, що при новому розгляді справи апеляційному суду слід з'ясувати подані позивачем докази про поширення відповідачем про нього недостовірної, на його думку, інформації, чи є викладена в соціальній мережі «Facebook» інформація фактичним твердженням чи оціночним судженням [226]. Однак, Рішенням апеляційного суду міста Києва від 12 липня 2017 року у задоволенні позовних вимог було відмовлено (Зазначаючи. Що доменне ім'я facebook.com є приватним доменним іменем другого рівня в домені com, який є загальним доменом верхнього рівня. Доменне ім'я facebook.com не відноситься до українського сегменту Інтернет. Адреса facebook не належать до адресного простору

українського сегмента мережі Інтернет, адміністрування цих доменних імен в Україні не здійснюється. Доказів на підтвердження того, що веб-сайт: <http://ua.112.ua> на якому була поширена інформація про позивача: ІНФОРМАЦІЯ_1 на веб-сайті, належить відповідачу ТОВ «ТРК «112-ТВ» позивачем не надано) [226].

Абсолютно протилежна позиція прослідковується у постанові Верховного Суду у справі № 761/8035/16-ц від 28.03.2018 р. про захист честі, гідності та ділової репутації, спростування недостовірної інформації, відшкодування моральної шкоди [181]. Позовна заява мотивована тим, що 16 жовтня 2015 року Відповідач на його власній сторінці у соціальній Інтернет-мережі Facebook опублікував інформацію неправдивого змісту. Посилаючись на те, що опублікована інформація порушує особисті немайнові права та завдає шкоди діловій репутації, позивач просив суд визнати поширену інформацію недостовірною, зобов'язати Відповідача припинити поширювати та видалити з власної сторінки у Facebook вищезазначену інформацію, зобов'язати Відповідача спростувати вищезазначену інформацію шляхом повідомлення на власній сторінці у Facebook про ухвалене рішення та опублікувати на власній сторінці текст резолютивної частини рішення на наступний день з моменту набуття ним законної сили, а також стягнути на користь позивача в рахунок відшкодування моральної шкоди 47720,00 грн.

Рішенням Святошинського районного суду міста Києва від 27 січня 2017 року позовні вимоги задоволено частково. Визнано порушеним немайнове благо позивача, що принижує його честь, гідність та ділову репутацію в інформації, яка поширена 16 жовтня 2015 відповідачем на персональній сторінці у соціальній мережі Facebook. Зобов'язано Відповідча розмістити на його персональній сторінці у соціальній мережі Facebook з доменним ім'ям ІНФОРМАЦІЯ_1 не пізніше 10 днів з дня набрання рішенням законної сили резолютивну частину даного рішення

(без зазначення персональних даних осіб щодо місця реєстрації та реєстраційний номер облікової картки платника податків). В іншій частині позовних вимог – відмовлено [239].

26 квітня 2017 року рішенням апеляційного суду міста Києва рішення Святошинського районного суду міста Києва від 27 січня 2017 року скасовано у частині задоволених позовних вимог і ухвалено у цій частині нове рішення, яким позивачу відмовлено в задоволенні позовних вимог.

19 жовтня 2017 року ухвалою колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ суд касаційної інстанції погодився з висновками суду апеляційної інстанції про відсутність правових підстав для втручання у право відповідача на поширення інформації, яка хоч і містить некоректні висловлювання, але не підлягає спростуванню, а отже, і задоволення заявлених позовних вимог, оскільки чинним законодавством не передбачена можливість притягнення до відповідальності за висловлювання оціночних суджень. Вони, як і думки, переконання, судження, критична оцінка певних фактів і недоліків не можуть бути предметом судового захисту, оскільки будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів не можуть бути перевірені на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів), а офіційні особи органів державної влади мають бути толерантними до різкої, навіть некоректної критики [301]. Аналогічні рішення винесено судами у справах: Подільським районним судом м. Києва від 15 листопада 2013 року № 758/12372/13-ц про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди (позовні вимоги задоволено частково, зобов'язано відповідача спростувати недостовірну інформацію, видалити інформацію, що принижує честь, гідність, ділову репутацію позивача, зі своїх персональних сторінок у соціальних мережах Facebook

та Twitter, стягнуто моральну шкоду у рекордному розмірі 50 тис. грн) [238]; Богунського районного суду міста Житомира від 5.04.2018 р. №295/11378/17 про захист честі, гідності та ділової репутації (позовні вимоги задоволено, зобов'язано відповідача спростувати недостовірну інформацію, видалити інформацію, що принижує честь, гідність, ділову репутацію позивача, зі своєї персональної сторінки у соціальній мережі Facebook) [225].

Наведені судові рішення дають підстави дійти висновку, що вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначити характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням, встановити факт поширення недостовірної інформації та факт того, що поширена інформація стосується саме особи позивача, а також, що поширена інформація порушує особисті немайнові права особи позивача або перешкоджає повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право. При цьому саме позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем.

Спростованою може бути інформація, яка містить відомості про події та явища (факти), яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені). У будь-якому випадку це має бути інформація, істинність якої можна перевірити. Існування таких фактів не залежить від їх суб'єктивного сприйняття чи заперечення через думки та погляди особи.

Вільне висловлення думок є важливим чинником повноцінного розвитку особистості в суспільстві, як і здатність особи сприймати заперечення, спонукання, заохочення через думки та ідеї, висловлені іншими людьми.

Розглянувши касаційну скаргу у справі № 369/1052/16-цвд 08 травня 2018 року про захист честі, гідності, ділової репутації та

спростування недостовірної інформації Верховний Суд виніс наступну правову позицію: «У разі, якщо позивачем у справі є публічна особа, то суд, розглядаючи і вирішуючи справу про захист його гідності, честі чи ділової репутації, повинен ураховувати положення Декларації, а також рекомендації, що містяться в Резолюції № 1165(1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи [187] про право на недоторканність особистого життя (далі – Резолюція).

У Резолюції зазначається, що публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграють певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі).

У статтях 3, 4, 6 Декларації вказується, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади або здійснюють публічну владу на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами. У зв'язку з цим межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

Проте, ухвалюючи рішення у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації публічної особи, суд також повинен дотримуватись

основоположних принципів права, зокрема презумпції невинуватості [188].

Актуальним прикладом вирішення справи про визнання недостовірною інформації, коли відповідачем визнано факт розміщення такої інформації на власному ресурсі та встановлено особу власника такого ресурсу, може слугувати рішення Кельменецького районного суду Чернівецької області від 15 лютого 2019 року по справі № 722/868/18 [232].

Проте, може мати місце ситуація, коли відповідач заперечуватиме факт розміщення ним «спірного контенту» в мережі Інтернет, тим паче у разі видалення цього контенту на момент вирішення спору. У цьому випадку важливим моментом є фіксація факту розміщення такого контенту в мережі.

Багато сучасних авторів виділяють дві основні проблеми в боротьбі з порушеннями в мережі Інтернет: проблему у визначенні порушника і проблему у фіксації доказів. Визначення порушника – це загальна проблема, а не тільки при посяганні на нематеріальні блага і при порушенні особистих немайнових прав.

Прикладом такої ситуації із задоволення позову про захист честі, гідності та ділової репутації, коли відповідачем заперечувався факт розміщення ним «спірного контенту» на веб-сайті відео-хостингу «YouTube» та в соціальних мережах є рішення Краматорського міського суду Донецької області від 30 серпня 2018 року по справі № 234/15675/17 [235], залишеним без змін постановою Донецького апеляційного суду від 28 січня 2019 року [185], яким було стягнуто моральну шкоду 20000 гривень, витрати за експертні висновки щодо фіксації контенту 7160 гривень, витрати на професійну правничу допомогу 20700 гривень.

Згідно з абзацом третім ч. 4 ст. 277 ЦК України «якщо особа, яка поширила недостовірну інформацію, невідома, фізична особа, право якої

порушено, може звернутися до суду з заявою про встановлення факту недостовірності цієї інформації та її спростування» [325].

Так, рішенням Суворовського районного суду м. Одеси від 11 лютого 2019 року по справі № 523/10766/18 [243] задоволено заяву позивача про встановлення факту недостовірності інформації, розміщеної на веб-сайті, оскільки на думку суду, з урахуванням роз'яснення п.13 Постанови пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи «від 27.02.2009 року за №1, це є єдиним законним способом відновити порушені права.

Проте, існує й судова практика, коли суд відмовляє у відкритті провадження за заявою про встановлення факту недостовірності інформації та її спростування, посилаючись на те, що заявником не було реалізовано право на отримання інформації щодо встановлення належного відповідача в судовому порядку [303] або ж посилається на необхідність подання до суду довідки Консорціуму «Український центр підтримки номерів і адрес» з відомостями про власника веб-сайту (або неможливість його встановлення) або надання до суду обґрунтованої заяви, чому отримання цієї довідки не є можливим [304].

На сьогоднішній день широке коло юридичних осіб та публічних фізичних осіб створюють власні YouTube-канали з метою поширення інформації про себе та трансляції особистої точки зору. Нерідко у випадках розміщення контенту, що може порушувати немайнові права осіб, виникає потреба встановлення власника такого каналу.

При вирішенні цього питання слід враховувати, що відеохостинг «YouTube» є багатокористувацькою платформою, а отже, користувачі мають теоретичну та практичну можливість створювати власні відео-канали в будь-якій кількості і без зазначення персональних даних. Фактичні дані власників каналів можуть бути відомі лише власнику веб-

сайту відеохостингу «YouTube» (Google LLC,), або приховані навіть від адміністратора.

Певний рівень конфіденційності авторів YouTube – одна з переваг хостингу та одночасно перепона при вирішенні спорів щодо відшкодування немайнової шкоди, завданої в межах простору YouTube.

При вирішенні спорів відповідач повинен спростовувати, що він є автором контенту на відповідному YouTube-каналі. Проте, доказом належності власнику ресурсу певного YouTube-каналу є розміщення на такому ресурсі гіперпосилання для переходу на YouTube-канал з ідентифікаторами власника цього ресурсу, оскільки таке налаштування може зробити лише останній.

Для прикладу, в рішенні Господарського суду м. Києва від 11 грудня 2018 року у справі № 910/6647/18 було визнано недостовірною та такою, що порушує особисте немайнове право інформацію, оприлюднену та поширену відповідачем на веб-сайті «Актуальна правда» (<http://appravda.com>) та на власному YouTube-каналі, зобов'язано спростувати поширену ним недостовірну інформацію та видалити її з веб-сайту «Актуальна правда» (<http://appravda.com>) та з веб-сайту «Youtube» (<http://youtube.com>), з відповідача стягнуто 125000 гривень збитків, 7161 гривень витрат на оплату судового збору та 98 340 гривень інших судових витрат [228].

З наведених позицій судової практики виділяємо проблеми вирішення спорів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації та спростування недостовірної інформації, які виявляються у різних підходах при вирішенні аналогічних справ, що свідчить про достатньо низькій рівень якості судової системи. Це пов'язано з тим, що національне законодавство не відображає сучасний стан розвитку інформаційних технологій та не регулює багато питань, пов'язаних з Інтернет безпекою в глобальній інформаційній мережі. Необхідний

перегляд чинного законодавства України з метою визначення особливостей та ознак інформаційної системи Інтернет як об'єкта правової охорони з урахуванням відповідних цивільно-правових способів регулювання суспільних відносин, а також визначити правовий статус кожного з учасників інформаційних відносин та механізм захисту честі, гідності та ділової репутації у випадку поширення відомостей за допомогою соціальних мереж [63, с. 126].

Задля правильного застосування судами ЦК України, міжнародного законодавства та практики ЄСПЛ, інших нормативних актів при розгляді справ про спростування недостовірної інформації, яка порушує право особи на захист честі, гідності та ділової репутації в соціальних мережах, є з'ясування правової природи терміно-понять «честь», «гідність», «ділова репутація», оскільки в доктрині і судовій практиці містяться різні визначення.

Поняття «честь» має два аспекти – зовнішній (об'єктивний) та внутрішній (суб'єктивний). Зовнішня оцінка честі завжди пов'язана з поняттями «репутація», «добре ім'я», «престиж» [287, с. 7]. Із зовнішнього боку, це моральна оцінка (визнання) діяльності, поведінки чи вчинків особи іншими людьми, а з другого боку, самооцінку, тобто розуміння та осмислення людиною свого суспільного призначення.

Тісно пов'язане з поняттям «честь» поняття «гідність», яке також може бути розглянуте з двох сторін: соціальної (об'єктивної) та індивідуальної (суб'єктивної). Соціальний аспект передбачає, що гідність є моральною цінністю та суспільною значущістю особистості. Гідність визначається соціальними відношеннями та напрямом і не залежить від людини. Індивідуальна сторона проявляється в усвідомленні та розумінні своєї гідності, як гідності людини, тобто особистості, представника певної спільності. У цьому аспекті гідність обумовлена можливістю особи відображати як об'єктивний світ, так і себе в цьому світі.

Ще однією категорією, яка потребує роз'яснення, є «ділова репутація». Так, «ділова репутація» – поняття, невіддільна від честі і гідності, оскільки дані категорії відображають певні соціальні відносини між громадянином і суспільством. Разом з тим на ділову репутацію вказує ознака оцінки суспільством ділових якостей суб'єкта.

Поняття «ділова репутація» поширюється як на фізичних, так і на юридичних осіб. Ділова репутація юридичних осіб, хоча і відноситься до числа нематеріальних і невідчужуваних благ, має властиві тільки їй особливості. Під ними мається на увазі:

- сприйняття особи в діловому середовищі: добре ім'я, культурні традиції, фірмове найменування, висока якість продукції або послуг, технологічна культура, стійкість зв'язків з постачальниками і споживачами, перспективність бізнесу, ефективність менеджменту, рівень кваліфікації персоналу, відсутність конфліктів із законом;

- це імідж, образ особи в очах широкої громадськості (клієнти, покупці, ЗМІ), що сформувався в результаті її діяльності [98, с. 260].

Організації створюють ділову репутацію власними зусиллями, тому вона є засобом їх індивідуалізації. Ділова репутація не статична, схильна до змін: підвищень і падінь. Вона може бути скоригована. Репутація організації залежить від зусиль усіх її співробітників і поширюється на кожного з них.

Найбільш часто підривається ділова репутація юридичних осіб шляхом оприлюднення іншими особами (зазвичай через ЗМІ або соціальні мережі) відомостей, що не відповідають дійсності або за допомогою розповсюдження власної реклами. У результаті нерідко відбувається серйозне зменшення вартості компанії, що приводить до негативних наслідків. Але знов ж таки в судовій практиці немає єдиних підходів у вирішенні зазначених категорій справ. Це пов'язано в першу чергу з тим, що перед юридичною особою постає низка труднощів:

- 1) доведення факту завдання шкоди, так як душевних страждань юридична особа відчувати не може;
- 2) обґрунтування розміру компенсації немайнової шкоди (оцінити грошовий еквівалент страждань, яких неможливо відчути);
- 3) доведення факту виникнення моральної шкоди внаслідок дій порушника (причинно-наслідковий зв'язок).

Рішення Вищого господарського суду України у 2006 році у справі № 4/66-1427(3/175-1790) [183] містить позицію суду, що належними доказами, що підтверджували б право на відшкодування моральної шкоди юридичної особи, можуть бути докази на підтвердження факту приниження ділової репутації, а не докази, що підтверджують факт завданих збитків. Як же довести факти приниження репутації, суд не надав роз'яснення».

У постанові Вищий господарський суд України у справі № 902/1138/15 від 19 квітня 2016 року заявив, що «приниження ділової репутації та зниження престижу юридичної особи є оціночними поняттями та їх не можна розрахувати математично. У разі поширення недостовірної інформації про особу, розмір моральної шкоди не може відображатися в матеріальних носіях інформації, інакше такі негативні наслідки мали б форму упущеної вигоди» [184].

У 2018 році Касаційний господарський суд при Верховному Суді у справі № 910/19001/17 вирішив, що «виписки з банківського рахунка не є документами, які повно відображають фінансовий стан підприємства та зміни в ньому, тому не підтверджують доводів компанії про зменшення прибутку й завдання цим моральної шкоди» [186].

Дослідивши доктрину та проаналізувавши судову практику у справах про захист честі, гідності та ділової репутації дійшли висновків, що нині чинне цивільне законодавство не відображає тенденцій розвитку інформаційного суспільства, у зв'язку з чим залишаються

неврегульованими питання, пов'язані з однаковим застосуванням норм у справах про захист честі, гідності та ділової репутації. Так, суди абсолютно порізному визначають доказову базу, порядок встановлення особи-правопорушника та розмір відшкодування моральної шкоди. Велика кількість судових справ закінчується негативними рішеннями для позивачів у зв'язку з необізнаністю суддів щодо порядку користування сучасним інформаційним простором та можливостями використання тих чи інших засобів доказування, в якості належних. Також, попри існування норми, яка передбачає відшкодування моральної шкоди в разі порушення ділової репутації юридичної особи, відсутній єдиний ефективний підхід при вирішенні судових справ із зазначеною категорією.

У зв'язку з чим вбачається необхідність перегляду існуючого законодавства з метою визнання особливостей та ознак соціальних мереж як складової інформаційного простору та як об'єкта правової охорони, визначення правового статусу кожного з учасників цивільних правовідносин та методик у врегулювання спорів щодо захисту честі, гідності та ділової репутації в разі розповсюдження недостовірної інформації в соціальних мережах.

РОЗДІЛ 3. ПІДСТАВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ПРИ ПОРУШЕННІ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

3.1. Поняття та підстави відшкодування моральної шкоди

Важливою характеристикою правової держави залишається рівень забезпеченості прав і свобод людини, стан верховенства загальнолюдських цінностей та права. Норми міжнародного права з приводу прав і свобод людини, наприклад, Загальна декларація прав людини [81], Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [100], передбачають необхідність забезпечення основних прав людини та визначають людину найвищою цінністю суспільства, а належне забезпечення її прав і свобод – головним обов'язком демократичної держави. Преамбулою до Загальної Декларації прав людини закріплено положення [81], згідно якого «визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру».

Згідно положень Конституції України, право на життя, здоров'я, честь і гідність відносяться до природних і невідчужуваних прав особи, що означає, серед іншого, наявність ефективних механізмів охорони та захисту цих прав з боку держави [103].

Відшкодування заподіяної шкоди є одним з ефективних способів захисту цивільних прав, передбачених ЦК України. Розвиток інформаційних технологій та трансформації в суспільстві зумовлюють розширення сфери потенційних порушень цивільних прав на відносини у віртуальному просторі, що актуалізує необхідність виконання функціональних завдань держави із забезпечення швидкого та ефективного відновлення порушених прав особи і відшкодування заподіяної шкоди [189, с. 160].

Моральна шкода є одним з видів шкоди, що може завдаватися особі внаслідок посягання на її нематеріальні блага і порушення її особистих немайнових прав. Заподіяння моральної шкоди є підставою для виникнення зобов'язання особи, яка заподіяла шкоду, відшкодувати завдану моральну шкоду.

Ряд положень Конституції України передбачають існування та гарантії реалізації суб'єктивного права на відшкодування моральної (немайнової) шкоди, серед яких:

- ч. 3 ст. 32 Конституції України: «Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації»;

- ст. 56 Конституції України: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень»;

- ч. 3 ст. 62 Конституції України: «У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням»;

- ч.2 ст. 152 Конституції України: «Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку» [103].

Моральна шкода може спричинятися як разом з матеріальною, так і окремо, при цьому, якщо моральна шкода завдана разом з матеріальною,

то така шкода відшкодовується разом (принцип відшкодування шкоди в повній мірі). Однак, у разі завдання тільки моральної шкоди, вона відшкодовується поза залежністю від настання майнової [56, с. 90-91].

Засади правового регулювання відносин з відшкодування моральної шкоди містяться і в чинному ЦК України. Так, відповідно до ст.23 ЦК України моральна шкода може проявлятися:

1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку зі знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Положеннями ст. 80 ЦК України передбачено, що, якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню [324].

В юридичній літературі поряд зі словосполученням «відшкодування шкоди» зустрічаємо також категорії «компенсація шкоди» [314, с.103-105], що корелюється з наявним в європейському законодавстві терміном «compensation» [36]. Компенсаційний характер відшкодування моральної шкоди є загальновизнаним, адже це прямо впливає з самої норми статті 23 ЦК України.

Однак, у цивільному законодавстві існують норми, які не лише розрізняють поняття «компенсації» і «відшкодування збитків», але й фактично протиставляють одне одному. Так, згідно з пунктом «г» частини першої ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні

права» суб'єкти авторського права і суміжних прав мають право звернутися до суду або до інших органів відповідно до їх компетенції і з метою захисту своїх авторських і (або) суміжних прав вимагати «відшкодування збитків (матеріальної шкоди), включаючи упущену вигоду або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права і (або) суміжних прав, або виплату компенсації». Ще більш чітко це протиставлення зазначених понять помітне у наступній частині (частина друга, пункт «г») ст. 52 Закону «Про авторське право і суміжні права», положеннями якої суду надане право постановити рішення чи ухвалу «про виплату компенсації, що визначається судом, у розмірі від 10 до 50000 мінімальних заробітних плат, замість відшкодування збитків або стягнення доходу» [192]. Як зазначає Т.С. Ківалова, термінологія повинна бути уніфікована з урахуванням загальних уявлень про відшкодування шкоди [91].

Багато авторів відзначають позитивну роль введення інституту відшкодування моральної шкоди в сучасне українське законодавство. Компенсація або відшкодування шкоди є загальновизнаним усталеним терміном, однак, з метою проведення всебічного та повного дослідження питань відшкодування моральної шкоди, завданої в соціальних мережах, вбачається доцільним проаналізувати підходи до визначення загального поняття «відшкодування (компенсація) моральної шкоди».

Чинне законодавство не передбачає визначення поняття «моральна шкода, однак, на підставі аналізу ст. 1167 ЦК України можна зробити висновок, що під моральною шкодою слід розуміти «фізичні або душевні страждання, завдані фізичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, якими порушуються її особисті немайнові права або які посягають на належне фізичній особі майно, а також приниження честі, гідності, ділової репутації фізичної або юридичної особи» [324].

У зв'язку з відсутністю визначення моральної шкоди в цивільному законодавстві Верховний суд України у своїй постанові виклав думку, що під моральною шкодою слід розуміти «втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб» [209].

Відповідно до позиції Верховного Суду моральна шкода може полягати, зокрема: «у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків. Під немайною шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності» [209].

В.П. Паліюк вважає, що під моральною (немайною) шкодою фізичній особі слід розуміти фізичні страждання і переживання, а також втрати немайнового характеру, завдані дією (бездіяльністю), які посягають на абсолютні нематеріальні блага (життя, здоров'я, гідність особистості, ділову репутацію, недоторканність особистого життя і ін.) громадянина або порушують його особисті немайнові права, пов'язані з майновими (право авторства, право на ім'я і ін.) і майнові права громадянина.

Відповідно до ст. 91 ЦК України юридична особа здатна мати такі ж цивільні права і обов'язки, що має і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Таким чином, юридична особа так само, як і фізична, має право на спростування недостовірної інформації (стаття 277 ЦК України) і право на недоторканність ділової репутації (стаття 299 ЦК України). Зокрема, відповідно до статті 299 ЦК України фізична особа має право на недоторканність своєї ділової репутації, тобто особа може звернутися до суду з позовом про захист своєї ділової репутації [324].

Однак, дискусійним у цивілістичній науці залишається питання відповідності моральної шкоди природі юридичної особи. Я.О. Куценко виступає з критикою поширеної в юридичній літературі позиції, що відшкодування моральної шкоди юридичній особі в контексті ст. 23 ЦК України є неможливим, оскільки коректним щодо юридичної особи є вживання терміна «немайнова шкода». Дослідник вказує на той факт, що ст. 23 ЦК України «визначає моральну шкоду через фізичні та моральні страждання, що, в свою чергу, однозначно орієнтує її на виключне застосування до фізичних осіб» [119, с.28]. Але одночасно слід звернути увагу на положення п. 4 ч.1 досліджуваної статті, яка містить положення, що моральна шкода полягає також у приниженні ділової репутації фізичної або юридичної особи [324]. Таким чином, можна зробити висновок, що відповідно до підходу, запропонованого законодавцем, можна виділяти моральну шкоду, завдану юридичній особі.

Однак виникає проблема на рівні понятійного апарату цивільного права. Чи може бути завдана моральна шкода юридичним особам, адже вони не можуть відчувати моральних страждань. Так, моральну шкоду, завдану юридичній особі, слід характеризувати як втрату немайнового характеру, що настала у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посягання на фірмове найменування, виробничу марку, товарний знак,

розголошення комерційної таємниці або вчинення інших дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності [147].

Аналіз доктринальних підходів до сутності шкоди, що завдається юридичній особі, дає змогу говорити про відсутність єдності позицій щодо можливості відшкодування моральної шкоди юридичним особам. Вітчизняний законодавець по-різному визначає саме поняття моральної шкоди, згадуючи в окремих нормативно-правових актах поняття «моральна шкода», в інших – «моральна (немайнова) шкода» або просто «немайнова шкода». Аналіз положень, що містять дані категорії, дає змогу зробити висновок, що законодавець ототожнює всі ці поняття, не розрізняючи окремо моральну і немайнову шкоду. На нашу думку, варто застосовувати словосполучення «відшкодування моральної шкоди» до відносин, що виникають за участі фізичних осіб, а до відносин за участі юридичних осіб – «відшкодування немайнової шкоди».

Поняття «моральна шкода» було вперше визначено в постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31 березня 1995 року. Зокрема, під моральною шкодою пропонувалося розуміти «втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. При цьому під немайновою шкодою, завданою юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, а також вчинення дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності» [208].

Що ж до юридичної особи, то заподіянням немайнової шкоди відносно неї є порушення особистих немайнових і майнових прав, що виражається в заподіянні шкоди честі, гідності або ділової репутації і

полягає в посяганні на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, поширення завідомо неправдивих відомостей (дискредитація імені), розголошення комерційної таємниці і т. ін., якщо ці порушення призвели або можуть призвести до збитків, що мають матеріальне вираження [165, с. 50].

Чинне законодавство не містить визначення поняття ділової репутації юридичної особи, оскільки воно є морально-етичною категорією й одночасно особистим немайновим благом, якому закон надає значення самотійного об'єкта судового захисту (ст.201 ЦК України).

У частині 2 пункту 5 інформаційного листа «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» Вищий господарський суд України роз'яснив, що ділову репутацію юридичної особи становить престиж її фірмового (комерційного) найменування, торговельних марок та інших належних їй нематеріальних активів у колі споживачів його товарів і послуг [195]. Під діловою репутацією юридичної особи також розуміється оцінка її підприємницької, громадської, професійної чи іншої діяльності, яку здійснює така особа як учасник суспільних відносин.

Ділова репутація має свою вартість (гудвіл) та є однією зі складових ринкової вартості юридичної особи.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 03.06.1986 року у справі «Ван Марле та інші проти Нідерландів» визначено, що під гудвілом слід розуміти накопичені нематеріальні активи підприємства, що охоплюють її найменування, репутацію, ділові зв'язки (зокрема, і клієнтуру), товарні знаки та ін.; власність «фірми» [313, с.59].

У вітчизняному законодавстві лише положення Податкового кодексу України передбачають визначення поняття «гудвіл». «Гудвіл (вартість ділової репутації) – нематеріальний актив, вартість якого

можна визначити як різницю між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання найкращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість гудвілу не підлягає амортизації та її не враховують під час визначення витрат платника податку щодо активів якого виник такий гудвіл» (пп. 14.1.40 ст. 14 ПК України).

З одного боку, гудвіл є нематеріальним активом, але головною умовою визнання нематеріального активу є його ідентифікація. При цьому гудвіл є частиною репутації компанії, а тому його не може бути відокремлено від неї (Правова позиція Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду згідно з Постановою від 19 грудня 2018 року у справі № 910/4014/16).

Поняття гудвілу та ділової репутації не є тотожними. Гудвіл, на відміну від ділової репутації, є активом, який має вартісне вираження та використовується у бухгалтерському й податковому обліку.

Приниженням ділової репутації юридичної особи є поширення у будь-якій формі неправдивих, неточних або неповних відомостей, що дискредитують спосіб ведення чи результати його підприємницької (господарської) діяльності, у зв'язку з чим знижується вартість його нематеріальних активів. Зазначені дії завдають майнову та моральну (немайнову) шкоду суб'єктам господарювання, а тому ця шкода за відповідними позовами потерпілих осіб підлягатиме відшкодуванню за положеннями ст.ст. 1166 та 1167 ЦК України. Положення цих норм щодо конкретних категорій розповсюджувачів інформації (онлайн-платформи, соціальні мережі тощо) можуть бути конкретизовані в окремих законах.

За змістом статей 23 та 201 ЦК України, а також статті 8 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» вбачається, що право на повагу до ділової репутації може за своєю природою належати

будь-якому господарюючому суб'єкту (підприємцю) [198]. Згідно зі статтею 55 Господарського кодексу України «суб'єктами господарювання можуть бути як юридичні, так і фізичні особи. Тому усі підприємці – як фізичні, так і юридичні особи, – мають право на відшкодування моральної шкоди внаслідок приниження їх ділової репутації та на звернення до господарського суду з відповідними позовами з додержанням визначених Господарським процесуальним кодексом України вимог щодо підвідомчості господарських спорів» [65].

Так ч. 2, п. 14 Інформаційного листа «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію» Вищий господарський суд України зазначає, що «у вирішенні спорів, пов'язаних із відшкодуванням моральної шкоди, завданої поширенням негативної або неправдивої інформації про суб'єкта господарювання, господарський суд у кожному конкретному випадку повинен з'ясовувати, в якій грошовій сумі позивач оцінює заподіяні йому втрати немайнового характеру та чим він обґрунтовує розмір компенсації такої шкоди, що підлягає стягненню» [195].

Досить оригінальна думка висловлена в дослідженнях з соціальної психології щодо якої юридична особа уявляє собою систему, що має специфічні параметри існування (функціонування) і тенденції розвитку, а отже порушення немайнових прав юридичної особи впливають не лише на честь, гідність і ділову репутацію юридичної особи, а й на внутрішні фактори діяльності юридичної особи. «Немайнова шкода може виражатися в глибоких порушеннях організаційної діяльності в цілому, порушенні найважливіших параметрів організаційного клімату, руйнуванні стратегічного планування підприємства, виникненні перешкод у розвитку – ось далеко не повний перелік «страждань» юридичних осіб внаслідок протиправних діянь» [119, с.29].

Отже, під відшкодуванням моральної шкоди варто розуміти вчинення стосовно особи (фізичної, юридичної), котрій завдана така шкода, дій (бездіяльності), спрямованих на усунення в неї негативних наслідків (фізичних страждань) або переживань (душевних страждань), що викликані порушенням її охоронюваних законом прав.

Підставами для відшкодування моральної шкоди можуть бути: порушення майнових прав (ст.386, ст.396 ЦК України); особистих немайнових прав особи (ст.280 ЦК України), а також зобов'язань у випадках, передбачених договором або законом (ст.611 ЦК України); прийняття неправомірних рішень, а також дій чи бездіяльності органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ст. 1167 ЦК України); заподіяння каліцтва, іншого ушкодження здоров'я або смерті особи (ст.1168 ЦК України) тощо [261].

Підстави відшкодування моральної шкоди, завданої в соціальних мережах, повинні відповідати загальним підставам цивільно-правової відповідальності. Верховний Суд України у своїй Постанові від 31.03.95 надав роз'яснення що до таких підстав належать «наявність такої шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вини останнього в її заподіянні. Суд, зокрема, повинен з'ясувати, чим підтверджується факт заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або втрат немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору» [208].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок, що за чинним законодавством суб'єктами відносин із відшкодування моральної шкоди, завданої порушеннями прав у соціальних мережах, можуть бути

як фізичні, так і юридичні особи. Ставиться під сумнів коректність найменування шкоди, нанесеної порушенням немайнових прав юридичних осіб у соціальних мережах, як «моральної шкоди» через специфіку правової природи юридичних осіб та суттєву різницю в сутності шкоди, що наноситься фізичним та юридичним особам під час порушення їх немайнових прав.

Таким чином, пропонується закріпити в ЦК України норму, яка б містила визначення поняття «відшкодування моральної шкоди фізичним особам»: «У разі завдання фізичній особі моральної шкоди (фізичних або моральних страждань) діями, що порушують її особисті немайнові права або посягають на належні особі нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених законом, суд може покласти на порушника обов'язок відшкодування завданої шкоди.

Пропонується також внести зміни до чинного законодавства, уніфікувавши наявну термінологію та скоригувати підхід, згідно якого шкода немайнового характеру йменується моральною щодо всіх можливих суб'єктів її спричинення. Так, доцільним є застосування категорій «немайнова» або «нематеріальна шкода» на позначення втрат юридичної особи немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошення комерційної таємниці, а також у зв'язку зі вчиненням інших дій, спрямованих на зниження престижу чи підрив довіри до її діяльності.

3.2. Розмір відшкодування моральної шкоди

Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту порушених прав на сьогодні широко застосовується судами України. На сьогоднішній день у вітчизняній судовій практиці не сформовано однозначної системи визначення розміру відшкодування моральної шкоди, завданої під час

порушення немайнових прав у мережі Інтернет та в соціальних мережах зокрема. Кількість справ у судах України, в яких заявлені вимоги про захист немайнових прав, а також про відшкодування моральної шкоди у зв'язку з посяганням на нематеріальні блага, незмінно зростає, однак констатуємо відсутність єдності підходів при визначенні розміру компенсації.

Згідно з ч. 3 ст. 23 ЦК України «розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від: характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення».

Ч. 4 зазначеної статті передбачає правило, згідно якого «при визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування» [324].

Одна з фундаментальних проблем визначення розміру компенсації моральної шкоди, спричиненої порушенням прав у соціальних мережах, зумовлена тим фактом, що справедливість і розумність – це не правові категорії. Інші ж обставини, на які норми статей 23 і 1167 ЦК України пропонують орієнтуватися суду при визначенні розміру компенсації, є неясними, умоглядними і надуманими. Оскільки поняття моральної шкоди оціночне, то і визначити розмір моральних страждань вкрай важко, адже їх неможливо «виміряти» за аналогією з матеріальною шкодою [261].

П.6.4 Методичних рекомендацій «Відшкодування моральної шкоди» визначено, що «моральну шкоду не можна відшкодувати в

повному обсязі, так як немає (і не може бути) точних критеріїв майнового вираження душевного болю, спокою, честі, гідності особи. Будь-яка компенсація моральної шкоди не може бути адекватною дійсним стражданням, тому будь-який її розмір може мати суто умовне вираження, тим більше, якщо така компенсація стосується юридичної особи. У будь-якому випадку розмір відшкодування повинен бути адекватним» [125].

При аналізі судової практики чітко виявляється відсутність однаковості в підході до визначення розміру відшкодування моральної шкоди. У даній роботі здійснено спробу запропонувати вирішення проблеми визначення розміру відшкодування, що дозволить на практиці створити доказову базу для досудового врегулювання спору і/або для судової справи, виявляти напрями прояснення ступеня фізичних і моральних страждань, пов'язаних із індивідуальними особливостями особи, якій завдано моральну шкоду, ступеня вини порушника та інших обставин, що заслуговують уваги для складання максимально інформативних пояснень, які стосуються моральної шкоди, заподіяної потерпілому.

На практиці часто виникають проблеми визначення розміру відшкодування моральної шкоди, пов'язані з тим, що ЦК України визначає лише загальні засади вирішення відповідних питань. Зокрема передбачається, що моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Моральна шкода відшкодовується незалежно від відшкодування майнової шкоди і не пов'язана з розміром останньої. Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом.

Аналіз судової практики дає змогу засвідчити той факт, що суди практично не вдаються до аргументації рішень щодо відшкодування моральної шкоди. Належної уваги в судових рішеннях не знаходять

питання встановлення і вивчення обставин, які заслуговують на увагу при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, виходячи з індивідуальних особливостей особи, якій завдано шкоду, і приймають рішення, виходячи із загальних уявлень про «категорії справи» і суб'єктивного суддівського розсуду.

Відсутність загальної методики розрахунку розміру моральної шкоди зумовлює зростання значення вимог розумності та справедливості. Зокрема, з цих вимог випливає, що, хоча матеріальна компенсація моральної шкоди у кожному разі є умовною, оскільки не може повною мірою зняти завдані біль, страждання тощо, однак призначенням матеріальної компенсації є максимальне залагодження тих моральних втрат, що їх зазнав потерпілий, створення для нього умов для поновлення того стану (статусу), який існував до правопорушення [84, с.155-158].

Слід також зазначити, що рівень моральних страждань визначається не видом правопорушення і не складністю цього правопорушення, а моральними стражданнями потерпілого внаслідок заподіяння йому шкоди та значенням наслідків цього правопорушення для його особистості, що і зумовлює розмір суми компенсації моральної шкоди [261].

Відсутність ясності в питанні ранжування методик визначення розміру моральної шкоди призводить до невизначеності та випадковості у встановленні зв'язку між обставинами, що заслуговують на увагу при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, і розміром компенсації. Все це свідчить про нагальність теоретичного опрацювання питань оптимізації методики визначення розміру компенсації моральної шкоди при порушенні особистих немайнових прав у соціальних мережах.

Від законодавчого визначення розміру відшкодування моральної (немайнової) шкоди законодавець відмовився, передавши це право суду.

У свою чергу, суд визначає розмір відшкодування такої шкоди із урахуванням обставин, що передбачені чинним законодавством.

Питання становлення та розвитку, специфіки застосування, а також компаративістського аналізу компенсації моральної шкоди в Україні та зарубіжних державах висвітлені в багатьох наукових працях відомих дослідників, зокрема, М.М. Агаркова, В.В. Вітрянського, О.А. Волкова, І.М. Забари, В.М. Зубара, Т.С. Ківалової, С.І. Клім, Г.К. Матвєєва, В.П. Мироненко, В.П. Паліюка, В.Д. Приймака, О.В. Пушкіна, С.В. Селезеня, П.Р. Стависького, Р.О. Стефанчука, Є.О. Харитонова, А.В. Янчука та ін.

Вітчизняне законодавство попри постійні зміни та заходи удосконалення не змогло ефективно врегулювати відносини судового відшкодування моральної шкоди. Суди і надалі неохоче виносять рішення про відшкодування моральної шкоди, а навіть коли питання вирішується на користь позивача – розмір відшкодування залишається незначним. Як правило, суди задовольняють вимоги про відшкодування моральної шкоди в сумі, що є значно меншою, ніж та, що визначається позивачем і т. ін. [55, с. 133-135].

Практика свідчить, що суди іноді допускають явні помилки у визначенні розміру компенсації, не виправдано занижуючи його.

Аналіз наукового доробку з питань відшкодування моральної шкоди та визначення розміру відшкодування моральної шкоди свідчить про недостатній рівень опрацювання методології визначення розміру суми компенсації. Недостатньо сформованими є й практичні підходи до аналізу обставин, які заслуговують на увагу і мають значення для причинно-наслідкового зв'язку між визначенням даних обставин і розміром відшкодування моральної шкоди. Аргументація, наведена в судових рішеннях, залишається на рівні загальних вказівок зі ст. 23 ЦК України і постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 «Про

судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди».

Незважаючи на значну кількість праць, присвячених вивченню моральної шкоди, питання, що стосується визначення розміру компенсації моральної шкоди, викликає серйозні труднощі у правозастосовчій діяльності, оскільки не визначений ні мінімальний, ні максимальний розмір даного виду цивільно-правової відповідальності. У визначенні розміру компенсації моральної шкоди більшість судових рішень приймаються на розсуд суддів. Кожне рішення суду в тій чи іншій мірі містить суб'єктивну думку судді. Коли мова йде про відшкодування матеріальної шкоди, то для суду така шкода виражається в конкретних цифрах, підтверджених документами. Однак, у випадку встановлення розміру моральної шкоди, завданої користувачу соціальної мережі, розмір відшкодування відображає виключно суб'єктивну думку судді. Враховуючи специфіку визначення розміру відшкодування моральної шкоди неможливо вимагати від позивача строго арифметичного розрахунку стягуваної грошової суми, як у справах про відшкодування майнової шкоди.

Сформулювати єдиний «рецепт» обчислення суми компенсації моральної шкоди, придатний для всіх випадків порушення немайнових прав, не є можливим. Розмір суми компенсації в конкретному випадку залежить від широкого кола факторів, що вимагають розумного і зваженого підходу суду до їх оцінки. Неприпустимим є визначення як невинуватено малої суми, так і необґрунтовано завищеної компенсації у тих спорах, де ступінь страждань позивача є невеликим.

Дана обставина є одним з найбільш складних питань судової практики, і до теперішнього часу дана проблема не знайшла свого вирішення. Спірним моментом є перелік доказів, які повинні братися до

уваги при розрахунку розміру відшкодування за моральну шкоду, спричинену діями інших користувачів соціальної мережі.

Більшість же наукових досліджень у даній сфері присвячені критичному аналізу встановлених законодавством критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди.

Чинна судова практика у справах про відшкодування моральної шкоди має неоднозначний характер, сторони у подібних ситуаціях не завжди можуть розраховувати на об'єктивне законно винесене рішення в результаті вивчення всіх обставин справи.

В.О. Кучер, С.П. Поляк наголошують на тому, що існує об'єктивна необхідність у виробленні іншої системи критеріїв, яка була б фундаментальною і на основі якої можна було б розробити логічну методику оцінки розміру відшкодування моральної шкоди. Науковці доводять, що страждання виступають одночасно категорією фізіологічною та психологічною. Одночасно страждання не є юридичною конструкцією. Отже, до оцінки страждання слід підходити з позицій медицини, тобто з «рідними» для нього критеріями. Лише потім буде можливо правильна юридична оцінка і вироблення адекватних заходів захисту особи шляхом відшкодування моральної шкоди» [121, с. 124];

Дослідження матеріалів судової практики дало змогу визначити такі напрями удосконалення законодавства в сфері відшкодування шкоди, завданої в соціальних мережах, зокрема:

- формування конкретних критеріїв визначення наявності або відсутності моральних страждань особи в результаті порушення її особистих немайнових прав;

- узгодження процедурного механізму встановлення наявності або відсутності моральних страждань особи відповідно до сформованих критеріїв;

- визначення факторів, відповідно до яких може збільшуватися або зменшуватися сума відшкодування за моральну шкоду, завдану в соціальних мережах.

Вважаємо, що об'єктивне визначення розміру моральної шкоди за умови дотримання вимог розумності і справедливості неможливо без виконання судової медико-психологічної експертизи. Експертна оцінка ступеня моральної шкоди має стати облігатним компонентом при розгляді судом справ про відшкодування моральної шкоди [149], в тому числі в результаті порушень немайнових прав у соціальних мережах.

Отже, проаналізувавши цивільне законодавство, можна визначити такі методичні засади визначення розміру компенсації моральної шкоди:

- 1) розмір компенсації моральної шкоди визначається судом;
- 2) суд визначає розмір компенсації моральної шкоди в залежності від характеру заподіяних потерпілому фізичних і моральних страждань, а також ступеня вини заподіювача шкоди;
- 3) судом повинні враховуватися вимоги розумності і справедливості;
- 4) характер фізичних і моральних страждань оцінюється судом з урахуванням фактичних обставин, при яких була заподіяна моральна шкода;
- 5) характер фізичних і моральних страждань оцінюється судом з урахуванням індивідуальних особливостей потерпілого;
- 6) суд повинен взяти до уваги інші обставини, що заслуговують на увагу.

Тож після аналізу цивільного законодавства щодо визначення розміру компенсації моральної шкоди виникають питання, які не знайшли свого відображення ні на законодавчому, ні на правозастосовчому, ні на теоретичному рівнях в тій мірі визначеності,

яка необхідна для наукового пізнання. Зокрема, невирішеними залишилися наступні питання:

- 1) Що таке моральні страждання?
- 2) Що таке характер фізичних і моральних страждань?
- 3) Які є варіанти (категорії і т.ін.) характеру фізичних і моральних страждань?
- 4) Що таке ступінь фізичних і моральних страждань?
- 5) Які є варіанти (категорії і т.ін.) ступеня фізичних і моральних страждань?
- 6) Що таке ступінь вини заподіювача шкоди?
- 7) Як і в яких градаціях враховується ступінь вини заподіювача шкоди?
- 8) Які фактичні обставини повинен врахувати і оцінити суд при визначенні характеру фізичних і моральних страждань? Який часовий період повинен бути взятий до уваги для оцінки – під час порушення, відразу після порушення, одноразово, багаторазово, період з моменту порушення і до подачі позову і т.ін.? Де і як повинні бути закріплені (зафіксовані) обставини, які повинен врахувати і оцінити суд?
- 9) Які індивідуальні особливості потерпілого (особи, якій завдано шкоду) повинен врахувати і оцінити суд? Як суд дізнається про ці особливості? Як, коли і ким ці особливості потерпілого повинні бути закріплені (зафіксовані)?
- 10) Які інші обставини заслуговують на увагу? Яка класифікація даних обставин?
- 11) Як обставини, які суд повинен взяти до уваги, відображаються на визначенні судом розміру відшкодування моральної шкоди? Які обставини знижують, які підвищують розмір відшкодування моральної шкоди, і в якій мірі?
- 12) Що таке мотивація моральних страждань і як її оцінювати?

13) Що таке характер допущеного порушення?

14) Як оцінювати ставлення потерпілого (особи, якій завдано шкоду) до порушення його прав?

15) Яким чином впливають одноразовість, багаторазовість, тривалість, ступінь поширення порушення і т.ін. на розмір відшкодування моральної шкоди?

16) Чи повинна враховуватися разовість порушень? Якщо так, то – яким чином?

17) Яким чином на розмір відшкодування моральної шкоди впливає кількість порушених особистих немайнових прав автора (наприклад, однією дією порушено тільки одне особисте немайнове право, або однією дією порушено відразу кілька особистих немайнових прав)?

18) Знижує або підвищує розмір відшкодування моральної шкоди кожне наступне порушення немайнових прав (наприклад, при розміщенні твору на сторінках соціальних мереж) і т.ін.?

Відповіді на ці та суміжні питання повинні бути вироблені у процесі узагальнення судової практики, однак необхідно відзначити, що до теперішнього моменту питання про визначення розміру компенсації моральної шкоди залишаються неясними і викликають багато нарікань.

Ще одним дискусійним питанням у визначенні розміру компенсаційних виплат є питання доказів та доказування у справах щодо відшкодування шкоди, завданої в соціальних мережах. Доказами, що підтверджують розмір моральної шкоди, завданої в результаті порушення немайнових прав у соціальних мережах, можуть слугувати дані, що підтверджують реальність моральних страждань, їх тяжкість та зміну звичного способу життя потерпілого. До таких доказів зокрема відносяться висновки спеціаліста-психолога або висновок судового експерта, показання свідків (свідчення друзів, колег), характеристика з місця роботи, виписки з лікарні, якщо потерпілий звертався по допомогу

до лікаря невролога чи психіатра, рахунки від приватних психологів чи довідки про проходження спеціальних курсів реабілітації. Однак, саме за підсумками психологічного дослідження можна точно встановити, які саме моральні страждання були заподіяні особі даними правопорушеннями, наскільки ці моральні страждання (моральна шкода) є важкими, які можливі суми компенсації моральної шкоди будуть адекватні відносно встановленого рівня моральних страждань [261].

Судово-психологічна експертиза може бути призначена у справах про встановлення моральних страждань по факту приниження честі, гідності та ділової репутації. Даний тип експертизи, є одним з найпоширеніших.

У межах психологічної експертизи у справах про відшкодування моральної шкоди проводиться 2 види експертного дослідження :

- 1) ретроспективне дослідження матеріалів справи;
- 2) психодіагностичне дослідження підекспертної особи [221].

П. 6.6. розділу VI Наказу Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.98. [197] затверджує перелік питань, що вирішуються під час проведення судово-психологічної експертизи у справах про відшкодування моральної шкоди. Серед них наступні:

1) Чи є ситуація, що досліджується по справі, психотравмувальною для особи? Якщо так, то чи завдані особі страждання (моральна шкода)?

2) Чи спричинені особі страждання (моральна шкода) за умов ситуації (зазначаються обставини та умови ситуації), що досліджуються у справі? Якщо особі завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральна шкода) [149]?

Експерту надається можливість психологічного обстеження підекспертної особи та ознайомлення з матеріалами справи (п. 6.9, 6.10 VI Наказу Міністерство юстиції України № 53/5 від 08.10.98) [197].

Для проведення ретроспективного дослідження експерту необхідно дослідити такі матеріали:

1) рішення суду, яке вступило в закону силу щодо порушення прав позивача та встановленої протиправної поведінки особи, що спричинила шкоду;

2) медична документація (медичні довідки, курс лікування, медичні призначення), з обов'язковою відміткою, що скарги на стан здоров'я пов'язані з психотравмувальною ситуацією (порушенням прав);

3) психокорекційна робота психолога з обов'язковою відміткою, що саме психотравмувальна ситуації (порушення права) є підставою виникнення таких наслідків;

4) особова справа (в разі наявності);

5) матеріали цивільної справи, кримінального або адміністративного провадження (при цьому необхідно долучити копію повного тому матеріалів справи, посвідченого адвокатом);

6) характеристика особи (отримати за місцем роботи, навчання, місця проживання тощо) щодо появи негативних змін в емоційному стані, поведінці;

7) протоколи допитів, свідчень, відомостей однокласників, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів тощо, з якими особа близько спілкувалася, про загальну характеристику поведінки та особливості розвитку підекспертної особи (недоліки, позитивні риси характеру).

8) протоколи допитів, свідчень, відомостей однокласників, педагогів, колег, друзів, знайомих, родичів тощо про особливості поведінки підекспертної особи у проблемних ситуаціях (конфлікти, покарання, втрати тощо) та свідчення про особливості її емоційного стану та поведінки у певних обставинах скоєння правопорушення (в період до події, в момент події, в період після завершення події), які можуть бути складенні і на етапі досудового розгляду справи адвокатом

(у договорі про надання правової допомоги, необхідно буде передбачити таке повноваження) [150].

Аналіз судової практики у справах про відшкодування моральної шкоди в цивільному судочинстві дає змогу стверджувати, що розмір компенсації, що визначається судом зазвичай складає 1-3 тис. грн. У практиці також є справи, в яких сума відшкодування складає 1 грн, що явно не відповідає критеріям справедливості та розумності. Однак, у випадках залучення до справи судово-психологічного експерта, розмір відшкодування складає від 6 до 15 мінімальних заробітних плат, що значно перевищує суми з усталеної практики.

Попри це, невтішною є статистика призначення судово-психологічних експертиз за фактами про спричинення моральної шкоди. З 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року подано 57 148 позовів про стягнення моральної шкоди, з них у цивільному судочинстві 36 457 разів або 61,1 % від загальної кількості позовів³. В означений період такі експертизи призначалися лише 1615 разів або всього 2,96 % від загальної кількості позовів про стягнення моральної шкоди, з них у цивільному судочинстві – 918 разів або 43,15 % від загальної кількості призначених психологічних експертиз або 2,18 % від загальної кількості справ у цивільному процесі.

З огляду на вищезазначене пропонується закріпити обов'язковість судово-психологічної експертизи у справах про встановлення моральних страждань по факту приниження честі, гідності та ділової репутації в соціальних мережах, експертизи встановлення факту заподіяння моральних страждань (моральної шкоди) та розміру їх можливої компенсації за фактом протиправних дій та експертизи із застосуванням поліграфа для встановлення інформованості учасників процесу про

---

³Статистику зроблено на підставі розрахунків з Єдиного державного реєстру судових рішень.
URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

подію або її деталі та наявності психологічної установки на приховування або спотворення інформації, яка має значення по справі.

Варто відмітити, що отримане експертне дослідження по справі у спеціаліста-психолога, який не складав державну атестацію Міністерства юстиції України та який не зареєстрований у єдиному реєстрі судових експертів України, може бути не врахованим при винесені судового рішення судом з підстав не достатньої кваліфікації експерта, тому варто дотримуватися алгоритму – призначати судово-психологічну експертизу у справах про відшкодування моральної шкоди атестованому Міністерством юстиції України судовому експерту-психологу з метою убезпечення себе від неврахування результатів експертного дослідження спеціалістом-психологом.

Підводячи підсумок дослідженню практики визначення розміру моральної шкоди судом, констатуємо, що при наявності вказівки в законі на індивідуалізацію, суд на даний момент змушений виходити зі сформованої судової практики за певними категоріями справ, тобто виходити не з конкретних обставин, що заслуговують на увагу, і індивідуальних характеристик особи, якій завдано шкоду, а з загальних підходів до присудження судами компенсації, виходячи з категорій справ, що очевидно суперечить волі законодавця.

3.3. Вирішення спорів про відшкодування моральної шкоди

Відповідно до статті 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. У свою чергу, держава бере на себе обов'язок захисту прав і свобод осіб, у тому числі шляхом створення спеціальної системи судових органів, які покликані безпосередньо виконувати правозахисну функцію держави.

Суб'єктивне право на судовий захист передбачено статтею 55 Конституції України: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному громадянину гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, інших громадян» [103].

Конституція України надає всім без виключення фізичним і юридичним особам право безпосередньо звертатися до суду за захистом свого права. Судовий захист прав і свобод людини і громадянина відповідно до позиції Конституційного Суду України слід розглядати як вид державного захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України саме держава бере на себе такий обов'язок захисту прав фізичних та юридичних осіб. Право на судовий захист передбачає і конкретні гарантії ефективного поновлення у правах шляхом здійснення правосуддя, відсутність же такої можливості обмежує це право.

Конституція України гарантує кожному судовий захист його прав у межах конституційного, цивільного, господарського, адміністративного і кримінального судочинства України. Норми, що передбачають вирішення спорів, зокрема про поновлення порушеного права, не можуть суперечити принципу рівності всіх перед законом та судом і у зв'язку з цим обмежувати право на судовий захист [234].

Відповідно до ст.15 ЦК України «кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання; має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. За захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу особа має право звернутися до суду» (ст. 16 ЦК України) [324].

Серед прав, закріплених у фундаментальному II розділі Конституції, є право на відшкодування моральної шкоди. Такі положення

закріплюються й у європейських конституційних актах. Проголошення права на відшкодування моральної шкоди є спільним вектором розвитку демократичних і правових країн, та, попри це, в одних державах, зокрема в країнах Європейського Союзу, такий інститут є дієвим, ґрунтується на послідовній судовій практиці, а в українському правовому просторі нестабільним і неоднозначним [334, с.83].

Як вже зазначалося вище, на сьогоднішній день основними тенденціями розвитку інституту відшкодування моральної шкоди є рух у напрямі подолання концептуальних протиріч у правовому регулюванні даного субінституту. До проблем правового регулювання даних відносин, зокрема, можна зарахувати невизначеність кола осіб, що можуть претендувати на компенсацію моральної шкоди, відсутність порядку, критеріїв розрахунку такого відшкодування, неоднозначність визначення кола прав, що можуть бути порушені в ЦК України, непослідовність і протиріччя в судовій практиці тощо.

З метою забезпечення всебічності дослідження відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням прав у соціальних мережах необхідно проаналізувати та систематизувати сформовану у межах вітчизняного судочинства судову практику, а також звернутися до аналізу судових рішень у зарубіжних країнах із метою порівняння концептуальних моментів відповідних прецедентів.

Попри відсутність норм, що визначають судові акти джерелами вітчизняного законодавства, в судовій практиці наявна тенденція до розгляду рішень вищих судових органів як керівних засад здійснення правосуддя в окремих категоріях справ. Так, наприклад, визначальну роль для правильного застосування чинного законодавства мають роз'яснення Пленуму Верховного Суду України. Одним із найбільш впливових судових рішень у даній сфері по сьогоднішній день залишається постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого

2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», якою продовжують керуватися суди загальної юрисдикції при вирішенні спорів щодо відшкодування шкоди, завданої під час порушення немайнових прав у соціальних мережах.

Реалізація особою права на судовий захист честі, гідності і ділової репутації є одним з основних способів захисту конституційних прав людини на недоторканність особистого і сімейного життя. Кожен має право захищати честь, гідність і ділову репутацію в суді, крім того, Конституція України передбачає судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї.

Поняття честі, гідності та ділової репутації особи не мають чіткого визначення в українському законодавстві і є морально-етичними категоріями. У той же час вони є об'єктами судового захисту. За відсутності законодавчо визначених понять, судова практика розробляє власні орієнтири для вирішення аналогічних справ. Базовою у вирішенні питання визначення даних понять є постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27 лютого 2009 №1, згідно з п.4 якої:

під поняттям «гідність» розуміється визнання цінності кожної людини як унікальної біопсихосоціальної цінності;

з честю пов'язується позитивна соціальна оцінка особи в очах оточуючих, яка ґрунтується на відповідності її діянь (поведінки) уявленням про добро і зло;

під діловою репутацією фізичної особи розуміється набута особою суспільна оцінка її ділових і професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків.

У п. 15 даної постанови міститься роз'яснення, що при розгляді справ зазначеної категорії суди повинні мати на увазі, що юридичним складом правопорушення у сфері захисту гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи є сукупність наступних обставин:

а) поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б одній особі у будь-який спосіб;

б) поширена інформація стосується певної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача;

в) поширення недостовірної інформації, тобто такої, яка не відповідає дійсності;

г) поширення інформації, що порушує особисті немайнові права або завдає шкоди відповідним особистим немайновим благам, або перешкоджає особі повно і своєчасно здійснювати своє особисте немайнове право [209].

«Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Негативна інформація, поширена про особу, вважається недостовірною, якщо особа, яка її поширила, не доведе протилежного.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, суди повинні визначити характер такої інформації та з'ясувати чи є вона фактичним твердженням, чи оціночним судженням» [209].

Відповідно до статті 277 ЦК України «не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності» (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростування, що відповідає прецедентній судовій практиці Європейського суду з прав людини при тлумаченні положень статті 10 Конвенції.

У пункті 21 наведеної вище постанови Верховний Суд України зазначив, що «при поширенні недостовірної інформації стосовно приватного життя публічних осіб вирішення справ про захист їх гідності, честі чи ділової репутації має свої особливості. Суди повинні враховувати положення Декларації про свободу політичних дебатів у засобах масової інформації, схваленої 12 лютого 2004 року на 872-му засіданні Комітету Міністрів ради Європи, а також рекомендації, що містяться в Резолюції 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи про право на недоторканність приватного життя».

Зокрема, у названій Резолюції зазначається, «що публічними фігурами є особи, які обіймають державні посади і (або) користуються державними ресурсами, а також усі ті, хто відіграє певну роль у суспільному житті (у галузі політики, економіки, мистецтва, соціальній сфері, спорті чи в будь-якій іншій галузі)».

У статтях 3, 4, 6 Декларації вказується, що оскільки політичні діячі та посадові особи, які обіймають публічні посади на місцевому, регіональному, національному чи міжнародному рівнях, вирішили апелювати до довіри громадськості та погодилися «виставити» себе на публічне політичне обговорювання, то вони підлягають ретельному громадському контролю і потенційно можуть зазнати гострої та сильної громадської критики у засобах масової інформації з приводу того, як вони виконували або виконують свої функції. При цьому зазначені діячі

та особи не повинні мати більшого захисту своєї репутації та інших прав порівняно з іншими особами.

Згідно з положеннями статті 277 ЦК України та статті 10 ЦПК України 2004 року «обов'язок довести, що поширена інформація є достовірною, покладається на відповідача, проте позивач має право подати докази недостовірності поширеної інформації. Позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права».

Ч.1 ст. 15 ЦК України передбачено, що «кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування» [324].

Відповідно до положень частини третьої ст. 10 та ч.1, 4 ст. 60 ЦПК України, «кожна зі сторін зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених статтею 61 Кодексу».

Відповідно до статті 277 ЦК України «не є предметом судового захисту оціночні судження, думки, переконання, критична оцінка певних фактів і недоліків, які, будучи вираженням суб'єктивної думки і поглядів відповідача, не можна перевірити на предмет їх відповідності дійсності (на відміну від перевірки істинності фактів) і спростувати, що відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини при тлумаченні положень статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод».

Отже, суду слід розрізняти факти та оціночні судження, адже на відміну від оціночних суджень наявність або відсутність фактів можна довести. Відповідно до рішення Європейського суду з прав людини у справі «Лінгенс проти Австрії щодо оціночних суджень неможливо виконати вимогу доведення правдивості оціночних суджень, а сама така вимога є порушенням свободи поглядів, яка є основною складовою

права, гарантованого статтею 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [180].

Проаналізувавши судову практику, відмітимо, що при вирішенні спорів про порушення права особи на захист персональних даних, суди в більшості випадків покладали обов'язок доказування винуватості відповідача на позивача, відмовляючи у задоволенні заявлених вимог з підстав недоведеності спричинення шкоди, фактично покладаючи на позивача обов'язок довести наявність у нього душевних страждань з приводу порушення його права. Однак, Постановою Верховного Суду України №6-1435цс17 від 27.09.2017 р. винесено правову позицію, що при винесені рішень суди попередніх інстанцій мали б виходити з презумпції спричинення позивачу моральної шкоди відповідачем та обов'язку саме відповідача спростувати таку презумпцію. Це обґрунтовано наступним:

- «стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції;

- відповідно до положень статей 31, 32 Конституції України, статей 270, 306 ЦК України кожному гарантується право на недоторканність особистого життя, право на таємницю телефонних розмов; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини;

- факт розповсюдження персональних даних не може бути підтвердженням завдання моральної шкоди, суди не звертали уваги на те, що позивач пов'язував моральну шкоду і спричиненими йому неправомірними діями відповідача душевними стражданнями;

- встановивши неправомірність дій щодо поширення телефонної розмови та фактичне порушення особистого немайнового права позивача, суди не звертали уваги на приписи статті 276 ЦК України щодо обов'язку особи, діями якої порушене особисте немайнове право фізичної особи, вчинити необхідні дії для його поновлення;

- моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті (частина перша статті 1167 ЦК України)» [193].

Така правова позиція Верховного Суду України дала можливість фізичним та юридичним особам у подальшому реалізовувати своє законне право на відшкодування моральної шкоди при порушенні права на захист персональних даних та отримання реальних компенсацій. Про це свідчать справи № 523/11345/17 Суворовського районного суду міста Одеси [244], № 638/14008/17 Держинського районного суду м. Харкова [229], № 127/4318/18 Вінницького міського суду Вінницької області [227] і багато інших (більше 20 справ).

З.В. Вешкурцевою надано ряд рекомендацій для підготовки позову про відшкодування шкоди, завданої в мережі Інтернет. Так, на думку науковиці, потерпілому пропонується відповісти на питання за орієнтовними напрямками прояснення ступеня фізичних і моральних страждань, пов'язаних з індивідуальними особливостями особи, якій завдано моральну шкоду, ступеня вини порушника, інших обставин, які заслуговують на увагу для складання максимально інформативних пояснень, що стосуються моральної шкоди, заподіяної потерпілому.

Серед обставин, які слід з'ясувати під час підготовки позову, пропонуються такі:

1. Обставини, що підтверджують факт заподіяння потерпілому моральних чи фізичних страждань:

моральні або фізичні страждання, заподіяні діями (бездіяльністю), які посягають на належні громадянину від народження або в силу закону нематеріальні блага (життя, здоров'я, гідність особи, ділова репутація, недоторканність приватного життя, особиста і сімейна таємниця тощо);

моральні або фізичні страждання, заподіяні діями (бездіяльністю), такими, що порушують особисті немайнові права громадянина (право користування своїм ім'ям, право авторства та інші немайнові права громадянина відповідно до законодавства про охорону прав на результати інтелектуальної діяльності);

моральні або фізичні страждання, заподіяні діями (бездіяльністю), такими, що порушують майнові права громадянина;

моральні переживання у зв'язку з втратою родичів;

моральні переживання у зв'язку з неможливістю продовжувати активне громадське життя;

моральні переживання у зв'язку з втратою роботи;

моральні переживання у зв'язку з розкриттям сімейної таємниці;

моральні переживання у зв'язку з розкриттям лікарської таємниці;

моральні переживання у зв'язку з поширенням неправдивих відомостей, що ганьблять честь, гідність чи ділову репутацію громадянина;

моральні переживання у зв'язку з тимчасовим обмеженням або позбавленням будь-яких прав;

моральні переживання у зв'язку з фізичним болем, пов'язаним із заподіяним каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я;

моральні переживання у зв'язку із захворюванням, перенесеним у результаті моральних страждань.

2. Обставини нанесення моральної шкоди і дій (бездіяльності), якими моральна шкода завдана:

скільки можна визначити окремих епізодів (що характеризуються безперервністю періодів) заподіяння моральної шкоди; за кожним епізодом:

дії (бездіяльність), що порушують право;

час початку заподіяння моральної шкоди;

час закінчення заподіяння моральної шкоди;

в якому місці або місцях відбувалося заподіяння моральної шкоди;

хто брав участь у заподіянні моральної шкоди;

яким чином кожен з учасників заподіяння моральної шкоди брав участь у заподіянні моральної шкоди;

негативні висловлювання; негативні жести; негативні пози; негативні емоційні прояви;

хто також був присутній при заподіянні моральної шкоди;

кому стало відомо про заподіяння моральної шкоди таким чином, що це не байдуже потерпілому.

3. Обставини, що вказують на ступінь вини заподіювача моральної шкоди:

дії (бездіяльність) щодо вжиття заходів для відновлення порушеного права;

дії (бездіяльність) по максимально оперативному відновленню порушеного права;

дії (бездіяльність) щодо відмови від вживання заходів для відновлення порушеного права;

дія (бездіяльність) по створенню неможливості вжиття заходів для відновлення порушеного права;

дії (бездіяльність) щодо зниження можливості відновлення порушеного права;

дії (бездіяльність), спрямовані на затягування часу відновлення порушеного права;

дії (бездіяльність), спрямовані на створення відчуття безперспективності спроб відновлення порушеного права.

4. Обставини, що вказують, які моральні або фізичні страждання перенесені потерпілим:

емоційний стан до заподіяння моральної шкоди;

емоційний стан при заподіянні моральної шкоди;

емоційний стан після заподіяння моральної шкоди;

самопочуття до заподіяння моральної шкоди;

самопочуття при заподіянні моральної шкоди;

самопочуття після заподіяння моральної шкоди;

фізіологічні показники стану організму до заподіяння моральної шкоди;

фізіологічні показники стану організму при заподіянні моральної шкоди;

фізіологічні показники після заподіяння моральної шкоди.

5. Обставини для визначення суми компенсації моральної шкоди:

вік, стать, національність, релігійні погляди потерпілого;

сімейний стан; наявність близьких родичів: батьки; діти; брати; сестри;

наявність інших осіб, які перебувають із потерпілим у родинних стосунках, таким чином, що це не байдуже потерпілому у зв'язку з заподіянням моральної шкоди;

наявність (відсутність) будь-яких осіб (відносин з будь-якими особами) таким чином, що це не байдуже потерпілому у зв'язку з заподіянням моральної шкоди;

освіта та рід занять;

рівень достатку та доходи;

участь у суспільному житті;

переконання, наявність яких не байдужі потерпілому у зв'язку з заподіянням моральної шкоди;

захоплення, наявність яких не байдуже потерпілому у зв'язку з заподіянням моральної шкоди;

факт або факти з біографії, наявність яких не байдужі потерпілому у зв'язку з заподіянням моральної шкоди;

інші обставини, що повинні бути враховані при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, характер фізичних і моральних страждань із урахуванням фактичних обставин, при яких була заподіяна моральна шкода;

інші обставини, що повинні бути враховані при визначенні розміру компенсації моральної шкоди та визначають характер фізичних і моральних страждань із урахуванням індивідуальних особливостей потерпілого;

інші обставини, що дозволяють враховувати при визначенні розміру компенсації моральної шкоди та визначають ступінь провини порушника (заподіювача моральної шкоди);

інші обставини, що дозволяють враховувати при визначенні розміру компенсації моральної шкоди ступінь фізичних і моральних страждань, пов'язаних із індивідуальними особливостями особи, якій завдано шкоду;

інші, що заслуговують на увагу обставини, які дозволяють враховувати їх при визначенні розміру компенсації моральної шкоди [55, с.167-170].

Враховуючи вищезазначене та специфіку справ щодо відшкодування шкоди, завданої в соціальних мережах, пропонується доповнити означений перелік наступними обставинами, що підлягають з'ясуванню:

1. Назва, вид та характер соціальної мережі, в якій вчинено порушення немайнового права та заподіяно моральну шкоду.
2. Спосіб порушення права: текстове повідомлення, публічний запис, аудіовізуальний контент тощо.
3. Коло осіб, яким було поширено дану інформацію.
4. Які заходи були прийняті адміністрацією соціальної мережі для усунення порушення.

Процесуальні проблеми притягнення до відповідальності осіб, що порушують немайнові права користувачів соціальних мереж, зумовлені одразу декількома факторами, серед яких специфіка доказів та доказування в даній категорії справ. Складність притягнення до відповідальності за образу в соціальній мережі полягає і в тому, що необхідно задіяти ресурси і провести ряд технічних заходів з метою встановлення особи порушника, оскільки глобальна мережа все ще дозволяє зберігати певний рівень анонімності [147].

Такі відносно нові правові явища, що виникають у результаті стрімкої діджиталізації нашого щоденного побуту, внаслідок запровадження різноманітних досягнень наукової думки у практичну сферу як електронні докази потребують додаткового дослідження. Застосування модерних підходів до визначення елементів системи доказової бази має стати дієвим інструментом забезпечення динамічності правового регулювання цивільних процесуальних відносин та, зокрема, засобів захисту суб'єктивних прав і інтересів учасників правовідносин, що виникають у соціальних мережах.

Нині всі оновлені вітчизняні процесуальні кодекси відносять електронні докази до числа доказів, використовуючи для закріплення цього положення недосконалі фразеологічні звороти. Маються на увазі зафіксовані у ч. 2 ст. 76 ЦПК України [325], ч. 2 ст. 73 ГПК України [65], ч. 2 ст. 71 КАС [96] України положення, зміст яких містить тавтологію,

тобто визначає певний об'єкт через самого себе, що не відповідає правилам законодавчої техніки, суперечить принципам логічності та послідовності законодавчого мовлення. Простіше кажучи, докази – це дані, які встановлюються засобами, а засоби, у свою чергу, – це теж докази (письмові, речові, електронні). Таким чином, законодавцем декларується підхід, згідно з яким «докази – це дані, які встановлюються доказами» [61, с.20].

Щодо визначення поняття «електронні докази», то законодавець закріпив у положеннях ч. 1 ст. 100 ЦПК України [325], ч. 1 ст. 96 ГПК України [65], ч. 1 ст. 99 КАС України [96] визначення, згідно якого «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет)» [65, 96, 325].

Віднесення електронних доказів до одного з уже існуючих засобів доказування автоматично призводить до поширення на них добре відомих та відпрацьованих процедур збирання, дослідження та оцінки цього виду засобів доказування. Судова практика повинна лише адаптуватись до деяких особливостей, пов'язаних зі специфікою електронних доказів. Водночас виокремлення електронних доказів до самостійної групи означає необхідність створення для них спеціальної групи правових норм, які повинні пройти апробацію судовою практикою та лише з часом можуть довести свою ефективність. Як свідчить

практика, будь-які кардинальні зміни законодавства, поява нових правових інститутів завжди призводять до неузгодженості судової практики їх застосування та, як наслідок, порушення принципу юридичної визначеності [326, с.23].

Аналізуючи проблематику забезпечення доказів у мережі Інтернет, А.А. Амосова звертає увагу на те, що докази в мережі Інтернет мають свою специфіку: є суперечності з приводу правової природи інформації на Інтернет-сайті. Автором висловлюється думка про те, що така інформація не відноситься ні до письмових, ні до речових доказів; робиться висновок про віднесення сторінок сайтів у мережі Інтернет в якості електронних документів до письмових доказів; описується пропонований механізм вчинення дій щодо забезпечення доказів у мережі Інтернет [40].

У результаті проведеного дослідження вітчизняні вчені О.С. Чорний, О.І. Антонюк доводять доцільність впровадження змін до чинного законодавства з метою усунення наявних у правозастосуванні проблем, зокрема:

1) необхідність доповнення статті 34 Закону України «Про нотаріат» такою дією як засвідчення справжності електронних та паперових копій з електронних документів, враховуючи недостатню нормативну урегульованість порядку засвідчення електронних копій електронного доказу;

2) обґрунтовано доцільність доповнення ЦПК статтею 100-1 під назвою «Оригінал та копія електронного доказу» з огляду на недосконалість визначення у законодавстві понять «оригінал електронного доказу» та «копія електронного доказу» та з метою уникнення суперечностей, які можуть виникнути на практиці щодо розуміння цих понять;

3) доведено нагальність запровадження у ЦПК України механізму захисту електронних доказів від підробки або знищення з метою вирішення проблеми високого ризику підробок електронних доказів, що ставить під сумнів їх достовірність. З цією метою параграф «Забезпечення доказів» глави 5 розділу I ЦПК автори пропонують доповнити статтею 116-1 «Порядок забезпечення електронних доказів» [329].

Оскільки судова практика надалі залишається неоднозначною у вирішенні питання, які саме електронні докази (в якій формі, на якому носіїві тощо) вважати допустимими засобами доказування, вважаємо за необхідне законодавцю невідкладно усунути це протиріччя шляхом внесення відповідних уточнень до чинного процесуального законодавства нашої держави або надання офіційного тлумачення зазначених норм.

Започаткування практики використання електронних доказів – не єдине діджитал-досягнення нашої судової системи. Варто також відзначити, що в національній судовій практиці почали використовуватись сучасні засоби інформаційних технологій з метою полегшення судового процесу. Зокрема, на сьогоднішній день додаток Viber досить широко використовується в судових рішеннях. Так, суд визнав виклик свідка через додаток Viber належним і таким, що відповідає вимогам закону [302]. Крім того, при розгляді судом справи за позовом про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною та її вихованні, визначення способу участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею, в т.ч. мати необмежену можливість спілкуватися з дитиною засобами телефонного зв'язку за допомогою додатку Viber, суд з урахуванням всіх обставин надав позивачу необмежену можливість спілкуватися з дитиною за допомогою додатку Viber [182]. Таких прикладів стає все більше, а отже, можна спрогнозувати, що соціальні мережі стануть

невід'ємним інструментом забезпечення правосуддя та засобом підвищення юридичної обізнаності населення.

Ще одним позитивним, на нашу думку, явищем у сучасній практиці взаємодії судових органів та суспільства є ініціатива ведення сторінок у соціальних мережах ключовими судовими установами, комунікація з громадянами за допомогою можливостей соціальних мереж, публікація новин та важливих рішень судових установ на сторінках судів у соціальних мережах, проведення науково-практичних заходів у форматі онлайн-конференцій із трансляцією в соціальні мережі та інші діджитал-ініціативи судових органів.

Цікавим у контексті дослідження юрисдикційних засобів захисту немайнових прав від порушень у соціальних мережах буде аналіз зарубіжного досвіду відшкодування шкоди, завданої особам у соціальних мережах.

У країнах англосаксонської правової сім'ї, в яких категорія «власності» завжди мала пріоритетне значення, інститут компенсації моральної шкоди дуже розвинений і складний. Ця складність пов'язана також з наявністю в ЦИХ країнах одночасно так званого загального (прецедентного) і статутного (закони) права. Крім того, особлива юридична плутанину в цьому відношенні панує в США, де практично кожен штат, в особі Верховного суду, розвиває свою практику: те, що нормально у Флориді, несправедливо в Каліфорнії або Алабамі. Згідно визначення, наданого найбільш авторитетним юридичним словником Блека, моральна шкода в англосаксонському праві включає біль і супутні страждання, почуття страху і занепокоєння. Для визнання в якості моральної шкоди, рівень страждань і болю повинен бути достатньо високим і не зводиться лише до таких почуттів як просте засмучення, розчарування, занепокоєння, незадоволеність і т.ін. До моральної шкоди

відносяться і переживання страждань, пов'язаних із такими негативними емоціями, як горе, приниження, ображена честь і гідність, сором [136].

Судова практика багатьох англосаксонських юрисдикцій встановила досить жорсткі вимоги для присудження компенсації за моральні страждання в таких випадках. Наприклад, у деяких штатах США позивачеві треба довести: умисел або грубу необережність, винятковий характер грубої поведінки відповідача (*extreme and outrageous*), причинний зв'язок між такою поведінкою, стражданнями позивача і настанням наслідків у вигляді морального, психічного страждання або фізичного збитку. Простого домагання, погроз, образи, дрібного докучання, зухвалої поведінки та інших не настільки серйозних форм образливої поведінки для визнання їх моральною шкодою недостатньо [136].

У деяких штатах США розрізняються нанесення моральної шкоди як окремого самостійного правопорушення (*independent tort*) і спричинення моральної шкоди, заподіяної в ході іншого правопорушення. Серед супутніх правопорушень зазвичай називаються такі правопорушення, що вчинені в соціальних мережах, як порушення приватного життя, вторгнення у приватний простір (*invasion of privacy*) або поширення наклепницьких відомостей (*defamation*).

На відміну від американських судів, французькі судді не вважають принциповим питання відмінності між фізичними (психіатричними) і психологічними наслідками заподіяної шкоди. У цілому в питанні визнання душевних страждань французький суд є значно ліберальнішим від англійського та активно присуджує компенсації за такі страждання. У цілому, незважаючи на відсутність чіткого нормативного регулювання відносин відшкодування моральної шкоди, французькі суди цілком виважено підходять до питання про розмір компенсації, спираючись при цьому перш за все на судову практику [137].

Практика вирішення спорів щодо відшкодування моральної шкоди, завданої протиправними діями в соціальних мережах в Німеччині розвивалася відносно повільно і не сформувалася в струнку систему. На сьогоднішній день ст. 823 Німецького цивільного уложення закріплює, що «кожен, хто навмисно або з необережності протиправно посягає на життя, тілесну недоторканність, здоров'я, свободу, власність або інше право іншої особи, зобов'язаний відшкодувати завдані збитки» [60].

Німецькі суди досить широко тлумачать «інше право іншої особи». Судова практика в Німеччині, відповідно до рекомендацій Федерального конституційного суду Німеччини, виходить з поширювального підходу до визначення потенційної сфери порушень немайнових прав, а такі немайнові права фізичної особи як право на приватне життя (*personlichkeit*) та інші особисті немайнові права отримали самостійні (незалежні від заподіяння матеріальної шкоди) механізми захисту. Обов'язковими передумовами виникнення права на відшкодування завданої моральної шкоди відповідно до німецького законодавства є сукупність елементів, аналогічних тим, що містяться в чинному ЦК України: наявність шкоди (страждань), протиправність, причинний зв'язок між дією і наслідками (стражданнями), а також вина [137].

Варто відзначити, що в сучасній Європі декларуються заходи гармонізації національних законодавств, у тому числі в питаннях регулювання відносин відшкодування моральної шкоди (*personal damages*). Як зазначають фахівці, впорядкувати різні національні режими відшкодування моральної шкоди надто складно через протиріччя підходів, обраних національними законодавцями, та неоднозначність самої концепції компенсації моральної шкоди. Особливо важко гармонізувати підходи до визначення розмірів компенсації шкоди нематеріального характеру. Проте юристами і науковими колами Європейського Союзу робляться кроки в цьому напрямку [137].

Слід також розглянути свіжу практику притягнення до відповідальності за порушення немайнових прав у соціальних мережах у РФ. Нещодавно російські суди почали активно стягувати компенсацію моральної шкоди з громадян, які ображають співрозмовників в Інтернеті, в тому числі і в соціальних мережах. Прогресивним досвідом вирішення відповідних спорів слід визнати можливість фіксації доказів такого порушення нотаріусом, адже, як відзначають дослідники проблеми доказування факту спричинення моральної шкоди, існує ризик, що необхідна для судового процесу інформація може бути швидко видалена з джерела. Вирішенням даної проблеми може слугувати фіксація факту порушення прав нотаріусом. З питання доведення в суді факту порушення особистих немайнових прав в мережі Інтернет у судовій практиці РФ з'явилася позиція, що засобом доведення (доказом) є нотаріальний протокол забезпечення доказів – сайту (сторінок сайту), на яких містяться спірні відомості. Тобто, в суд пред'являється письмовий доказ у вигляді складеного нотаріусом протоколу забезпечення доказів. Нотаріус відповідно до процедури оглядає всі необхідні інтернет-сторінки: листування в електронній пошті, соціальних мережах і складає відповідний протокол [147].

Такий протокол за чинним законодавством РФ не має терміну давності, так як відображає інформацію на дату його складання. Таким чином, якщо інформація з сайту буде видалена через 10 хвилин, день або тиждень, протокол все одно залишиться беззаперечним доказом порушення права під час судового розгляду. Так як всі нотаріально засвідчені документи мають підвищену доказову силу в суді, факти, відображені у протоколі, не потребуватимуть додаткового підтвердження [147].

З 2021 року особи, чії права були порушені в соціальних мережах мають, можливість звернутися за забезпеченням доказів до нотаріуса, не

залишаючи дому: вступить в силу закон, що дозволяє проводити таку нотаріальну дію в онлайн-форматі.

Отже, підсумовуючи результати дослідження практики вирішення судових спорів за відповідною категорією справ, розмір компенсації моральної шкоди у справах щодо порушення немайнових прав у соціальних мережах на сьогоднішній день визначається виключно на розсуд і відповідно до внутрішнього переконання суду, тому детально проаналізовано і сформульовано висновки про підходи до визначення максимального та мінімального розміру такого відшкодування, виділено коло суб'єктів, які мають право на таке відшкодування. Порівняння судової практики США та деяких країн Європейського Союзу щодо відшкодування моральної (немайнової шкоди) з аналогічною вітчизняною практикою свідчить про необхідність імплементації прогресивного досвіду зарубіжних країн з метою поліпшення практики застосування положень чинного законодавства щодо компенсації моральної шкоди.

ВИСНОВКИ

У Висновках за результатами проведеного дослідження, здійсненого на основі аналізу чинного законодавства України, практики його реалізації, широкого кола наукових праць, сформульовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на подальший розвиток теорії цивільного права, формування нових і вдосконалення існуючих правових положень щодо відшкодування моральної шкоди, завданої при порушенні немайнових прав у соціальних мережах. Основні з них такі:

1. Методологічні основи дослідження правового регулювання та практики відшкодування моральної шкоди, завданої особам у соціальних мережах, повинні враховувати дійсний стан дослідження проблематики даної теми в межах пошуку цивілістичної та інших приватно-правових наук. Аналіз публікаційного доробку вітчизняних цивілістів дає підстави для висновку, що теоретичні та практичні питання відшкодування моральної шкоди, завданої при порушенні немайнових прав у соціальних мережах висвітлювалися недостатньо, недослідженими залишилися питання визначення розміру компенсації, суб'єктного складу, підстав виникнення деліктних відносин, що виникають при порушенні немайнових прав у соціальних мережах тощо.

2. Відшкодування моральної шкоди, завданої особам у соціальних мережах, здійснюється у формі правовідносин, що виникають на основі деліктних зобов'язань. Так, насамперед, при дослідженні порушень немайнових прав у соціальних мережах та порядку відшкодування моральної шкоди звертається увага на те, що ці порушення набувають рис підвищеної небезпеки для оточуючих, а соціальні мережі характеризуються «як джерело підвищеної небезпеки», тому що порушення, допущені в соціальних мережах, миттєво поширюються на необмежене коло осіб, що призводить до завдання істотної шкоди, збитків тощо.

3. З огляду на багатозначність поняття «соціальні мережі» та відсутність єдності у підходах до його визначення, запропоновано авторські визначення понять «соціальна мережа» та «соціальні медіа», які відображають цивілістичний контекст його застосування.

Під соціальною мережею пропонується розуміти відокремлену платформу, онлайн-сервіс або сайт, що передбачає можливість для користувачів здійснювати комунікацію та обмін інформацією в межах певної категорії відносин.

Терміном «соціальні медіа», у свою чергу, слід ідентифікувати як комплекс різних веб-технологій та мобільних технологій, що дозволяють трансформувати спілкування в інтерактивній розмові та використовуються для обміну фотографіями, аудіо- та відеоінформацією, досвідом тощо.

Соціальна мережа забезпечує доступ людей до мережевих ресурсів для створення, редагування та доповнення вмісту, але цей вміст буде доступний за умови дотримання стандартів. Сайти соціальних мереж варто розглядати як різновид соціальних медіа, тобто, веб-служби, які дозволяють приватним особам створювати публічні чи напівпублічні профілі на обмеженому форумі, складати списки інших користувачів, з якими вони мають спільне з'єднання, а також мають можливість переглядати та переходити зі списку своїх з'єднань до списку інших користувачів у рамках веб-сайту.

Відмінності між окремими соціальними мережами полягають у запропонованих на підставі аналізу функціях: обмін письмових статусів у профілі, відео, зображення, чат, приватні повідомлення, створення онлайн-альбомів для зберігання фотографій і можливості обміну ними з іншими користувачами.

4. Особисте немайнове право – це суб'єктивне право, яке характеризується тим, що воно є абсолютним правом, виникає та існує у правовідношенні до моменту його порушення, після чого вступає в силу

суб'єктивне право на захист даного суб'єктивного права, яке існує у відносному правовідношенні.

5. У межах класифікації особистих немайнових прав слід виділяти наступні: 1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи; 2) особисті немайнові права, пов'язані з сімейними цінностями; 3) особисті немайнові права, пов'язані з ім'ям та індивідуальністю особи; 4) особисті немайнові права осіб щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; 5) особисті немайнові права, пов'язані з недоторканністю приватного життя; 6) особисті немайнові права інтелектуальної власності; 7) особисті немайнові права юридичних осіб.

6. На підставі аналізу української судової практики зроблено висновок, що на теперішньому етапі розвитку глобальної мережі та соціальних мереж широкого розповсюдження набуває проблема розголошення та протиправного використання конфіденційної інформації, що стосується особистого життя людини. Крім того, існуючі тенденції до накопичення та збереження персональних даних особи у соціальних мережах створює плідне підґрунтя для залучення осіб іноземними спецслужбами, терористичними та іншими злочинними організаціями у протиправну діяльність. Діюча система захисту немайнових прав особи на сьогоднішній день неспроможна забезпечити ефективний захист осіб не лише від реально вчинених щодо них протиправних дій з використанням викрадених із соціальних мереж їхніх персональних даних, а й від постійно зростаючих реальних і потенційних загроз. У зв'язку з цим запропоновано адаптувати національне законодавство до міжнародних стандартів, прийнятих Європейським Союзом у 2016 році Правил General Data Protection Regulation («Про захист фізичних осіб стосовно обробки особистих даних і про вільний рух таких даних»).

З огляду на безпрецедентне збільшення і розповсюдження інформації з персональними даними в соціальних мережах, в Україні варто застосувати

опубліковані у жовтні 2018 року рекомендації Європейських органів захисту даних, яких повинні дотримуватися як користувачі, так і постачальники послуг, з метою захисту персональних даних, уникнення або, принаймні, зменшення порушень у цій галузі.

7. Однією з проблем охорони немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах виступають фактори легкості копіювання, використання та розповсюдження об'єктів інтелектуальної власності, навіть у разі наявності свідоцтва, патенту тощо. Крім того, захист порушеного права повністю покладається на особу, чиє право було порушено, адже власники соціальних мереж зняли з себе (майже повністю) відповідальність за розміщений контент їх користувачами на персональних сторінках, про що свідчить аналіз політики використання даних найбільших соціальних мереж, таких як: Facebook, Instagram, Vk.com тощо.

8. Способи захисту порушених немайнових прав інтелектуальної власності пропонується поділяти на юрисдикційні (ті, що використовуються в судовому порядку) та неюрисдикційні (без посереднього звернення до суду). Юрисдикційний спосіб визначає завдання особи доказування перед судом: 1) факту порушення права особи; 2) факту завдання шкоди (як матеріальної так і моральної); 3) причинно-наслідковий зв'язок між недотриманням законодавства та настанням збитків; 4) вина особи.

До неюрисдикційних способів слід відносити: 1) звернення до власника соціальної мережі з проханням заблокування дій, які порушують права особи на підставі чинного законодавства; 2) звернення до порушника через повідомлення з проханням припинити порушення права, направлення претензій та вимог щодо можливої компенсації на відшкодування завданих збитків; 3) звернення з пропозицією укладення договору щодо використання об'єктів інтелектуальної власності на комерційній основі; 4) звернення зі скаргою (повідомленням) про факт порушення інтелектуальних прав особи

до: Антимонопольного комітету України, Державної служби інтелектуальної власності України тощо.

9. На підставі аналізу позицій судової практики виявлені проблеми вирішення спорів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації та спростування недостовірної інформації, які відображаються в різних підходах при вирішенні аналогічних справ, що свідчить про достатньо низькій рівень розробки судової практики, що зумовлено тим, що національне законодавство не відображає сучасний стан розвитку інформаційних технологій та не регулює багато питань, пов'язаних з Інтернет безпекою в глобальній інформаційній мережі. Аргументовано необхідність перегляду підходів чинного законодавства України до правового регулювання питань захисту прав осіб від порушень у соціальних мережах з метою врахування особливостей інформаційної системи Інтернет як об'єкта правової охорони.

10. З'ясовано, що у питанні визначення розміру компенсації моральної шкоди судова практика (2009–2020 рр.) все більше схиляється до системи визначення розміру компенсації моральної шкоди у вигляді штрафної санкції, розмір якої визначається абсолютно різними способами та є в 75% справ незначним. Суди практично не торкаються питання встановлення і вивчення обставин, які заслуговують на увагу при визначенні розміру компенсації моральної шкоди, виходячи з загальних уявлень про «категорії справи» та посиляючись на власне внутрішнє переконання.

З метою коректного визначення розміру компенсації моральної шкоди, пропонується надання на законодавчому рівні обов'язкового характеру зверненню позивача у справах про відшкодування моральної шкоди за отриманням судово-психологічної експертизи.

Пропонується впровадження у практику судів прийняття в якості доказів інших засобів доказування (скріншотів, аудіо і відеозаписів, огляд спірної інформації сторінки соціальної мережі) як належного способу збору і

фіксації доказів порушень у соціальних мережах з метою надання потерпілим можливості для звернення за судовим захистом, запровадження заходів забезпечення доказів до пред'явлення позову до суду.

Встановлено, що суди загальної юрисдикції практично не приймають в якості допустимих доказів відеозаписи, зроблені позивачем з екрану телефона, планшета, ноутбука тощо, а також «скріншот» спірної інформації (у разі неналежного посвідчення його в якості електронного доказу). Це створює для позивача фізичну неможливість довести порушення його прав наявними у його розпорядженні засобами доказування, що свідчить про неефективність засобів судового захисту для такого виду порушень у соціальних мережах як посягання на честь, гідність, ділову репутацію, втручання у приватне життя, використання зображення та інших порушень особистих немайнових прав. Запропонована можливість надання суду права проводити огляд сторінок соціальних мереж, на яких розміщена спірна інформація, для посвідчення судом наданих позивачем роздруківок («скріншотів») без посвідчення в передбаченій ст. 100 ЦПК України формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 2018 International Conference of Data Protection and Privacy Commissioners. URL: <https://cutt.ly/ObW7cxT>
2. A precise definition, including the difference between ‘social network sites’ and ‘social networking sites’, has been elaborated in Danah M. Boyd & Nicole B. Ellison, *Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship*, 13 J. Computer-Mediated Communication 210, 211 (2008).
3. Abesalashvili M.Z., Burkova L. N., Tutarishcheva S. M., Gasheva I.A. Protection of Personal Non-Property Rights: International, National and Foreign Experience. *Review of European Studies*. Vol. 7. № 6. 2015.
4. Article 10 of the European Convention on Human Rights. URL: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/cm_EN.asp.
5. Bobbie Johnson. Facebook information should be regulated, survey says. The Guardian. 5 June 2008. URL: https://www.theguardian.com/technology/2008/jun/05/privacy.socialnetworking?gu_src=rss&feed=technologyfull
6. Cf. the human rights guidelines developed in cooperation with internet service providers and online game manufacturers. URL: <http://hub.coe.int/de/human-rights-guidelines-for-internet-service-providers-and-online-games-providers/>.
7. Complaint, Request for Investigation, Injunction, and Other Relief. URL. <https://epic.org/privacy/inrefacebook/EPIC-FacebookComplaint.pdf>
8. Decision of Supreme Court of the United States in the matter of a warrant to search a certain e-mail account controlled and maintained by Microsoft Corporation United States of America. URL: <https://cutt.ly/mbW7n9v>
9. Digital Millennium Copyright Act. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Digital_Millennium_Copyright_Act

10. Facebook and Cambridge Analytica face class action lawsuit. URL: <https://www.theguardian.com/news/2018/apr/10/cambridge-analytica-and-facebook-face-class-action-lawsuit>

11. GDPR в Украине: инструкция как подготовиться. URL: https://www.protocol.ua/ua/gdpr_v_ukraine_instruktsiya_kak_podgotovitsya/

12. GDPR новые правила обработки персональных данных в Европе для международного ИТ-рынка. URL: <https://habrahabr.ru/company/digitalrightscenter/blog/344064/>

13. Getty Images і AFP заплатять \$ 1,2 млн за знімок з Twitter. URL: <https://www.sostav.ru/publication/getty-images-i-afp-zaplatyat-1-2-mln-za-snimok-iz-twitter-6966.html>

14. Granda P. Á. de L., Mouriz N. S., Ruiloba S. C.-M. Legal problems of social networks. *J&A Garrigues*. P. 1-4. URL: http://www.datenschutz-berlin.de/attachments/461/WP_social_network_services.pdf?1208438491

15. Granda P. Á. de L., Mouriz N. S., Ruiloba S. C.-M. Legal problems of social networks.. *J&A Garrigues* P. 1-4. URL: http://www.datenschutz-berlin.de/attachments/461/WP_social_network_services.pdf?1208438491

16. Grinvald L. C. Social Media, Sharing and Intellectual Property Law. *DePaul Law Review*. Vol. 64. 2015. 35 p.

17. Guadamuz A. Networks, Complexity and Internet Regulation. *Scale-Free Law. The University of Edinburgh*. 2013. 395 p.

18. International Working Group on Data Protection in Telecommunications. URL: <https://cnpd.public.lu/en/commission-nationale/activites-eur-inter/telecommunications.html>

19. Isselin M. s. #StopImmunizing: Why Social Networking Platform Liability Is Necessary to Provide Adequate Redress for Victims of Cyberbullying. *New York law school law review*. Vol. 61. 2016-17. 26 p.

20. Kaplan A. M., Haenlein M. Users of the World, Unite! The Challenges and Opportunities of Social Media. *Business Horizons*. №1. (Vol. 53). 2010. P.61.

21. Kietzmann J., Hermkens K. Social Media? Get Serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media. *Business Horizons*. Vol. 54. 2011. PP. 241-251.

22. Kosta E., Kalloniatis C., Mitrou L., Gritzalis S. Data protection issues pertaining to social networking under EU law. *Transforming Government: People, Process and Policy*. №4/2. 2010. P. 193-201.

23. Krombholz K., Merkl D., Weippl E. Fake Identities in Social Media: A Case Study on the Sustainability of the Facebook Business Model. *Journal of Service Science Research*. 2012. P. 175-212.

24. Legal Basis for Social Media. P. 15. URL: https://www.bakom.admin.ch/dam/bakom/en/dokumente/2013/10/rechtliche_basis_fuer_social_media_bericht_des_bundesrates.pdf.download.pdf/legal_basis_for_social_media_report_of_the_federal_council.pdf

25. Nolte N., Werkmeister C. Privacy in Germany: overview. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-578-2349?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-578-2349?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&comp=pluk&bhcp=1)

26. Quan-Haase A., Young A. Information Revelation and Internet Privacy Concerns on Social Network Sites: A Case Study of Facebook. P. 265-273.

27. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation). URL: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5419-2016-INIT/en/pdf>.

28. Report concerning the evaluation of the Federal Act on Data Protection of 09.12.2011, (BBl 2012 335, 350). A study conducted by Stiftung Warentest, which investigated ten frequently used social networks in relation to criteria such as «organisation and transparency», «dealing with user data», «data security», «user rights», «protection of young people» and «deficiencies in Terms & Conditions» pointed to various deficiencies in the areas concerned. The US platforms Facebook, LinkedIn and Myspace and German networks such as Xing and StayFriends fared poorly. See Stiftung Warentest «Datenschutz bei Onlinenetzwerken», 2010. URL: <http://www.test.de/Soziale-Netzwerke-Datenschutz-oft-mangelhaft-1854798-0/>

29. Saarinen M., Ladousse J. Privacy in France: overview. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-573-346?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-573-346?transitionType=Default&contextData=(sc.Default))

30. Social Global Web Index's flagship report on the latest trends in social media. URL: <https://www.globalwebindex.com/hubfs/Downloads/Social-H2-2018-report.pdf>

31. Spasova E. Protection of personal data in social networks. *Visegrad journal on human rights*. № 1 (Vol. 3). 2019. P. 275–280.

32. Spasova E., Baadzy N. Plagiarism in the framework of info sphere *Information security and IT law in conditions of integration: collective monograph*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017. P. 146–154.

33. Spasova E., Goncharenko V., Kalitenko O. Protection of civil rights and legal interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 8 (22). 2019. P. 135–140.
<http://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/37>

34. The Ultimate List of Instagram Stats. 2019. URL: <https://blog.hubspot.com/marketing/instagram-stats>

35. Ukraine is the leader in increasing of Facebook popularity and 6 more indicators of the Ukrainian social network audience. *Ukraine startup and technology news*. URL: <https://ain.ua/en/2019/02/14/facebook-audience-ukraine/>

36. Unidroit Principles 2010. URL: <http://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2010>.

37. Авторське право і суміжні права в інформаційному просторі: «Зелений документ», прийнятий Комісією Європейського Співтовариства 19.07.1995 р. URL: <http://litterref.ru/qasujgmermer.html>

38. Авторське право. URL: https://www.facebook.com/help/1020633957973118/?helpref=hc_fnav

39. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнові соціальні мережі : монографія / За ред. Є. О. Харитонova, О.І. Харитоновой; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. 176 с.

40. Амосова А. А. Актуальные вопросы нотариального обеспечения доказательств в сети Интернет. *Закон*. 2012. № 7. С. 35–41.

41. Андреев Д. Засоби масової інформації як механізм інтелектуальної комунікації в процесі розвитку інформаційного суспільства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2015. № 5. С. 56.

42. Бааджи Н. П. Відшкодування шкоди, завданої неправомірним використанням авторських прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2010. 19 с.

43. Бабкин С. А. Интеллектуальная собственность в глобальной компьютерной сети «Интернет»: проблемы гражданско-правового регулирования в России и США (сравнительно-правовой анализ): автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва : Б. и., 2005. 32 с.

44. Баранов А. А. Интернет: объект правоотношений и предмет регулирования : монография. К. : Ред. журн. «Право Украины» ; Х. : Право, 2013. 144 с.

45. Бачинський Т. В. Основи ІТ-права. Львів : Апріорі, 2016. 136 с.

46. Бернерс-Лі Т., Фічетті М. Заснування Павутини: з чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа. Пер. з англ. А. Іщенка. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 207 с.

47. Битяк О. Ю. Правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 198-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2015_129_26

48. Бонтлаб В. В. Цивільно-правове регулювання доменних імен: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2006. 20 с.

49. Бошицький Ю. Л., Рассомахіна О. А. Охорона прав на торговельні марки у мережі Інтернет: монографія. Київ: «ТОВ ВП Логос-М», 2017. 176 с.

50. Боярський О. О. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю суду: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2008. 19 с.

51. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право: общие положения. М. : Статут, 1997. 682 с.

52. Будник Р. А. Эволюция системы авторских смежных прав в информационном обществе: от исключительного к инклюзивному праву автора. М. : Юрлитинформ, 2013. 192 с.

53. Булеца С. Б. До питання про компенсацію моральної шкоди. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 1. С. 131-132. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&

[S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%91%D1%83%D0%BB%D0%B5%D1%86%D0%B0%20%D0%A1\\$](https://www.epravda.com.ua/news/2018/02/13/634037/)

54. В Україні вперше зареєстрували торгову марку через бота.
URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2018/02/13/634037/>

55. Вешкурцева З. В. Компенсация морального вреда при нарушении личных неимущественных прав и при посягательстве на нематериальные блага : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Рос. гос. акад. интеллектуал. собственности. Москва, 2017. 256 с.

56. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди : навч. посіб. За заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. М. К. Галянтича, К. : Юрінком Інтер, 2011. 619 с.

57. Волков О. А. Зобов'язання відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2009. 20 с.

58. Гавловський В. Д. До питання захисту персональних даних у соціальних мережах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 24. С. 252-262. URL: <https://cutt.ly/ybW7RC5>

59. Германова О. Г. Авторське право і суміжні права в засобах масової інформації України та Польщі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. Л., 2006. 17 с.

60. Германское гражданское уложение. URL: https://pnu.edu.ru/ja/faculties/full_time/uf/iogip/study/studentsbooks/histsources2/igpzio63/

61. Гетманцев М.О. Електронні докази в цивільному процесі: практика застосування новел законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 2. С. 19-23.

62. Голубєва Н. Ю. Методологічні засади визначення категорії «зобов'язання із нематеріальним змістом». *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 14. С. 15-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2013_14_3

63. Гончаренко О. А. Особливості захисту честі, гідності та ділової репутації в мережі Інтернет: практичний аспект. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Випуск 34. 2017. С. 116-129.

64. Гончарова Я. А. Проблемы реализации и защиты интеллектуальных прав на аудиовизуальные произведения в сети Интернет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Южный федеральный университет. Москва : Б. и., 2018. 30 с.

65. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 6. ст.56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

66. Гринько С. Д. Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди особі. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 148-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2014_17_31

67. Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2002. 20 с.

68. Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 5-11.

69. Грігор'янц Г. І. Піратство як порушення авторських і суміжних прав у мережі Інтернет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. 20 с.

70. Грін О. О. Делікти в цивільному праві України: навчальний посібник: Альб. схем. Ужгород: Видавництво ФОП А. Е. Бреза, 2013. 243 с.

71. Гуменюк О. І. Класифікація особистих немайнових прав учасників цивільних правовідносин. *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 119-123.

72. Деякі питання практичного застосування Закону України «Про захист персональних даних» : Роз'яснення Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_38266

73. Дирдін М. Є., Кукуйок О. В. Окремі аспекти судової практики щодо захисту честі, гідності та ділової репутації. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 2. С. 199-206.

74. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право, прийнятий Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 року та положення Бернської конвенції (1971 р.), на які містяться посилання у Договорі: Закон України «Про приєднання до Договору» № 2733-III (2733-14) від 20.09.2001. ВВР. 2002. № 2. ст. 16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_770

75. Додатковий протокол до Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних від 8 листопада 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/994_363

76. Дрішлюк А. І. Судовий прецедент в цивільному процесі України: нормативні передумови для визнання та шляхи запровадження. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 312-318. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_66_46

77. Думчиков М. О. Проблемні аспекти охорони й захисту права інтелектуальної власності в Мережі Інтернет. *Філософія права*. 2019. С. 164-166.

78. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод: ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

79. Жила О. В. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями, чи бездіяльністю службових осіб органів державної податкової служби України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2009. 19 с.

80. Забара І. М. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди в міжнародному приватному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2002. 22 с.

81. Загальна Декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015?test=XX7MfyrCSgkyS5FIZiT wXTZNHdlyUsFggkRbI1c.

82. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

83. Інформаційна безпека: проблеми приватного права : навчальний посібник. Голов. ред. Є.О. Харитонов ; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2019. 276 с.

84. ІТ-право та інформаційна безпека: моногр. ; за ред. д.ю.н., проф. О.І. Харитонової, д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2017. С. 155-158.

85. ІТ-право це просто : посібник. Авт. кол. ; за ред. д.ю.н., проф. Є.О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. 106 с.

86. Калетнік І. Г. Зобов'язання, що виникають внаслідок завдання шкоди службовими особами митних органів, в цивільному законодавстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2004. 18 с.

87. Карманний Є. В., Ковжого С. О. Підходи до захисту інформації при користуванні соціальними мережами. 2015. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8420/1/Karmannuy_Kovgoa.pdf

88. Карпець А. Ю. Правові проблеми регулювання соціальних мереж в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107. Ч. 2. С.105-109.

89. Кафтя А. А. Інформаційне право як галузь права: плюралізм наукових підходів. *Право і суспільство*. №5-2. 2015. С. 148-153.

90. Кирилюк А. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення авторських прав у мережі Інтернет. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 154-161.

91. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2008. 40 с.

92. Ківалова Т. С. Зобов'язання відшкодування шкоди за цивільним законодавством України: теоретичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2008. 458 с.

93. Кісіль О. Захист честі та гідності громадян від поширення недостовірної інформації у ЗМІ. URL: http://ukrprawo.net/article_honor_protection_against_dissemination_of_false_information_in_the_media/

94. Клім С. І. Деякі проблемні питання відшкодування моральної шкоди. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 350-356.

95. Коваленко Л.П. Інформаційне право в Україні. *Проблеми законності*. № 119. 2012. С. 148-156.

96. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 35-36. № 37. ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

97. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс

від 07.12.1984 № 8073-Х. Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>

98. Колосова В. И., Вавилычева Т. Ю. Деловая репутация: понятие, проблемы правового регулирования и охраны. *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2011. № 3 (1). С. 258–266.

99. Конвенция об охране интересов производителей фонограмм от незаконного воспроизводства их фонограмм от 29.10.1971 г. Женева: ВОИС, 1972. Ст. 1(a). URL: <https://www.wipo.int/treaties/ru/ip/phonograms/index.html>

100. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

101. Конвенція Ради Європи про захист осіб зв'язку автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326

102. Конограй В. Спростування недостовірної інформації у соціальній мережі «Facebook». URL: https://www.lexcellence.com.ua/category_27/item_27.html

103. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

104. Користувацька угода. URL: <https://www.facebook.com/legal/terms>

105. Коробцова Н. В. Особисті немайнові права в системі цивільного права. *Вісник університету внутрішніх справ*. 1999. Вип. 6. С. 66-69.

106. Корчевна Л. О. Компенсація моральної шкоди, завданої порушенням особистих немайнових прав у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Острозька академія. Острог, 1998. 175 с.

107. Косинська В. А. Відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях. *Юридична наука*. 2012. № 12. С. 15–20.

108. Котова Л. В. Відшкодування моральної шкоди: проблеми та шляхи їх вирішення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2010. № 17. С. 231-240.

109. Кохановська О. В. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2010. Вип. 85. С. 4–6.

110. Кохановська О. В. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи як уособлення захисту прав і основних свобод людини в сучасній Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2011. Вип. 86. С. 7-10.

111. Кравчук М. Н. Международный опыт правового регулирования защиты персональных данных в сети Интернет. *Наукові записки Інституту законодавства*. 2013. № 3. С. 1-5.

112. Красавчикова Л. О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в гражданском праве Российской Федерации: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Екатеринбург, Изд-во «Урал. военные вести». 1994. С. 53–76.

113. Красицька Л. В. Право громадян України на життя, здоров'я, свободу і особисту недоторканість: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 1999. 197 с.

114. Крикунов О. В. Цивільний позов про компенсацію моральної шкоди в кримінальному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Нац. акад. внутр. справ України. К., 2002. 18 с.

115. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>

116. Крисань Т. Є. Збитки як категорія цивільного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2008. 19 с.

117. Кузнєцова Н. С., Кохановська О. В. Сучасне приватне право України: вектори європейського розвитку. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3. С. 49–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_3_13

118. Кулініч О. О., Ратушна О. В. Окремі питання охорони цивільних прав та інтересів фізичної особи у соціальних мережах. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасне, майбутнє* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2017 р.) : у 2-х т. / Нац. ун.-т «Одес. юрид. акад.», Півден. регіон. центр Нац. акад. прав. наук України. Одеса : Гельветика. Т. 2. С. 638–640.

119. Куценко Я. О. Правове регулювання відшкодування немайнової шкоди, завданої суб'єкту господарювання (постановка проблеми). *Право та інновації*. 2016. № 3 (15). С. 28–33.

120. Куцин А. В. Відшкодування шкоди, завданої органом місцевого самоврядування у сфері нормотворчої діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2019. 180 с.

121. Кучер В. О., Поляк С. П. Визначення розміру компенсації моральної шкоди. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2014. Вип. 1. С. 120–132.

122. Кучеренко М. С., Мельник А. О. До питання дефініції та характеристики суспільної небезпеки крадіжки особистості у соціальних мережах. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. Вип. 1. С. 273–279.

123. Лемик Р. Проблеми спростування недостовірної інформації поширеної в соціальних мережах. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXV звіт. наук.-практ. конф. (7-8 лют. 2019 р., м. Львів). Львів : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2019. Ч. 1 Додаток. С. 29–34.

124. Лиска П. О. Захист прав інтелектуальної власності у всесвітній мережі. «*Young Scientist*». № 11 (51). 2017. С. 91–907.

125. Лист Міністерства юстиції від 13.05.2004 №35-13/797. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_797323-04#Text

126. Лицензионное соглашение «ВКонтакте». 2019. URL: <https://vk.com/licence>

127. Лов'як О. О. Відшкодування шкоди, завданої громадянину службовими особами органів внутрішніх справ України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007. 17 с.

128. Лукьянчикова Е. Н. Вина как условие привлечения к гражданско-правовой ответственности за нарушения интеллектуальных прав : диссертация. ... кан. юрид. наук : 12.00.03. С.-Петербург. гос. экон. ун-т., 2014. 204 с.

129. Любер О. Безпека в соціальних мережах міф чи реальність? (Порівняльна характеристика вибраних аспектів європейського та континентального законодавства). *Юридичний журнал*. 2011. № 4. С. 62–64.

130. Майстер І. П. Вина як умова компенсації моральної шкоди, завданої особистим немайновим правам фізичної особи. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 120–127.

131. Майстер І. П. Підстави звільнення від обов'язку компенсації моральної шкоди. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2. С. 177–183.

132. Майстер І. П. Понятійний апарат інституту компенсації моральної шкоди у цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2012. № 3. С. 180–188.

133. Малеина М. Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан (Пособие для слушателей народных университетов). М.: Знание, 1991. 128 с.

134. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2004. 22 с.

135. Малюга Л. В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 202 с.

136. Манукян В. «Страдания» в англосаксонском праве. *Pravo.ua*. 2007. Выпуск №25 (495). URL: <https://pravo.ua/articles/stradaniya-v-anglosaksonskom-prave/>

137. Манукян В. Компенсация за «страдания» в Европе. *Pravo.ua*. Выпуск №33 (503). URL: <https://cutt.ly/AbWO4ro>

138. Мацкевич О. О. Правова охорона авторського права у цифровому медійному середовищі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Київ : [б. в.], 2017. 20 с.

139. Мельник К. С. Обробка та захист персональних даних в соціальних мережах. *Інформація і право*. 2014. № 3. С. 64–69.

140. Мироненко В. П., Онищенко О. С. Загальні умови виникнення зобов'язань по відшкодуванню моральної шкоди. *Юридична наука*. 2014. № 9. С. 23–28.

141. Михайлова И. А. Личные неимущественные права и нематериальные блага: традиционное понимание и новые подходы. *Законы России: опыт, анализ, практика*. 2012. № 4. С. 3–8.

142. Міжнародний день захисту персональних даних відзначається 28 січня. URL: <https://cutt.ly/3bWO965>

143. Мікуліна М. М. Особисті немайнові права фізичної особи: українська історія формування. *Право і суспільство*. 2016. № 6. С. 36-41.

144. Мікуліна М. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи, й особисті немайнові права інтелектуальної власності: ознаки схожості та своєрідність. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2011. № 2. С. 16–19.

145. Молодецька-Гринчук К. В. Модель системи підтримки прийняття рішень для виявлення ознак загроз інформаційній безпеці держави у соціальних Інтернет-сервісах та оцінювання їх рівня. *Безпека інформації*. 2017. № 2. С. 136–144.

146. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2009. 22 с.

147. Моральна (нематеріальна) шкода юридичних осіб: проблеми отримання компенсації. URL: <https://cutt.ly/hbWO38I>

148. Москаленко М. В. Захист інформації в соціальних мережах. *Актуальні задачі та досягнення у галузі кібербезпеки: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кропивницький, 23–25 листоп. 2016 р.)*. С. 143–144.

149. Назаров О. А. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні

рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. URL: <https://cutt.ly/tbWO9am>

150. Назаров О. А. Судово-психологічна експертиза у справах про відшкодування моральної шкоди: майстер-клас. URL: <https://youtu.be/HC6ITWodkZY>

151. Написано обидно. Суды начали взыскивать компенсации морального вреда за электронные оскорбления. URL: <https://cutt.ly/RbWO0nZ>

152. Нарушение авторских прав в Instagram. URL: <https://sion.ua/ru/narushenie-avtorskih-prav-v-instagram/>

153. Наумов В. Б., Панова Н. В., Лебедева Т. В. Персональные данные в соцсетях и социальных медиа: правовые проблемы защиты и использования. *Закон*. 2012. № 5. С. 119-125.

154. Некіт К. Г. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки та відшкодування шкоди, заподіяної пристроями, підключеними до Інтернету речей. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 27. С. 107-111.

155. Нескороджена Л. Л. Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика: наук.-практ. посібник. К. : Видавець Фурса С.Я. ; К. : КНТ, 2008. 416 с.

156. Нескородь Н.В. Захист персональних даних у соціальних мережах. *Конституція як основа розвитку правової системи*. 2015. С. 79-81.

157. Ніжинська І. С. Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2003. 16 с.

158. Нохрина М. Л. Гражданско-правовое регулирование личных неимущественных отношений, не связанных с имущественными. Спб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Прес», 2004. 372 с.

159. Огнев'юк Г. З. Особливості використання об'єктів інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Цивільне право та процес*. 2016. № 6. С. 21-25.

160. Онищенко О. С. Особливості відшкодування моральної шкоди в деліктних зобов'язаннях. *Судова апеляція*. 2015. №2. С. 102-108.

161. Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. та ін. Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства. К., 2014. 295 с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dopovidi_konf/smivvts.pdf

162. Основи ІТ-права: нач. посібн. / За заг. ред. Т. В. Бачинського. 2-ге вид. доп і перер. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 208 с.

163. Павловська Н. В. Теорія та практика захисту моральних благ цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2002. 15 с.

164. Пазюк А. В. Захист прав людини стосовно обробки персональних даних: міжнародні стандарти. К. : Інтертехнодрук, 2000 р. URL: <https://docs.google.com/document/d/1hvVJPeoCVqBAauBZWjopyn58h1VbBehAucIDV0uYEU/edit?hl=ru&pli=1>.

165. Палиук В. П. Моральный вред: монография. К.: Право, 1999. 232 с.

166. Пастухов О. М. Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2002. 18 с.

167. Пендяга Г. Л. Відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2008. 15 с.

168. Перчаткина С. А., Черемисинова М. Е, Цирин А. М., Цирина М. А., Цомартова Ф. А. Социальные интернет сети: правовые аспекты. *Журнал российского права*. № 5. 2012. С. 14–24.

169. Пестова К. В., Кравчук В. В. ІТ-законодавство: проблеми, пріоритети та напрями розвитку. *ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні: зб. матер. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 18 лист. 2016 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 126-127.

170. Пилипчук В. Г., Дзьобань О. П. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір: монографія. Ужгород : ТОВ «ІВА», 2014. С. 214-216.

171. Плачков Д. Ф. Відшкодування шкоди фізичній особі, що потерпіла від злочину, за цивільним законодавством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2008. 19 с.

172. Полетило К. С. Судовий захист права власності людини і громадянина на інформацію. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 25. С. 123-132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2010_25_27

173. Политика использования данных. URL: <https://www.facebook.com/privacy/explanation>

174. Полішко Н. Л. Поняття та значення інституту моральної шкоди в цивільному праві України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С. 31-36.

175. Пользовательское соглашение Facebook. URL: <https://www.facebook.com/legal/terms>

176. Попова Т. Соціальні мережі, кібератаки та гібридні війни. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28598299.html>

177. Посикалюк О. О. Особисті немайнові права фізичних осіб як об'єкт цивільно-правової охорони в романській, германській та англо-американській системах приватного прав. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1. С. 46-53.

178. Постанова ВГСУ від 13.03.2016 р. у справі №918/186/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/72763168?ch=982703>

179. Постанова ВГСУ від 18.04.2017 року у справі №918/216/16. URL: <https://cutt.ly/UbWPrHM>

180. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду № 369/1052/16-ц від 08 травня 2018 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74021720>

181. Постанова Верховного Суду від 28.03.2018 № 761/8035/16-ц. Касаційний цивільний суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73157048>

182. Постанова Верховного Суду від 4 березня 2019 року у справі № 562/1271/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80235236>

183. Постанова Вищого господарського суду України у 2006 році у справі № 4/66-1427(3/175-1790). URL: http://arbitr.gov.ua/docs/28_1281157.html

184. Постанова Вищого господарського суду України у справі № 902/1138/15 від 19.04.2016. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/57307846?ch=850044>

185. Постанова Донецького апеляційного суду по справі № 234/15675/17 від 28 січня 2019 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79566737>

186. Постанова Касаційного господарського суду при Верховному Суді у справі №910/19001/17 від 19.06.2018. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/C009002.html

187. Право на приватність : Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1165 (1998). URL: <https://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1165-1998-pravo-na-pryvathnist/>

188. Правова позиція Верховного Суду України у справі від 29.11.2017 р. № 6-639цс17. URL: <https://cutt.ly/xbWOMah>

189. Прекладова Ю. В. Понятие вреда в гражданском праве. Соотношение материального и нематериального вреда в гражданско-правовой теории. *Право и образование*. № 5. 2008. С. 160-168.

190. Пригорницька О. Фейкова інформація в соціальних медіа: виявлення, оцінка, протидія. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2017. Вип. 48. С. 311–321.

191. Примак В. Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 175-179.

192. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 13. ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3792-12>

193. Про відшкодування моральної шкоди: Правова позиція Верховного Суду України від 27.09.2017 № 6-1435цс17. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/VSP01652?from=judicial_practice

194. Про державу таємницю: Закон України від 21 січня 1994 року № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 16. ст.93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3855-12>

195. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію : Інформаційний лист № 01-8 / 184 від 28 березня 2007: Вищий господарський суд України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07

196. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 40. ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2411-17>

197. Про затвердження «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень»: Наказ Міністерство юстиції України № 53/5 від 08.10.98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

198. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 03.03.2016. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 36. ст.164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>

199. Про захист інформації в телекомунікаційних системах: Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 31. ст. 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80/94-%D0%B2%D1%80>

200. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. №2297-VI. *Голос України*. 2010. № 172. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_06_01/T102297.html

201. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних , та про скасування Директиви 95/46/ЄС: Офіційний переклад Регламенту Європейського Союзу 2016/679 від 27 квітня 2016 року. *Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України*. URL: <https://cutt.ly/dbWO1vC>

202. Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС : Регламент європейського парламенту і ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 р. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2016. 98 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_008-16

203. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>

204. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25 червня 1993 року № 3322-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 33. ст. 345. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3322-12>

205. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 31. ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>

206. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 27-28. ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/74/98-%D0%B2%D1%80>

207. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 7. ст. 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3689-12>

208. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>

209. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України №1 від 27 лютого 2009 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

210. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2013-2020 рр.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>

211. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 21 грудня 1993 року № 3759-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1994. № 10. ст. 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3759-12>

212. Про телекомунікації: Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 12. ст.155. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1280-15>

213. Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж. URL: <https://cutt.ly/jbWOIKY>

214. Публікація в соціальній мережі Facebook на сторінці, користувачем (розпорядником) якої є відповідач, відеозапису, що належить позивачеві, без його дозволу, є порушенням майнових авторських прав. URL: [https://protocol.ua/ua/vs_vgs_publicatsiya_v_sotsialniy_meregi_facebook_na_storintsi_koristuvachem_\(rozporyadnikom\)_yakoi_e_vidpovidach_videozapisu_shcho_nalegit_pozivachevi_bez_yogo_dovolu_e_porushennyam_viklyuchnih_maynovih_avtorskih_prav_\(vs_vgs_sprava_918_186_17_13_03_16\)/](https://protocol.ua/ua/vs_vgs_publicatsiya_v_sotsialniy_meregi_facebook_na_storintsi_koristuvachem_(rozporyadnikom)_yakoi_e_vidpovidach_videozapisu_shcho_nalegit_pozivachevi_bez_yogo_dovolu_e_porushennyam_viklyuchnih_maynovih_avtorskih_prav_(vs_vgs_sprava_918_186_17_13_03_16)/)

215. Пунда О. Система немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи у законодавстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 9. С. 14-17.

216. Пушкіна О. В., Грищенко І. М. Порушення права на повагу до честі, гідності та ділової репутації фізичної особи в мережі Інтернет. *Вісник дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (4). С. 51-56.

217. Радейко Р. Соціальні мережі як об'єкт правового регулювання. URL: <https://ilaw.center/sotsialni-merezhi-yak-objekt-pravovoho-rehulyuvannya/>

218. Радкевич О. П. Цивільно-правова охорона і захист персональної інформації в мережі Інтернет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2014. 20 с.

219. Расулов Б. Р. Личные неимущественные права автора произведения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Душанбе. 2010. 260 с.

220. Редько Е. П. Компенсация морального вреда как способ защиты гражданских прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва. 2009. 207 с.

221. Реєстр методик проведення судових експертиз: Методика психологічного дослідження у справах щодо заподіяння моральних страждань особі та відшкодування моральної шкоди (14.1.75). URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/search>

222. Ременяк С. Я. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми особами за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2007. 20 с.

223. Решетник Л. П. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням екологічних прав громадян: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Х., 2005. 20 с.

224. Різак М. Практика країн Європейського Союзу та України у сфері судочинства щодо гарантування безпеки обігу та обробки персональних даних. *Підприємництво, господарство і право*. № 7. 2017. С. 68-72.

225. Рішення Богунського районного суду міста Житомира від 5.04.2018 р. №295/11378/17. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/75928919/>

226. Рішення вищого спеціалізованого суду України від 22.02.2017 р. у справі № 761/13156/16-ц URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Q004154>

227. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 29.05.2018 року у справі № 127/4318/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74510554>

228. Рішення Господарського суду м. Києва від 11.12.2018 року по справі № 910/6647/18. URL: <https://cutt.ly/7bWOKOw>

229. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова 30.05.2018 р. у справі № 638/14008/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74497987>

230. Рішення Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 16.05.2019 р. у справі № 331/5075/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82560990>

231. Рішення Запорізького районного суду Запорізької області у справі № 317/749/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80910846>

232. Рішення Кельменецького районного суду Чернівецької області від 15.02.2019 р. по справі № 722/868/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80072764>

233. Рішення конституційного суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 32, ч. 2, 3 ст. 34 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>

234. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч. 2, 3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7.05.2002 р. по справі № 8-рп/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02#Text>

235. Рішення Краматорського міського суду Донецької області від 30.08.2018 р. по справі № 234/15675/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76578107>

236. Рішення Московського районного суду м. Харкова від 13.12.2016 р. по справі № 643/9186/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83056326>

237. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 9.08.2019 р. № 757/13485/19-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84181959>

238. Рішення Подільського районного суду м. Києва від 15.11.2013 р. № 758/12372/13-ц про захист честі, гідності, ділової репутації та відшкодування моральної шкоди. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/35254790>

239. Рішення Святошинського районного суду міста Києва від 27.01.2017 р. № 64583835 URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/64583835/>

240. Рішення Солом'янського районного суду від 24.12.2014 у справі № 760/26510/14-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42182855>

241. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 25.09.2015 р. № 760/27626/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/52447577>

242. Рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 28.10.2016 р. справа №760/17173/16-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62482694>

243. Рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 11.02.2019 р. по справі № 523/10766/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79758202>

244. Рішення Суворовського районного суду міста Одеси від 20.12.2017 р. у справі № 523/11345/17:. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71257699>

245. Рішення Трускавецького міського суду Львівської області від 1.06.2018 р. у справі № 457/22/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76497710>

246. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 23.01.2019 р. № 761/44774/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79881631>

247. Рішення Шевченківського районного суду м. Києва від 3.01.2017 р. у справі № 761/35397/16-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/69804288>

248. Ромовская З. В. Личные неимущественные права граждан СССР (понятие, виды, классификация, содержание и гражданско-правовая защита): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.712. Киевский государственный университет им. Тараса Шевченко. К. 1968. С. 6-7.

249. Рясанцев В. А. Нимущественный интрес в советском гражданском праве. *Ученые записки Московского юридического института НКЮ Союза ССР*. Вып. 1. М. : Юриздат, 1939. С. 26-27.

250. Саприкіна І.В. Захист честі, гідності, ділової репутації фізичної особи за законодавством України (за матеріалами судової практики): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2006. 21 с.

251. Селезень С. В. Відмежування моральної шкоди від майнової шкоди. *Митна справа*. 2013. № 5(2.2). С. 160-165.

252. Селезень С. В. Історично-правовий аналіз розвитку інституту моральної шкоди. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 479-489. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2013_26_66

253. Селезньова О. М. Теоретико-методологічні засади інформаційного права України як інтегрованої категорії : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Держ. НДІ МВС України. Київ : [б. в.], 2015. 38 с.

254. Серьогін В. О. Соціальні мережі як загроза прайвесі. *Форум права*. 2011. № 2. С. 822-827.

255. Сиротенко С. Є. До питання про джерела цивільного права, які регулюють відносини з компенсації моральної шкоди. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_8.

256. Ситницкая А. Анонімність у мережі. Правові засади затримання користувачів соціальних мереж. URL: <https://cutt.ly/PbWOJjr>

257. Сіроткіна М. В. Інститут моральної шкоди в кримінальному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2006. 20 с.

258. Слесарев Ю. В., Лосяков А. В. Проблемы правового регулирования размещения информации в социальных сетях. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2016. Т. 5. № 2 (15). С. 238-240.

259. Сліпченко О. І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 20 с.

260. Сліпченко С. О. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2003. Вип. 24. С. 1-5.

261. Смітюх І. Моральна шкода, як отримати компенсацію? URL: <https://cutt.ly/5bWOHfx>

262. Соболівський А. Спростування недостовірної інформації, яка поширена через мережу Інтернет. URL: <http://crp.in.ua/ua/articles/id-29/>

263. Социальные сети и виртуальные сетевые сообщества / отв. ред. Верченков Л. Н., Ефременко Д. В., Тищенко В. И. М.: ИНИОН РАН, 2013. 360 с.

264. Соціальна мережа (Інтернет). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа_\(Інтернет\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_мережа_(Інтернет))

265. Спасова К. І. Відшкодування шкоди внаслідок поширення недостовірної інформації в Мережі. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 230–234.

266. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 162–165.

267. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації у соціальних мережах. *Шерешевські читання «Рекодифікація договірного права в умовах інтеграційного розвитку України»*: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 грудня 2019 р.). Одеса: Фенікс, 2019. С. 63–66.

268. Спасова К. І. Відшкодування шкоди, завданої цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листопада, 2016 р.). Львів: НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 240–244.

269. Спасова К. І. Деякі питання недоговірних зобов'язань: від римського права до принципів DCFR. *Від засад римського права до принципів приватного права ЄС*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 травня 2015 р.). Одеса: Фенікс, 2015. С. 23–27.

270. Спасова К. І. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування онлайнових соціальних мереж. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. С. 104–110.

271. Спасова К. І. Загальна характеристика компенсації моральної шкоди як способу захисту порушених прав у соціальних мережах. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 116–120.

272. Спасова К. І. Законодавство ЄС в сфері недоговірних зобов'язань. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Т.2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 533–535.

273. Спасова К. І. Особливості інституту цивільної відповідальності за римським приватним правом. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні*: матер. міжн. колокр. (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 37–40.

274. Спасова К. І. Порухення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3–1. С. 126–130.

275. Спасова К. І. Реклама в соціальних мережах та інформаційна безпека. Інформаційна безпека: проблеми приватного права : навчальний посібник. Голов. ред. Є. О. Харитонов ; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2019. С. 175-179.

276. Спасова К. І. Реклама та інформаційна безпека в соціальних мережах. *Шерешевські читання «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю академіка В. В. Луця (м. Одеса, 7 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. Ч. II. С. 45-48.

277. Спасова К. І. Соціальні мережі в інформаційній сфері. Інформаційна безпека: проблеми приватного права : навчальний посібник. Голов. ред. Є. О. Харитонов ; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2019. С. 161-164.

278. Спасова К. І., Бааджи Н. П. Відшкодування шкоди за порушення авторських прав у ІТ-сфері. *ІТ-право та інформаційна безпека*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Фенікс, 2017. С. 149–161.

279. Спасова К. І., Харитонов Є. О. Відшкодування шкоди у відносинах з присутністю штучного інтелекту. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Юридична література, 2018. С. 129–138.

280. Спасова К. І. Забезпечення безпеки персональних даних, приватної інформації та зображень в соціальних мережах. Інформаційна безпека: проблеми приватного права : навчальний посібник. Голов. ред. Є. О. Харитонов ; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2019. С. 171-175.

281. Справа Лінгенса: Європейський суд з прав людини (12/1984/84/131). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_066#Text

282. Стефанчук М. О. Обмеження особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування особи. *Вісник ХІРУП*. 2002. № 2. С. 88-90.

283. Стефанчук Р. О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи вирішення. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1. С. 67-83.

284. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / відп. ред. Я. М. Шевченко. К: КНТ, 2007. 626 с.

285. Стефанчук Р. О. Поняття, правова природа особистих немайнових прав та їх місце в системі цивільного права. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 1. С. 56-61.

286. Стефанчук Р. О. Цивільно-правовий захист честі, гідності та репутації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2000. 17 с.

287. Стефанчук Р. О. Захист честі, гідності та ділової репутації : монографія. К.: Наук. світ, 2001. 306 с.

288. Стровский Д. Л. Правовое регулирование Интернета: к рассмотрению проблемы. *Известия Уральского федерального университета. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры*. 2014. № 3 (129). С. 89-98.

289. Суд ЄС: дані користувачів Facebook недостатньо захищені в США. URL: <https://cutt.ly/ebWOFbx>

290. Тацишин І. Б. Правові питання захисту від поширення недостовірної інформації в мережі Інтернет. URL: <http://aphd.ua/publication-347/>

291. Тихомиров О. О. Цивільно-правова відповідальність за інформаційні правопорушення: загальнотеоретичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. №1. 2015. С. 37-40.

292. Толстая Е.В. Посягательства на авторские и смежные права в Российском сегменте сети Интернет: уголовно-правовая характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва. 2011. 204 с.

293. Тюленев И. В. Защита чести, достоинства и деловой репутации по российскому и международному законодательству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва. 2010. 200 с.

294. Тюхтій Н. Репродуктивні особисті немайнові права фізичних осіб. *Юридична Україна*. 2013. № 6. С. 70-75.

295. У 2018-му люди проведуть в мережі мільярд років, дослідження. *Еспресо*. 2018. URL: <https://cutt.ly/3bWOS7t>

296. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами сторони від 27.06.2018 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

297. Умови використання Instagram. URL: https://help.instagram.com/581066165581870?helpref=page_content

298. Умови використання Twitter. URL: <https://twitter.com/en/tos>

299. Усов О. В. Використання оперативними підрозділами інформаційних масивів під час забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 267-275.

300. Устименко Н. В. Тайны личной жизни человека и их гражданско-правовая охрана: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. Национальная юридическая академия Украины им. Я. Мудрого. Харьков, 2001. 204 с.

301. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.10.2017 р. у справі №761/8035/16-ц. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/73157048>

302. Ухвала Вінницького міського суду Вінницької області від 26.08.2016 р. у справі № 127/18121/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61331870>

303. Ухвала Києво-Святошинського районного суду Київської області від 7.02.2019 року по справі № 369/1469/19 р. про відмову у відкритті провадження. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79701294>

304. Ухвала Приморського районного суду міста Одеси від 10.10.2018 р. по справі № 522/17690/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77095370>

305. Ушкин С. Г. Социология социальных сетей: ретроспективный анализ. *Социологический журнал*. № 1. 2013. С. 94-110.

306. Фартушна Д. К. Захист інформації в соціальних мережах: цивільно-правовий аспект. Одеса, 2018. 34 с.

307. Фасій Б.В. Захист прав та інтересів у соціальних мережах. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: мат. 2 всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: Юрид. фак.-т Львів.нац.ун-ту. ім. І. Франка, 2017. С. 252-257.

308. Федюк Л. В. Структура особистих немайнових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2008. Вип. 20. С. 129-134.

309. Федюк Л. В. Цивільні кодекси СНД про особисті немайнові права. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 22. С. 115-121.

310. Фейсбукгейт. Як соцмережа для знайомства студентів стала політичною зброєю. URL: <https://cutt.ly/mbWPqHx>

311. Франція оштрафувала компанію Facebook на 150 тис. євро за збір даних про користувачів соцмережі. URL: <https://cutt.ly/XbWOAJk>

312. Фролов М. М. Відшкодування шкоди, завданої органами внутрішніх справ України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. К., 2006. 19 с.

313. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. К., 2015. 128 с.

314. Ханик-Посполітак Р. Ю. Відшкодування шкоди в цивільному законодавстві: український та європейський підходи. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 103-106.

315. Харитонов Є. О. Зобов'язання, що виникають внаслідок відвернення шкоди, за цивільним законодавством України. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матер. між нар. наук. конф., присвяченої пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 16 грудня 2011 р.). Національн. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса: Фенікс, 2011. С. 5-9.

316. Харитонов Є. О. Концептуальні питання правового регулювання відносин у онлайнових соціальних мережах. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнові соціальні мережі :*

монографія. За ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. С. 9-21.

317. Харитонов Є. О., Некіт К. Г. Соціальні мережі у системі правових зв'язків. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнові соціальні мережі* : монографія. За ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2018. С. 3-9.

318. Харитонов Є. О., Спасова К. І. Відшкодування шкоди, завданої у сфері ІТ. *ІТ-право – це просто : посібник*. За ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2017. С. 82-88.

319. Харитонova О. І. Деякі проблеми захисту прав користувачів у мережі Інтернет. *Актуальні проблеми приватного права*: мат. міжн. наук.-практ. конф., присв. 94-й річниці з дня народження д.ю.н., проф. В. П. Маслова (Харків, 19 лютого 2016 р.). Харків: Право, 2016. С. 51-54.

320. Харитонova О. І., Ульянова Г.О. та ін. Проблемні питання визначення правової природи і структури правовідносин інтелектуальної власності, що виникають і мережі Інтернет. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Т. 17. С. 159-200.

321. Хартія основних прав Європейського Союзу. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

322. Харченко В. Б. Особисті немайнові та виключні майнові права на об'єкти інтелектуальної власності у структурі неправомірної вигоди. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 3. С. 90-101.

323. Церковна А. О. Гідність і честь у цивільному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київський національний університет ім. Т.Шевченка. К., 2003. 23 с.

324. Цивільний кодекс України : Кодекс від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. №№ 40-44. ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

325. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс від 18

березня 2003 р. № 1618 IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40-41, 42. ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15>

326. Чванкін С. А. Електронний доказ як засіб доказування в цивільному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1 (26). Т 2. С.22-26.

327. Чернадчук В. Д. Відшкодування моральної шкоди при порушенні трудових прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2001. 19 с.

328. Чечот Д. М. Субъективное право и формы его защиты. Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. 72 с.

329. Чорний О. С., Антонюк О. І. Електронні докази в цивільному процесі: проблеми застосування на практиці. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/5468/5495>

330. Шапенко Л. О., Семенюк Я. А. Захист персональних даних: теоретико-правовий аспект. *Юриспруденція в сучасному інформаційному просторі*: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 1 березня 2019 р.). Тернопіль: Вектор, 2019. С. 124-126.

331. Шапошніков Д.С. Відшкодування шкоди, завданої здоров'ю та життю особи, яка без відповідних повноважень рятувала майно іншої особи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одес. нац. юрид. акад. О., 2005. 25 с.

332. Шахбазян К. С. Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2009. 19 с.

333. Шевченко Я. Н. Понятие и механизм гражданско-правовой ответственности. Повышение роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций : оногр. Отв. ред. Я. Н. Шевченко, А. А. Собчак. К. : Наукова думка, 1988. С. 6-58.

334. Шигапова Є. Відшкодування моральної шкоди в Україні з урахуванням європейського досвіду. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 83-87.

335. Шимон С. І. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди як спосіб захисту суб'єктивних цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 1998. 199 с.

336. Шмідт Е., Коен Дж. Новий цифровий світ. Пер. з англ. Г. Ленів. Л.: Літопис, 2015. 368 с.

337. Янковский Р. М. Социальные сети: Вопросы защиты исключительных прав пользователей. *Право интеллектуальной собственности*. 2017. С. 119-131.

338. Янчук А. В. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2011. 20 с.

339. Ясечко С. В. Цивільно-правова відповідальність за порушення права на інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 17 с.

340. Яцишин М. Ю. Міжнародно-правове співробітництво у сфері боротьби з кіберзлочинністю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : б. в., 2019. 20 с.

ДОДАТОК 1.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спасова К. І. Загальна характеристика компенсації моральної шкоди як способу захисту порушених прав у соціальних мережах. *Юридичний вісник*. 2018. №2. С. 116–120.

2. Спасова К. І. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування онлайнових соціальних мереж. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. С. 104–110.

3. Спасова К. І. Порушення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3–1. С. 126–130.

4. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 162–165.

5. Spasova E. Protection of personal data in social networks. *Visegrad journal on human rights*. № 1 (volume 3). 2019. P. 275–280.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Спасова К. І. Деякі питання недоговірних зобов'язань: від римського права до принципів DCFR. *Від засад римського права до принципів приватного права ЄС* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 травня 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С. 23–27.

7. Спасова К. І. Законодавство ЄС в сфері недоговірних зобов'язань. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Т.2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 533–535.

8. Спасова К. І. Відшкодування шкоди, завданої цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листопада, 2016 р.) Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 240–244.

9. Спасова К. І. Відшкодування шкоди внаслідок поширення недостовірної інформації в Мережі. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 230–234.

10. Спасова К. І. Особливості інституту цивільної відповідальності за римським приватним правом. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні*: матер. міжн. колокви. (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 37–40.

11. Спасова К. І. Реклама та інформаційна безпека в соціальних мережах. *Шерешевські читання «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю академіка В. В. Луця (м. Одеса, 7 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. Ч. II. С. 45-48.

12. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації у соціальних мережах. *Шерешевські читання «Рекодифікація договірної права в умовах інтеграційного розвитку України»* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 грудня 2019 р.) Одеса : Фенікс, 2019. С. 63–66.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

13. Спасова К. І., Бааджи Н. П. Відшкодування шкоди за порушення авторських прав у ІТ-сфері. *ІТ-право та інформаційна безпека*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Фенікс, 2017. С. 149–161 (Особистий внесок: 5 стр).

14. . Spasova E., Baadzy N.P. Plagiarism in the framework of info sphere *Information security and IT law in conditions of integration: collective monograph*. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017. P. 146–154. (Особистий внесок: 4 стр.).

15. Спасова К. І., Харитонов Є. О. Відшкодування шкоди у відносинах з присутністю штучного інтелекту. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Юридична література, 2018. С. 129–138 (Особистий внесок: 3 стр.).

16. Spasova, E., Goncharenko, V., Kalitenko, O. Protection of civil rights and legal interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 8 (22). 2019. P. 135–140. <http://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/37> (Особистий внесок: 3 стр.).

Відомості про апробацію результатів дисертації

Дисертація виконана та обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових, науково-практичних конференціях, засіданні круглих столів, зокрема на: Круглому столі «Від засад римського права до принципів приватного права ЄС» (29 травня 2015 р., м. Одеса); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (20 травня 2016 р., м. Одеса); Науково-практичній конференції «ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні» (18 листопада 2016 р., м. Львів); Другій всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права» (27–28 жовтня 2017 р., м. Львів); Міжнародному колоквиумі «Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні» (27 жовтня 2018 р., м. Одеса.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 85-річчю академіка В. В. Луця

«Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України» (7 грудня 2018 року, м. Одеса); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Рекодифікація договірних прав в умовах інтеграційного розвитку України» (6 грудня 2019 року, м. Одеса).

ДОДАТОК 2.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

проф. В.С. Загородній

«26» _____ 2020 р.

АКТ

**про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
СПАСОВОЇ КАТЕРИНИ ІВАНІВНИ**

**на тему: «Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових
прав у соціальних мережах» в навчальну та науково-дослідну діяльність
Національного університету «Одеська юридична академія»**

Комісія у складі: голови – першого проректора Національного університету «Одеська юридична академія», професора М.Р. Аракеляна, членів комісії: віце-президента, проректора з навчальної роботи Національного університету «Одеська юридична академія», професора Г.О. Ульянової, начальника навчально-методичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія» Кузнецової Л.В., декана факультету цивільної та господарської юстиції Національного університету «Одеська юридична академія», доцента Д.О. Колодіна, завідувача кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», професора Є.О. Харитонова, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Спасової Катерини Іванівни на тему «Відшкодування моральної шкоди при порушенні немайнових прав у соціальних мережах» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право використовуються у навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «ІТ-право та інформаційна безпека», «ІТ-право», «Право інтелектуальної власності», «Захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет», а також у науково-дослідній роботі студентів, аспірантів, науковців.

Так, були враховані положення дисертації про необхідність розширити обсяг матеріалу, що викладається у рамках навчальних дисциплін «Цивільне право», «ІТ-право та інформаційна безпека», «ІТ-право», «Право інтелектуальної власності», «Захист прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет» зокрема, положення щодо критеріїв класифікації соціальних мереж, які мають відобразити різноманітність та специфіку окремих платформ, а

також враховувати динаміку їх розвитку; визначено, що соціальні мережі можуть бути класифіковані за критеріями: 1) суб'єктного складу; 2) сфери дії; 3) територіальної дії; 4) доступності;

положення щодо класифікації особистих немайнових прав осіб з урахуванням особливостей здійснення та захисту останніх у соціальних мережах; запропоновано виділяти такі критерії класифікації особистих немайнових прав осіб як: 1) особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи; 2) особисті немайнові права, пов'язані з сімейними цінностями; 3) особисті немайнові права, пов'язані з ім'ям та індивідуальністю особи; 4) особисті немайнові права осіб щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; 5) особисті немайнові права, пов'язані з недоторканністю приватного життя; 6) особисті немайнові права інтелектуальної власності; 7) особисті немайнові права юридичних осіб.

Крім того, рекомендовано до використання у навчальному процесі 16 наукових праць, основними з яких є наступні публікації:

1. Спасова К. І., Бааджи Н. П. Відшкодування шкоди за порушення авторських прав у ІТ-сфері. *ІТ-право та інформаційна безпека*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Фенікс, 2017. С. 149–161.

2. Spasova E., Baadzy N.P. Plagiarism in the framework of info sphere *Information security and IT law in conditions of integration* : collective monograph. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017. P. 146–154.

3. Спасова К. І. Загальна характеристика компенсації моральної шкоди як способу захисту порушених прав у соціальних мережах. *Юридичний вісник*. 2018. №2. С. 116–120.

4. Спасова К. І., Харитонов Є. О. Відшкодування шкоди у відносинах з присутністю штучного інтелекту. *Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу*: монографія [авт. кол.]. Одеса: Юридична література, 2018. С. 129–138.

5. Спасова К. І. Деякі проблеми правового забезпечення функціонування онлайн-соціальних мереж. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 2. С. 104–110.

6. Спасова К. І. Порушення немайнових прав інтелектуальної власності в соціальних мережах. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 3–1. С. 126–130.

7. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. № 42. С. 162–165.

8. Spasova, E., Goncharenko, V., Kalitenko, O. Protection of civil rights and legal interests in Ukraine. *Amazonia Investiga*. № 8 (22). 2019. P. 135–140. <http://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/37>

9. Spasova E. Protection of personal data in social networks. *Visegrad journal on human rights*. № 1 (volume 3). 2019. P. 275–280.

10. Спасова К. І. Деякі питання недоговірних зобов'язань: від римського права до принципів DCFR. *Від засад римського права до принципів приватного права ЄС* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 травня 2015 р.). Одеса : Фенікс, 2015. С.23–27.

11. Спасова К. І. Законодавство ЄС у сфері недоговірних зобов'язань. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 травня 2016 р.) : у 2 т. Т.2. Одеса: Юридична література, 2016. С. 533–535.

12. Спасова К. І. Відшкодування шкоди, завданої цивільними правопорушеннями у сфері ІТ-відносин. *ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (м. Львів, 18 листопада, 2016 р.) Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. С. 240–244.

13. Спасова К. І. Відшкодування шкоди внаслідок поширення недостовірної інформації в Мережі. *Актуальні проблеми інтелектуального, інформаційного та ІТ права*: матеріали другої всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 жовтня 2017 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2017. С. 230–234.

14. Спасова К. І. Особливості інституту цивільної відповідальності за римським приватним правом. *Римське приватне право: здобутки європейські та глобальні*: матер. міжн. колокви. (м. Одеса, 27 жовтня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 37–40.

15. Спасова К. І. Реклама та інформаційна безпека в соціальних мережах. *Шерешевські читання «Проблеми цивільно-правового захисту прав власників у сучасних умовах інтеграційного розвитку України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 85-річчю академіка В. В. Луця (м. Одеса, 7 грудня 2018 р.). Одеса, 2018. Ч. II. С. 45-48.

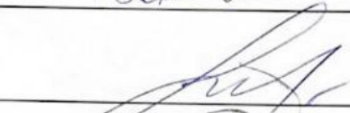
16. Спасова К. І. Відшкодування шкоди завданої розповсюдженням недостовірної інформації в соціальних мережах. *Шерешевські читання «Рекодифікація договірного права в умовах інтеграційного розвитку України»* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 6 грудня 2019 р.) Одеса : Фенікс, 2019. С. 63–66.

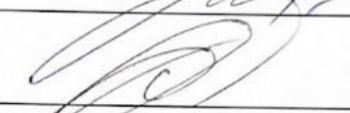
Використання зазначених результатів дозволило більш повно та ґрунтовно викласти матеріали вказаних навчальних дисциплін та надати студентам Національного університету «Одеська юридична академія» нові

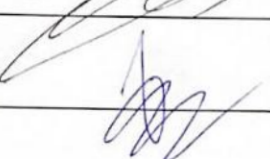
знання щодо відшкодування моральної шкоди, завданої при порушенні немайнових прав у соціальних мережах.

Голова комісії: М.Р. Аракелян

Члени комісії: Г.О. Ульянова

 Л.М. Кузнецова

 Д.О. Колодін

 Є.О. Харитонов